

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**ESERLERİNDE TEZER ÖZLÜ'YÜ ARAMAK: PSİKANALİTİK
BİR YAKLAŞIM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLİZAR KULAKLI

NİSAN 2022

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**ESERLERİNDE TEZER ÖZLÜ'YÜ ARAMAK: PSİKANALİTİK
BİR YAKLAŞIM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLİZAR KULAKLI

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. AHMET KOÇAK

NİSAN 2022

İMZA SAYFASI

Gülizar Kulaklı tarafından hazırlanan “Eserlerinde Tezer Özlü’yü Aramak: Psikanalitik Bir Yaklaşım” bu başlıklı yüksek lisans tezi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Ahmet KOÇAK .....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Secaattin TURAL .....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Ali KURT .....

Kurumu: Kırklareli Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 28.04.2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

A large, light gray watermark of a stylized signature is centered on the page. The signature consists of several overlapping, slanted lines that form a complex, abstract shape.

İmza

Adı Soyadı

Gülizar KULAKLI

Danışmanlığını yaptığım iş bu tezin tamamen öğrencimin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

İmza

Adı Soyadı

Doç. Dr. Ahmet KOÇAK

ÖN SÖZ

İnsan yaşamını konu edinmeleri bakımından birbirini besleyen iki ayrı bilim dalı olan psikoloji ve edebiyat; çoğu zaman çalışmalarda birbirine kaynaklık ederek var olan gelişimlerini sürdürürler. Edebiyat dünyasının temelini oluşturan edebî metin hiçbir zaman yazarından ayrı düşünülemez. Bu metinler sanatçının duygu ve düşüncelerini içerir; onun hayal dünyasından, imgelerinden beslenir. Bu yüzden de edebî metinlerin bir yanıyla gerçek yaşamı yansıttığı söylenebilir. Bunun yanı sıra eserin ortaya konulduğu dönemin sosyal-siyasi yapısı, eserin meydana geldiği coğrafyanın özellikleri, felsefi düşünce sistemi ve kültürel yapısı da önemlidir. Eserde kullanılan dil ve anlatım büyük ölçüde bu unsurlardan da etkilenir. Eserlerin okuyucuyu birçok kaynağa yönlendirmesi bu sebeptendir. Yazar, metni kaleme alırken onun kendine has, özgü olduğunu bilir. Okuyucuyu etkilemek, edebî zevk uyandırmak doğrultusunda hareket eder.

Edebiyat-psikoloji ilişkisi üzerine çalışmalar yapılmıştır. İsmet Emre'nin *Edebiyat ve Psikoloji*, Ahmet Sarı'nın *Psikanaliz ve Edebiyat*, Oğuz Cebeci'nin *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, Yılmaz Özbek'in *Edebiyat ve Psikanaliz* gibi eserleri psikoloji ile edebiyatın bütüncül bir biçimde incelenmesi neticesinde meydana gelmişlerdir. Yapılan bu çalışmalar Freud'un psikanaliz kuramıyla bilimsel anlamda bir boyut kazanır. Psikanaliz kuramının etkileri 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan olaylar neticesinde dünya edebiyatında görülmeye başlanır. Bu kuramın dünya edebiyatında görülmesinde kurucusu Sigmund Freud'un katkısı vardır. Freud, bu çalışmalara kapı aralayacak ilk çalışmayı kendisi yapar. Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* romanından hareketle, yazarın ruh yapısını ortaya çıkarmak ister. Kişilerin ruh hallerini, bunların esere yansımalarını yine kendi kuramıyla inceler. Daha sonra Batı edebiyatında psikanalizle ilgili kitaplar yazılır, çalışmalar yapılır. Zamanla Türk edebiyatında da yansımaları görülür. Oğuz Atay, Peyami Safa, Hasan Ali Toptaş, Yusuf Atılgan, Leyla Erbil, Gülten Akın gibi pek çok yazarın ortaya koyduğu metinler bu kuramla incelenir. Psikanalitik yaklaşımla eserleri incelenmeyi hak eden yazarlardan birisi de Tezer Özlü'dür.

Tezer Özlü metinlerinde özgür olmayı, gitmeyi, çocukluğunu, yazma eylemini, edebiyatı, varoluşu konu edinir. Özlü, özellikle cinsellik konusunda toplumun dayattığı kalıplaşmış fikirleri yıkmayı kendine ilke edinir. Bu yazma metodu Freud'un cinsellik konusundaki yaklaşımını hatırlatır. Freud'un yaşadığı dönemde dogmatik birçok düşünceyi yıkması, yok sayması gibi, Özlü de tabu hâline gelen birçok anlayışı yıkma cesaretini gösterebilen bir yazardır. Tezer Özlü'nün eserlerinde Freud ve onun öğretilerinin önemli yansımaları vardır. Biz de bu noktadan hareketle tezimizde Tezer Özlü'nün eserlerini psikanalitik kuram açısından incelemeye çalıştık. Çalışmanın amacı; Freud'un psikanaliz kuramından hareketle Tezer Özlü'nün eserlerinde öne çıkan psikolojik yansımaları ortaya koymaktır.

Çalışmamız; Tezer Özlü'nün hayatı, edebi kişiliği ve eserleri, Psikanalitik yöntemle ruhsal çözümlemeler ve Tezer Özlü'nün eserleri üzerine psikanalitik bir inceleme olmak üzere üç bölümden oluşur.

Çalışmanın birinci bölümünde Tezer Özlü'nün hayatı, sanatı ve eserleri konu edinildi. Özellikle ruh dünyasına etki eden çocukluğu, büyüdüğü ortamlar, aile yapısı, arkadaşlık ilişkileri, metinlerinde sık sık karşımıza çıkan babaannesini, okuduğu okullar ve evlilikleri üzerinde duruldu.

İkinci bölümde psikanaliz kuramına ve kuramın kurucusu Freud'un diğer çalışmalarına, etkileşim içerisinde olup kuramın günümüze kadar şekillenmesinde katkısı bulunan yazarlara yer verildi.

Üçüncü bölümdeyse Tezer Özlü'nün psikanalitik edebiyat kuramı çerçevesinde incelenen eserlerinde, bu kuramın yansımalarının çok belirgin olduğu ortaya konulmuştur.

Sonuç bölümünde, Tezer Özlü'nün eserlerinden elde edilen psikanalitik unsurlar değerlendirilmiş olup Özlü'nün eserlerinin psikanalitik kuramla incelenmeye uygun metinler olduğu ve eserlerinde kullandığı üslup ile samimi bir şekilde okuyucusuna ulaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça bölümünde, Tezer Özlü'nün incelediğimiz eserleri, yazarla ilgili kitaplar, psikolojik kuramları konu alan kitaplar, internet kaynakları yer almaktadır.

Ek bölümünde, Tezer Özlü'nün bugüne kadar hiçbir kitabında yer almayan ve ilk öyküsü sayılan "Fortuna"ya yer verildi.

Psikanalitik açıdan incelediğimiz bu çalışmanın edebiyat-psikoloji ilişkisini içeren diğer çalışmalara katkıda bulunacağını umuyoruz. Ayrıca bu çalışma, psikanalitik açıdan zengin bir çalışma malzemesi sunması açısından da Tezer Özlü'nün eserlerine yönelik farklı bir bakış açısı sunmuş olup çok yönlü bir okuma çabası olarak da değerlendirilmelidir.

Son olarak da çalışmanın bir neticeye ulaşmasını sağlayan, birikim ve tecrübeleriyle beni yönlendiren, tez yazım sürecinde bana rehberlik eden değerli danışman hocam, Doç. Dr. Ahmet Koçak'a; çalışma sürecinde maddi ve manevi desteklerini hep hissettiğim aileme; bilgilerinden faydalandığım tüm hocalarıma, ders ve tez sürecinde her zaman destek olan dostlarıma ve sürecin en başından beri motivasyonunu eksik etmeyen sevgili arkadaşım Ömer Durmazoğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

Gülizar Kulaklı

İstanbul, Nisan 2022

ÖZET

ESERLERİNDE TEZER ÖZLÜ'YÜ ARAMAK: PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM

Kulaklı, Gülizar

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Koçak

Nisan, 2022, 125 Sayfa.

Edebiyat ve psikoloji insanı konu edinmeleri açısından birbirine kaynaklık eden iki ayrı bilim dalıdır. 20. Yüzyılda Freud tarafından oluşturulan psikanaliz, edebi metinler aracılığıyla sanatçının ruh dünyasının izlerini sürer. Psikanaliz, insan davranışlarının temelinde, bilinç dışı adı verilen süreçlerin olduğunu savunur. Psikanalistler de bu sürecin bireyin davranışlarını etkilediğini ve onu yönlendirdiğini düşünür. Bu yüzden psikanalistler, sanatçı ile eserleri arasında bağlantı kurar.

Tezer Özlü bireyin iç dünyasına geniş yer verir. Bu nedenle Özlü'nün eserleri psikanalitik açıdan incelemeye oldukça müsaittir. Bu çalışmada Tezer Özlü'nün eserleri psikanalitik açıdan incelendi. Başta Freud olmak üzere birçok psikanalistin çalışmalarından yararlandı. Tezer Özlü'nün eserleri bilinç dışı, aşk, cinsellik, id, ego, süperego, Oedipus kompleksi, Elektra kompleksi ve varoluşçu psikanaliz ve benzeri yönlerden incelendi.

Anahtar Kelimeler: Tezer Özlü, Sigmund Freud, Psikanaliz, Cinsellik, Oedipus/Elektra Kompleksi.

ABSTRACT

SEARCHING FOR TEZER ÖZLÜ IN HER WORKS: A PSYCHOANALYTIC APPROACH

Kulaklı, Gülizar

Master's Thesis

Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Doç. Dr. Ahmet Koçak

April, 2022, 125 Pages.

Literature and psychology are two separate branches of science that provide resources to each other in terms of human subject acquisition. Psychoanalysis, created by Freud in the twentieth century, traces the artist's spiritual world through literary texts. Psychoanalysis argues that the basis of human behavior are processes called unconscious. Psychoanalysis also considers that this process affects the behavior of the individual and drives him/her. Hence, psychoanalysts establish the connection between the artist and his works.

Tezer Özlü, gives a wide space to the inner world of individual that is why the works of Tezer Özlü are quite suitable to be examined from a psychoanalytic point of view. In this study, the works of Tezer Özlü were examined from a psychoanalytical point of view. The work of many psychoanalysts, especially Freud, was utilized. The works of Tezer Özlü were examined about the unconscious, love, sexuality, id, ego, superego, Oedipus complex, Electra complex and existential psychoanalysis.

Keywords: Tezer Özlü, Sigmund Freud, Psychoanalysis, Sexuality, Oedipus/Electra complex.

İÇİNDEKİLER

İMZA SAYFASI.....	I
BİLDİRİM	II
ÖN SÖZ	III
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. TEZER ÖZLÜ'NÜN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	4
1.1. Tezer Özlü'nün Hayatı	4
1.2. Tezer Özlü'nün Edebî Kişiliği	12
1.3. Tezer Özlü'nün Eserleri	14
1.3.1. Çocukluğun Soğuk Geceleri	14
1.3.2. Eski Bahçe-Eski Sevgi	14
1.3.3. Zaman Dışı Yaşam	15
1.3.4. 'Her Şeyin Sonundayım' Tezer Özlü- Ferit Edgü Mektuplaşmaları	15
1.3.5. Tezer Özlü'den Leyla Erbil'e Mektuplar	16
1.3.6. Yaşamın Ucuna Yolculuk	16
1.3.7. Kalanlar	17
1.3.8. Yeryüzüne Dayanabilmek İçin	17
İKİNCİ BÖLÜM	19
2. PSİKANALİTİK YÖNTEMLE RUHSAL ÇÖZÜMLEMELER	20
2.1. Psikanalizin Ortaya Çıkışı.....	20
2.2. Psikanalizin Kurucusu: Sigmund Freud.....	22
2.2.1. Topografik Kişilik Kuramı	25
2.2.2. Yapısal Kişilik Kuramı	28

2.2.3. İçgüdüler Kuramı	30
2.2.4. Psikoseksüel Gelişim Kuramı	32
2.2.4.1. Oral Dönem	33
2.2.4.2. Anal Dönem	34
2.2.4.3. Fallik Dönem	34
2.2.4.4. Gizil (Latent) Dönem	36
2.2.4.5. Genital Dönem	36
2.2.5. Cinsellik Kuramı	37
2.2.6. Savunma Mekanizmaları	38
2.3. Psikanaliz Kuramı	41
2.4. Psikanaliz ve Edebiyat İlişkisi	44
2.5. Psikanalizin Önde Gelen Temsilcileri.....	48
2.5.1. Erich Fromm	49
2.5.2. Alfred Adler	51
2.5.3. Carl Gustav Jung	53
2.5.4. Jacques Lacan	55
2.5.5. Wilhelm Reich	57
2.6. Varoluşçu Psikanaliz.....	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	62
3. TEZER ÖZLÜ'NÜN ESERLERİ ÜZERİNE PSİKANALİTİK BİR İNCELEME	63
3.1. Roman İncelemeleri.....	63
3.1.1. Çocukluğun Soğuk Geceleri	63
3.2. Öykü İncelemeleri.....	77
3.2.1. Eski Bahçe- Eski Sevgi	77
3.3. Senaryo İncelemeleri.....	97
3.3.1. Zaman Dışı Yaşam	97
3.4. Mektup İncelemeleri.....	101
3.4.1. 'Her Şeyin Sonundayım' Tezer Özlü-Ferit Edgü Mektuplaşmaları	101
3.4.2. Tezer Özlü'den Leyla Erbil'e Mektuplar	104

3.5. Anlatı İncelemeleri.....	106
3.5.1. Yaşamın Ucuna Yolculuk	106
3.5.2. Kalanlar	108
3.6. Yazılarının İncelemeleri.....	109
3.6.1. Yeryüzüne Dayanabilmek İçin	110
SONUÇ	113
KAYNAKÇA.....	115
EK:1	120

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.: Adı geçen eser

Akt.: Aktaran

A.y.: Aynı yayın

Bkz.: Bakınız

c.: Cilt

Çev.: Çeviren

Der.: Derleyen

Haz.: Hazırlayan

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

MEPEV: Murat Etaner Psikoterapi Eğitim Vakfı

No.: Numara

s.: Sayfa

S.: Sayı

Vb.: Ve Benzeri

GİRİŞ

Edebiyat; tarihin her döneminde insanların duygularına, hayallerine ve düşüncelerine dil aracılığıyla sözlü ve yazılı olmak üzere iki yönden biçim veren bir sanat ve bilim dalıdır. İnsanın olduğu her ortamda sanattan ve dolayısıyla da edebiyattan bir iz bulmak mümkündür. İnsan doğası gereği duygularını ve hayallerini bir şekilde dışa yansıtmak ister. Bunu yaparken de çoğu zaman farkında olmadan edebiyattan faydalanır. Edebiyatı bir araç olarak kullanır. Bu nedenle insanın olduğu yerde edebiyata dair, edebiyatın olduğu yerde de insana dair izler bulunur. Edebiyat, bünyesinde insana yer verdiği için insanla ilgili konuları da önemseyip metinlerinde yer verir.

Edebiyat dünyasında önemli bir pay metinlerin yaratıcısı olan yazarlara aittir. Bir edebi metni sanatçısından ayrı düşünmek olanaksızdır. Onun hayallerinin, yaşamının, düşüncelerinin, duygularının, ruh hâlinin vücut bulmuş hâli edebî metinlerdir. Bu yüzden bir eserden yola çıkılarak yazarının ruh çözümlemesini yapmak mümkündür. Bunu yaparken edebiyat bize tek başına yardımcı olamaz. Başka bilim dallarıyla da iş birliği yapmak gereklidir. Bu dilim dallarından biri ise psikolojidir. Her ikisi de insan odaklı araştırmalar yapar ve karşılıklı bilgi alışverişi yaparlar.

Psikoloji, insan davranışlarını incelerken bu davranışların kökeninde yatan zihinsel süreçleri de merak eder. Zamanla birçok temsilciye sahip olan psikoloji biliminin şüphesiz en önemli temsilcilerinden biri Sigmund Freud'dur. O, bireyin davranışlarının ve nevrozlarının altında yatan bilinç dışı dünyaya önem vermiş ve çalışmalarını sistematik bir hâle getirerek psikanaliz kuramını ortaya koymuştur. Freud yaptığı çalışmaların bilim dünyasına getirdiği yeniliklerin farkındadır. Onun şu sözleri bu durumu kanıtlar:

“(...) Psikanaliz daha parlak bir geleceğe layık bulunuyor ve umarım bu geleceğe de kavuşacak, derinlik psikolojisi ve ruhsal bilinçsizin öğretisi kimliğiyle, insan uygarlığını konu alan ve onun sanat, din ve toplum düzeni gibi kurumlarının oluşum tarihçesiyle uğraşan bütün bilimlerin başvurmadan yapamayacağı bir aşamaya erişecektir.”¹

---

¹ Sigmund Freud, *Amatör Psikanalizi*, çev. Kâmuran Şipal (İstanbul: Say Yayınları,2020), s.115.

Freud, Psikanaliz Kuramı'nın ilerleyen zamanda bilim dallarınca kullanılacağı görüşünde yanılmaz. O, psikanalizin temel taşlarını da sıralar ve bu kuramın uğraştığı konuları gösterir: "Karşı koymada, baskılamada, biliçdışında, nevrozların ortaya çıkışında cinsel yaşamın oynadığı büyük nedensel role ve çocukluk yaşantılarının önemine ilişkin öğretiler, psikanaliz yapısının temel taşlarıdır."²

Psikanaliz kuramı psikoloji alanında zamanla gelişimini sürdürmeye devam eder ve edebiyat alanında da yansımaları bularak psikanalitik edebiyat kuramı adında metinlere uygulanan bir kuram ortaya çıkar. Psikolojide psikanaliz kuramı adıyla var olan bu kuram, edebiyat alanında psikanalitik kuram olarak kullanılır. Psikanalitik edebiyat kuramıyla birçok yazarın ruh dünyası aydınlatılmaya çalışılır. Eserlerden yola çıkılarak yazarının endişe duyduğu olaylar, acıları, özlemleri, ilişkileri, çocukluğu, ailevi durumları, içgüdüleri gibi pek çok konu irdelenerek sanatçının ruh çözümlemesi yapılmaya çalışılır. Bu çalışmada da eserlerden yola çıkılarak sanatçının ruh dünyasına ait inceleme yapılmıştır.

Tezer Özlü, Türk edebiyatında özgünlüğüyle ve hiçbir şeyden çekinmeyen tavrıyla kendine yer edinmiş bir yazardır. Özlü'nün bu tutumu edebiyatla ilgilenenlerin onu kolayca benimseyip yazılarına ilgi göstermesine yardımcı olmuştur. O, yaşamı boyunca bilinç dışına attığı olayları eserlerine yansıtmıştır. Özlü'nün eserleri onun hissettiklerini, duygularını, yaşadıklarını yansıtan birer ayna görevi görmüştür. Erken yaşta vefat etmesi sebebiyle çok fazla eser kaleme alamamış ancak ölümüne kadar ortaya koyduğu metinler onu psikanalitik edebiyat kuramı çerçevesinde incelemeye imkân sunacak nitelikte olmuştur.

Tezer Özlü'nün ruhunu, acılarını, özlemlerini, sevgilerini, sevgisizliğini, özgürlüğünü, çelişkilerini, kabullenmelerini, reddedişlerini yansıttığı eserlerinde onun içinde var olduğu topluma zamanla nasıl yabancılaştığını izleriz. Özlü'nün metinleri onu anlamamız, çözümlememiz açısından en önemli kaynaklardır.

---

² Sigmund Freud, *Yaşamım ve Psikanaliz* çev. Kâmuran Şipal (İstanbul: Say Yayınları, 2019), s.127.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEZER ÖZLÜ'NÜN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1. TEZER ÖZLÜ'NÜN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1960'lı yıllarda edebiyat dünyasında adından söz ettirmeye başlayan Tezer Özlü, içinde bulunduğu toplumun kalıplarına karşı çıkabilecek cesareti gösterdiğinden dolayı özgür denilebilecek bir düşünce ve ruh dünyasına sahiptir. 1950'li yılların etkilerinden hem hayatında hem de yazarlık serüveninde nasibini alan Özlü, her türlü geleneksel kalıptan sıyrılmayı amaç edinen cesur, gözü kara bir yazardır. Bunu yaparken de içinde bulunduğu toplumu, sistemi eleştirmekten geri durmaz. Hayatı boyunca birçok siyasi ideoloji, toplum baskısı, sınırlandırılma gibi unsurla karşı karşıya gelmiş olsa da kararlı duruşu ile hafızalarda yer edinir. Bütün bu etkenlerin ışığında Tezer Özlü, kalemine sıkı sıkıya bağlanır ve üretmeye devam eder.

1.1. TEZER ÖZLÜ'NÜN HAYATI

Tezer Özlü, 10 Eylül 1942 tarihinde, Kütahya ilinin Simav ilçesinde ailenin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelir. Annesinin adı Nimet Servet Özlü, babasının adı Sabih Özlü 'dür. Baba Sabih Özlü, Tezer Özlü'nün doğum tarihini nüfus kaydına 10 Eylül 1943 olarak yazdırır. Bunun nedenini Özlü'nün kız kardeşi Sezer Özlü şöyle açıklar:

“Tezer ile Demir'in doğum günleri ise neredeyse aynı gündür. Birkaç saat farkı yüzünden Tezer'inki 10 Eylül olmuştur. Tezer'le ben yılın son aylarında doğduğumuz ve de kız çocuğu olduğumuz için, babam nüfus cüzdanlarımıza bir sonraki yılı yazdırmayı uygun görmüş.”³

Anne Nimet Servet Özlü, Kafkasya kökenli bir aileden gelir. Baba Sabih Özlü ise Haleplidir. Sabih Özlü'nün annesi Ayşe Hanım, Tezer Özlü'nün anlatılarında Bunni adıyla yer alır ve Türkmen kökenli bir soydan gelir. Ayşe Hanım (Bunni), Arapça konuşan, güneyin nefis bulgurlu yemeklerini pişiren, kızından uzak kaldığı için onun özlemine çeken, okuma yazma bilmediği hâlde aydın bir kişiliğe sahip bir kadın olarak tasvir edilir. Balkan Savaşları esnasında oğlu Sabih ile İstanbul'a gelir. Bu sırada Nimet Servet Özlü'nün annesi de (Hasibe Hanım) eşinden ayrılır ve İstanbul'da geçimini sağlamaya çalışır. Hasibe Hanım, daha sonrasında Ayşe Hanım'ın erkek kardeşi Mehmet Efendi ile evlenir ve Nimet Servet Özlü ile Sabih Özlü'nün tanışıklığı

³ Sezer Duru, haz. *Tezer Özlü 'ye Armağan* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), s.11.

ufak yaşlarda başlamış olur. Nimet Servet Özlü ve Sabih Özlü; Demir, Sezer ve Tezer adlı üç çocuğa sahiptir.

Annesi öğretmen, babası hem öğretmen hem de hukukçu olan Tezer Özlü, onların işi nedeniyle Simav (Kütahya), Gerede (Bolu), Ödemiş (İzmir) gibi Anadolu kasabalarını sürekli dolaşır. Gittikleri yerler Tezer Özlü ve kardeşleri üzerinde derin etkiler bırakır. 1945 yılında İzmir'in Ödemiş ilçesine yerleşirler. Bu şehir hem Tezer hem de ablası Sezer için ayrı bir yer tutar. İkisi de dünyanın sonunu merak eder ve el ele tutuşup şehrin dışına kadar yürürler. Tezer Özlü sonraki yıllarda verdiği bir röportajda bu konu ile ilgili şunları dile getirir: "Dört bin nüfuslu bir Anadolu kasabasında dünyaya bakmayı öğrendim. Altı yaşındaydım. Dünyanın sonsuz büyüklüğünü ve gitmem, çok uzaklara gitmem gerektiğine inandım..."⁴ Böylece Tezer Özlü'nün anlatılarının genel izleğini oluşturan "gitmek" eylemi küçük yaşlarda şekillenmeye başlar. Sezer Özlü ise o yılları şöyle hatırlar:

*"Ödemiş yıllarından aklımda kalanlar ilk kez incir yiyişimiz, tünün dizenlere yardım edişimiz, yazları çıktığımız Gölcük yaylası ve göl kıyısı, İzmir'e Nezahat (Somar) teyzelere gidişimiz, Demir'in evdeki yemekleri beğenmeyip her gün lokantada yemesi, köpeği Joli ile, göğsünde olimpiyat halkaları olan beyaz ipekli elbiselerimizle ilgili. Tezer'le bana hep aynı giysiler dikilirdi. Genellikle de anneannem tarafından. Evde yemekleri, kekleri de o yapardı. Babaannem ise temizlik, bulaşık gibi işlere bakardı."*⁵

Özlü ailesi, 1949 yılında Bolu'nun Gerede ilçesine yerleşir. Kışın yaşam şartlarının zorlaştığı Gerede'de eski Türk mimarisine uygun şekilde yapılmış büyük bir evde yaşarlar. Tezer bu şehirde soğuktan dolayı ağır bir bronşite yakalanır, anneannelerini kaybederler ve 1950 yılında da ağabeyleri Demir Özlü Kabataş Erkek Lisesi'ne yatılı olarak gönderilir. Art arda yaşanan olaylar silsilesi kuşkusuz ki tüm aile bireylerini etkiler ve 1952 yılında Sabih Özlü, Sezer Özlü ve Ayşe Özlü Gerede'den İstanbul'a taşınır. Tezer Özlü ise annesi ile birlikte bir kış daha Gerede'de kalır. 1953 yılında Tezer Özlü annesiyle birlikte İstanbul'a, diğer aile bireylerinin yaşadığı Fatih ilçesine gelir. Ailenin diğer bireyleriyle erken yaşta yaşamış olduğu ayrılık ve onların İstanbul gibi büyük bir şehre Tezer Özlü'den daha önce uyum sağlamış olmaları aralarında bir kopukluğun yaşanmasına neden olur. Özlü o yıllar yaşamış olduğu şaşkınlığı şöyle anlatır:

---

⁴ A.g.e., 12.

⁵ A.g.e., 13.

“Taşradan İstanbul’a Süm’den bir yıl sonra geliyorum. Süm bana öğrendiği yenilikleri gösteriyor. Kirli bir lavaboya toz döküyor:

- *Bak şimdi tertemiz olacak, diyor. Ovuyor.*
- *Gördün mü? diye soruyor. Bir bakkal buzdolabı önünde durakladığımızda:*
- *Pastörize süt içeceğiz, diyor. O ne? diyorum.*
- *Kaynatılmadan içiliyor. Çok güzel. O içiyor. Ben sevmiyorum. Atlas Sineması’na gidiyoruz. Kocaman bir salon. Filmi unutmadım. Müfettiş. Sinema çıkışında Süm kestane kebabı satın alıyor. Kent yaşamına alışmış. Koşulları hızlı bir gerçekçilikle benimsiyor. Oysa ben henüz taşra bahçelerinin Erik ağaçları altındaki durgunluktaım.”⁶*

Tezer Özlü yabancıısı olduğu şehre alışmaya çalışırken bir yandan da babasının kuralcı tavırlarıyla mücadele eder. Bir zamanlar beden eğitimi öğretmenliği yapan ve vatanına kopmaz bağlarla sıkı sıkıya bağlı olan baba, çocuklarını da bu şekilde yetiştirmek ister. Taşra hayatından çıkıp gelen ve İstanbul’a alışmaya çalışan Tezer Özlü, babanın bu davranışları karşısında soğukluk duyar ve yadırgar. Onun bu davranışlarını insan doğasına aykırı bulur ve kabul etmez. Bu kabul etmeyişi de babasıyla çatışmalar yaşamasına neden olur. Henüz çocuk olmasına rağmen anne ile babasının arasındaki soğukluk da gözünden kaçmaz. Bu soğukluğu şu sözlerle dile getirir:

“Babamla annem arasında hiçbir sıcaklık, hiçbir sevgi yok gibi. Annem onu erkek olarak hiç sevmediğini her davranışıyla belli ediyor. Bütün küçük burjuvalar gibi, sorumlulukların zorunluluğu ile bağlılar birbirlerine. Her sabah ve her gece öylesine sevgisiz ki.”⁷

Sevgisizliğin hissedildiği, mecburiyetin bir arada tuttuğu aile ortamında kendine yer edinmeye çalışan Tezer Özlü, bir yandan da bu çıkmazdan kendini korumaya çalışır. Bunu yaparken de edebiyat dünyasının kapılarını aralar. Ağabeyi Demir Özlü’nün edebiyatla ilgilenmesinden dolayı zengin bir kütüphaneleri olmakla beraber, küçük yaşlardan itibaren onun arkadaşlarıyla da birlikte olma ve onların bilgilerinden yararlanma fırsatı bulur. Okuduğu yazarlar, tanıştığı insanlar Tezer Özlü’nün sadece etkilendiği isimler olarak kalmaz, aynı zamanda onun düşünce dünyasına biçim verip ruhsal durumunu da bir şekilde etkiler. Sezer Özlü o yılları şöyle anlatır:

⁶ Tezer Özlü, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 10.

⁷ A.g.e., s. 11.

“Tezer çok küçük yaşlarda edebiyatla ilgilenmeye başladı, gerçek dünyasının edebiyat dünyası olduğunu kavradı. Dünya yazınının tüm klasik yapıtlarını küçük yaşta okudu. Ortaokul dönemlerinde Dostoyevski, Tolstoy, Çehov, Gogol, Steinbeck, Hemingway, Lagerlöf, Camus, Rilke, Hölderlin, Goethe, Schiller çok yakından tanıdığı yazarlardı. Ağabeyimiz de edebiyatçı olduğundan evimizde kitaptan bol şey yoktu. Demir’in evde özel bir odası vardı, bu oda genç edebiyatçılarla dolar taşardı. Hilmi Yavuz, Ferit Edgü, Oğuz Alplaçın, Ahmet Oktay, Ergin Ertem, Önay Sözer, Fethi Naci, Yağmur Atsız, Murat Katoğlu, Ömer Uluç, Sevim Burak, Yüksel Arslan, Orhan Duru, Edip Cansever, Metin Eloğlu hep o zamanlar tanıdığımız kişilerdi. Doğal olarak bize o zamanlar Demir’in küçük kız kardeşleri gözüyle bakıyorlardı, sonradan çoğu dostlarımız oldu. Babam nasıl hepsinin babası gibi olduysa biz de hepsinin kız kardeşi gibi olduk. Beyoğlu’ndaki Baylan pastanesinin yaşamımızda önemli bir rol oynaması da ellili yıllara rastlar.”⁸

Yazarın çocukluğuna ve hayatına dair bilgiler *Çocukluğun Soğuk Geceleri*⁹ adını verdiği romanından edinilir. Bu romanda Anadolu ve taşra hayatı mutluluk ile ilişkilendirilirken İstanbul veya büyük şehirler mutsuzluğun ve yabancılığın sembolü hâline dönüşür. Bu durumun da yazarı olumsuz yönde etkilediği düşünülebilir.

Eğitimci bir anne babanın çocuğu olan Tezer Özlü, ilkokula Bolu’nun Gerede ilçesinde başlar. İstanbul’a taşındıktan sonra ablası Sezer Özlü ile beraber Taksim 29 Ekim İlkokuluna devam eder ve ikisi birlikte okulu bitirirler. İlkokuldan sonra, önce ablası sonra Tezer Özlü Avusturya Kız Lisesi St. Georg’a gönderilir. “Okulda çok iyi öğrencilerdik. Aklımızın yatmadığı durumlara isyan eder öğrencileri aramızdan sürüklerdik. Edebiyat matineleleri düzenler, Demir kanalıyla tanıdığımız genç yazarları davet ederdik.”¹⁰ diyen Sezer Özlü, bu dönemde öğrendiklerinden ve okuduklarından Batı’yı görme isteklerinin de arttığını vurgular. Tezer bu okulda Gönenç Ertem ile yakın arkadaş olur. Sezer, Tezer ve Gönenç hafta sonları Sultanahmet’e gider, denk geldikleri turistlerle konuşup Almancalarını ilerletmeye çalışırlar. Bu dönemde yaşanan siyasi olaylardan da geri durmayan üçlü, Menderes iktidarına karşı üniversitelilerin başkaldırılarına da katılırlar.

1961 yılında yurt dışına çıkma imkânı bulurlar. 1962 yılında lise son sınıfta olan Tezer Özlü, liseyi bitirmeme kararı alır. Bu kararın altında okul bitirmenin hiç de önemli olmadığı fikri yatar. 1963 yılının Nisan ayında Almanya’ya gider. Orada ablasıyla bir araya gelir ve iki ay sonra ikisi beraber Paris’e gitme kararı alırlar. Paris’te sergi

⁸ Sezer Duru, haz. *Tezer Özlü’ye Armağan* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), s. 13-14.

⁹ Tezer Özlü, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016).

¹⁰ A.g.e., s. 14.

açılışlarına ve davetlere katılırlar. Yüksel Arslan, Mübin Orhon, Nejad, Remzi, Selim, Hakkı Anlı gibi ressamlarla dostluk kurarlar.

Babası Sabih Özlü'nün kızından bir isteği vardır: Okulu bitirmesi. 1965 yılında Tezer Özlü babasını kırmayarak İstanbul Erkek Lisesi'nin sınavlarına dışardan girer ve liseyi bitirir. "İstanbul Erkek Lisesi Almanca eğitime geçmişti, kolej kısmı öğrencileri henüz ortaokuldaydı, bu yüzden bu okulun 1 numaralı diploması Tezer'inkiydi."¹¹

Tezer Özlü gibi kalıpların içine sığmayan bir yazar için okul her zaman kaçınılması gereken, boğucu bir kurumdur. Okulun olumsuzluğu çağrıştırmadaki etkenler de önemlidir. Özlü'ye göre; Erkek Lisesi'ndeki papazlar, Kız Lisesi'ndeki rahibeler, kilisede sabahın alacakaranlığında başlayan dinsel ayinler, okulun demir kapısı önünde duran ve giysileri denetleyen şişman rahibe, dar merdivenler, org müziği, rahibeler korosu, kimsenin yüzüne bakmadan merdivenleri hızla inen rahibeler gibi pek çok unsur onun okuldan uzaklaşmasına neden olur.

"Öğretmen anne babanın, Müslüman mahallelerindeki dar evlerin, kilise okulunun Katolik havasının, düşüncelerimizle bağdaşmayan çılgın sayılacak rahibelerin davranışlarının, öteki öğretmenlerin, öğrenmenin, düşüncelerimize yön verecek bir akım olmayışının, kavranması istenen önümüzde bekleyen tüm yaşamın sıkıntısı var. Yaşam, şimdi ancak kavranılması ve anlaşılması gereken; oysa yaşanması, gerçeğine inilmesi ilerideki yıllara atılan bir yabancı öge gibi önümüze getirilmiş. Coğrafya derslerine getirilen yerküre gibi. Kimse yaşadığımız mevsimin, günlerin ve gecelerin yaşamın kendisi olduğundan söz etmiyor. Her an belirtilen bir öğretiye, bizler hep hazırlanıyoruz. Neye?"¹²

Özlü, yaşamdan kopuk sadece öğretiye dayalı eğitim sistemini eleştirir. Ona göre yaşam yaşanarak, tecrübe edilerek öğrenilmelidir. Eğitim sistemi ile bunun mümkün olmadığını farkındadır. Kendini sokakta ve kitapların arasında bulur. Eleştirdiği sistemin yıllardır sürdüğünü ve olumlu yönde hiçbir gelişmenin olmadığını fark eden Özlü, hayal kırıklığı da yaşar. Bunu şu sözlerle dile getirir:

"Yıllar sonra, sabah karanlığında küçücük ilkokul çocuklarının belleğimden silemediğim vatan şiirlerini ezberleyerek, siyah giysiler içinde okula gittiklerini görünce, nemli İstanbul sabahlarında..."

- *Hiçbir şey değişmedi,
diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Bulutları dağıtmak, güneşi avuçlamak,
çocuklarla tepelerde koşmak, ağaçları, rüzgârı, güneşi, yağmuru, insanları
onlarla birlikte yaşamak istiyorum."¹³*

¹¹ A.g.e., s. 15-16.

¹² Tezer Özlü, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2016), s. 23.

¹³ A.g.e., s. 22.

Tezer Özlü, her ne kadar anne ve babası arasındaki sevgisizliği fark etmiş olsa da sevgiye ve aşka olan inancını hiçbir zaman kaybetmez. Kırk dört yıllık hayatında hem evlenir hem de anne olur. Bu evliliklerinden ilkinin Güner Sümer ile gerçekleştirir. Özlü, liseyi bırakıp Paris'e gittiği zaman kısa sürecek bir Paris macerası başlar. O yılları Sezer Özlü şu cümlelerle anlatır:

“Paris'te tek bildiğimiz yer adı Monteparnasse'deki Café Select'di. Kahveye girdiğimizde yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Zorla bir yer bulduk, kahve ısmarladık. Biraz sonra içeriye Güner Sümer girdi. Üç ay sürecek olan Paris maceramız başladı. Güner sanırım o gece Tezer'e âşık oldu.”¹⁴

Paris'teki üç aylık süre içerisinde beraber gezip sergilere ve davetlere katılırlar. Paris'in bu anlamda sanat ve sanatçı kenti olması da Tezer'in orayı sevmesinde etkili olur. Bu sırada Güner Sümer, Tezer Özlü ile evlenmek ister. “Güner, Tezer'le evlenmek istiyordu. Bu niyetini İstanbul'daki ağabeyimize ve Ankara'da yaşayan kız kardeşi Adalet Ağaoğlu'na yazmıştı.”¹⁵ Böylece yapılacak ilk evliliğin adımları atılır. Tezer, 1963 yılında Ankara'ya gider ve 1964 yılında da Güner Sümer ile evlenir. Bu evlilik yolunda gitmez ve sadece üç yıl sürer. Tezer Özlü boşanmasını şu sözlerle dile getirir: “Ben 30 Ocak'ta boşandım, duruşma 3 dakika 20 saniye sürmüştü...”¹⁶ Tezer Özlü'nün ilk evliliği 30 Ocak 1967 tarihinde sonlanmış olur.

1965 yılında Güner Sümer ile evliyken Ankara'da Türkiye Şeker Fabrikaları Müdürlüğünde Almanca çevirmeni olarak çalışır. 1965 yılının Temmuz ayında Ingmar Bergman'a ait olan *Yaban Çilekleri* adlı kitabı, 1967 yılında da aynı yazarın *Aynadaki Sessizlik* adlı kitabını Türkçeye çevirir. 1965 yılında Ankara Sanat Tiyatrosu çevresinde bir hayata dahil olur. Bu esnada Brendan Behan'ın *Gizli Ordu* adlı oyununda yer alır ve ekip ile turneye çıkar. Ankara'da geçirdiği son yılında Goethe enstitüsünde çalışır.

Tezer Özlü boşandıktan sonra 1968 yılında İstanbul'a döner ve bir süre anne babasının yanında yaşar. Bu yıl M.A.N ve Alman Birleşik İlaç Fabrikalarında Almanca çevirmeni olarak görev alır. İkinci evliliğini genç sinemacı Erden Kıral ile 1968 yılının Haziran ayında gerçekleştirir. Bu evlilikten bir kız çocuğu olur. “Tezer'in Erden'le

---

¹⁴ Sezer Duru, haz. *Tezer Özlü 'ye Armağan* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), s. 15.

¹⁵ A.y.

¹⁶ Burak Fidan, haz. *Her Şeyin Sonundayım Tezer Özlü-Ferit Edgü Mektuplaşmaları* (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2016), s. 26.

evliliği sırasında sürekli çalıştığını, kocasının sanatçı olabilmesi için onu bir öğrenci gibi yetiştirdiğini yakın çevresi çok iyi bilir. 1973 yılında Deniz adını koydukları bir kız çocukları dünyaya geldi. Deniz adı Tezer'in Deniz Gezmiş'e duyduğu büyük sempati yüzünden konulmuştur."¹⁷ diyen Sezer Özlü (Duru), bu evliliğe yakından şahitlik eder ve Erden Kıral hakkında Tezer'in anlattıklarını dinler. Tezer ve Erden Kıral çifti ilk önce Teşvikiye sonra Ayaspaşa ve 1975 yılında da Arnavutköy sırtlarında bir apartman dairesinde otururlar. Her şey yolunda gidiyormuş gibi görünse de bir süre sonra aralarındaki bağ zayıflamaya başlar. Tezer ev ile ilgilenmekten sanatına zaman ayıramaz, bütün yük onun omuzlarında kalır ve sık sık yaptığı Avrupa yolculuklarında kendini oradaki ortama, sanat dünyasına, yaşama daha yakın hisseder. Bu da Erden Kıral ile evliliklerini bitme noktasına getirir.

Erden Kıral ile evliliği devam ederken bir yandan da çeviri yapmaya devam eder. 1978 yılında Ossip Piatnizki'nin *Bir Bolşeviğin Anıları* adlı kitabını Tuncay Gökmen takma adıyla Türkçeye kazandırır. 1980 yılında Berlin'de olduğu dönemde Türk edebiyatı günleri düzenler ve Almanya'da radyo öyküleri için Türk öykülerinin Almancaya çevirisini yapar. Türk edebiyatını tanıtmak için programlar düzenler. 1983 yılında Berlin'de Türk-Alman Kültür Merkezinde çalışır. Yine bu yıl onu sevindiren iki olay yaşar. Bunlardan biri, Erden Kıral'ın Ferit Edgü'nün *Hakkari'de Bir Mevsim* adlı romanından uyarlanan aynı adlı filmin Berlin Film Festivali'ne sokulmasıdır. Tezer, bu filmin senaryo çalışmalarına katılır. Bu filmin ödül alması ise sevincine sevinç katar. İkinci olay ise çok sevdiği yazar olan Peter Weiss ile tanışmasıdır. Onun ölümü Tezer üzerinde derin etkiler bırakır.

Berlin'de 1982 Aralık ayında bir sergide İsviçre asıllı Hans Peter ile tanışır. Bu tanışıklık Erden Kıral ile boşanmaya gitmesinde işleri hızlandırır. Tezer, onu gördüğü ilk an ilgi duymaya başlar. Giydiği kıyafetler nedeniyle cesur biri olduğunu düşünür ve Tezer on yaş daha büyük olmasına rağmen 2 Nisan 1984 tarihinde Hans Peter ile üçüncü evliliğini yapar. Hans Peter; şefkatli, zamanının büyük bölümünü eşine ayıran, kahvaltısını bile hazırlayan ve bunları yaparken de erkeklik gururunun incindiğini düşünmeyen biridir. Tezer Özlü arkadaşı Leyla Erbil'e yazdığı mektuplarında Hans Peter hakkında şu ifadeleri kullanır:

---

¹⁷ Sezer Duru, haz. *Tezer Özlü 'ye Armağan* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2014), s. 17.

“Hans Peter, sevgi dolu bir insan. Bütün istediklerimi yapıyor ve bana doyumsuz sevgisini sunuyor. İnsanın sevgi özleminin doyurulması o denli başka bir duygu ki...”¹⁸

“Hans Peter’i çok seviyorum. Benim gerçekten ilk sevdiğim, tüm çocukluk özlemlerim içinde sevgiyi verebildiğim, alabildiğim bir insan. Son insan. Onu tanımayabilirdim. Ama insanın kendisi kadar duygulu bir insanla bir sevgiyi bölüşmesi, birbirine sevgiyi aktarması ve o insanla bir arada yaşaması o kadar güzel, ama o kadar zor ki.”¹⁹

Tezer Özlü her zaman sevgiye inanan ve sevgiden güç alan bir insandır. Çevresine karşı duyarlı oluşu, çocukluğundan beri hassas yapıda bir insan olması onun hem ruhsal hem de fiziksel açıdan çok çabuk hastalanmasına neden olur. Gerede’de yaşarken ağır bir bronşit geçirir. 1963 yılında manik depresif tanısı konur. Ablası Sezer, onun bu hastalığını şu sözlerle dile getirir:

“Tezer’in hastalığı üzerine çok düşünmüşümdür. Ona manik-depresif tanısı konmuştu. Bu hastalık, her zaman çevresindeki insanlardan bir darbe yediğinde, ona yapılan haksızlıklara dayanacak gücü kalmadığında, toplumun büyük olaylara gebe olduğu, insanların öldürüldüğü, işkence gördüğü zamanlarda depreşiyordu.”²⁰

Bu hastalığından dolayı elektroşok tedavisi görür ve hastanede yaşadığı korkunç günleri hatırlamak bile istemez. Özlü, intihar girişiminde de bulunur. Bütün bunlar zamanla kalıcı hasarlara yol açar ve ölümüne de neden olacak meme kanserine zemin hazırlar. Arkadaşı Leyla Erbil hastalığı ile ilgili şunları söyler:

“Tezer, 1973’ten 1985’e hasta olduğunu öğrenene kadarki süreyi şoksuz, hastanesiz, hastaliksız yaşadı. En çok birlikte olduğumuz o sürede, kitaplarında da anlattığı biçimde korku ve kaygılarını durdurabilmiş, ‘çılginlığı’ yenebilmişti. Ancak sürekli baş, diş ağrıları, bel ağrıları çekerdi. 1985’te kanser olduğunu öğrendiğinde yakasına yapışmış olan eski depresyona, gayya kuyusuna indi yeniden.”²¹

Tezer Özlü’nün bir yandan ağrıları devam ederken bir yandan da sol koltuğunun altında bir beze fark eder. Gerekli tetkikler yapılır ve memesinde bir tümör olduğu tespit edilir. Özlü ameliyat olmak istemez. Sonrasında olduğu ameliyatlar da fayda etmez. Leyla Erbil’e 12 Ağustos tarihinde yazdığı mektupta şunları dile getirir:

“Leylâcığım, Türkiye’den umudu kesip, burada tutucu orta çağ kafası ile karşılaşmak bu hastalığın nedeni oldu. Ve olayların yoğun birikimi. Bir sabah uyandığım da koltuk altımda 2 ceviz, göğsümden 5 cm. bir taş parçası buldum. Koltuk altı lenflerim kanser demek. Bunu kesemezsin ki. Aylarca düşünce ile bunu yenmeye çalıştım. Korku ağır bastı. Depresyon geçirdim. 20 gün beni yatakta kayışla bağlı tuttular. Göğsümdeki rahatsızlığı bile bana verdikleri ilaç, kanser için en zararlı ilaç. O kayış içinde 2-

¹⁸ Leyla Erbil, haz. Tezer Özlü ‘den Leyla Erbil’e Mektuplar (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), s. 46.

¹⁹ A.g.e., s. 49.

²⁰ Sezer Duru, haz. Tezer Özlü ‘ye Armağan (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), s. 16.

²¹ Leyla Erbil, haz. Tezer Özlü ‘den Leyla Erbil’e Mektuplar (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), s. 19.

3 kere öldüm, ama kendimi dirilttim. Oradan çıkıp, öteki hastaneye yattım, 5 gün. Parça aldılar, en azılı kanser çıktı. Şu şansa bak: Sinir hastanesinden çıkıp, kendini kanserin kucagında buluyorsun. Ama depresyon iyi oldu, korkularımı kustum."²²

Tezer Özlü, 18 Şubat 1986 tarihinde, Zürih Kantonspital Hastanesinde meme kanserine yenik düşer ve vefat eder. 25 Şubat 1986 tarihinde de onu seven yüzlerce kişi tarafından Aşiyân Mezarlığı'nda son yolculuğuna uğurlanır.

1.2. TEZER ÖZLÜ'NÜN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Tezer Özlü, edebiyat dünyasının içinde yer almaya başladığı günden beri farklı alanlarda uğraşır. Yazarlık, çevirmenlik, tiyatro oyunculuğu, radyo programcılığı gibi alanlarda adından söz ettirir. Özlü ilk öykülerini 1963 yılından sonra *Yeni İnsan*, *Yeni Ufuklar* ve *Yeni Dergi* gibi dergilerde yayımlamaya başlar. *Yeni İnsan* dergisinde yayımlanan *Fortuna* adlı öyküsüyle edebiyat dünyasına adım atar. Ağabeyi Demir Özlü sayesinde edebiyatla ve kitaplarla çok küçük yaşta tanışan Özlü, dönemin önemli yazar ve şairlerini tanıma fırsatı bulur. Tezer Özlü de abisinin içinde bulunduğu elli kuşağı gibi varoluşçuluk akımından etkilenir ve bu akımın etkilerini metinlerinde ana izleklerden biri olarak görülmesini sağlar.

*"Bir şeylere açılmak, bir yerlere koşmak, dünyayı kavramak istiyorum. Dünyanın bize yaşatılardan, öğretilenden daha başka olduğunu seziyorum. Oysa o yıllarda bu kaygılara çözüm getirecek hiçbir olgu yok. Yönetime karşı bir direniş başlamış. Soygundan, antidemokratik eylemlerden söz ediliyor... Ama yaygın olan yalnız varoluşçuluk. Marmara'nın gri mavi boşluğuyla bağdaşan varoluşçuluk"*²³

Tezer Özlü'nün edebî kimliğinin oluşumunda üç yazarın etkisi göz ardı edilemez. Bunlar: Franz Kafka, Cesare Pavese ve Italo Svevo. Kitaplarında bu üç yazardan alıntılara yer vermesi, onların peşinden gitmesi, bu yazarların hayatı ile kendi hayatı arasında ortak yönler bulmaya çalışması ve onların duygularını, düşüncelerini bu denli yoğun hissetmesi onlardan ne kadar etkilendiğinin birer kanıtı olarak gösterilebilir.

Tezer Özlü acıdan beslenen bir yazardır. Edebiyatı ve yazmayı bu acıdan kurtuluş, bir çıkış yolu olarak görür. Sözcüklerin dünyasına sığınır. Kendini kitapların bağımsızlığında bulur. Yazarken veya okurken nefes alır. Acı olmadan yazma eyleminin olmayacağına inanır. Bunu şu sözlerle dile getirir: "(Acılar olmadan

²² A.g.e., s. 64.

²³ Tezer Özlü, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s.25.

yazılabilir mi. Edebiyat, yaşam ve ölümün sınırlarının artık acıları tutamadığı, tutmaya yeterli olmadığı yerde başlıyor mu.)”²⁴

Tezer Özlü eserlerinde bireyi esas alır. Bu yüzden yazdıklarında kendi dünyasını bulmak mümkündür. Yakın arkadaşı olan Ferit Edgü’nün şu sözleri bunu destekler niteliktedir: “(...) Yazarlık gücünü yaşadıklarından alan, yaşadıkları için yazınsal bir dil yaratan, varoluşunu yazmaya, yazısını varoluşuna borçlu biri.”²⁵ Bu da onun yazdıklarında samimi ve içten bir üslup benimsemesini sağlar. O, iç dengesini yazarak sağlar.

1984 yılının Mayıs ayında Zürih’ten arkadaşı Ferit Edgü’ye gönderdiği bir mektupta bir grup kurma isteğinden bahseder. Bu gruba hem yazınsal olarak kendine yakın hissettiği insanları hem de dünyaya, yaşanan olaylara bakış açısı olarak benzerlik taşıdığını düşündüğü kişileri almak ister. Bu fikri şöyle açıklar: “Ne düşündüm biliyor musun, sizin eski Mavi Akımı gibi bir grup oluşturmalıyız. Bu gruba: Ferit Edgü, Orhan Duru, Demir Özlü, Leyla Erbil, Tomris Uyar, Nazlı Eray ve Tezer Özlü... girebilir. Herhangi bir toplantıya ya grup olarak katılırız ya da hiç katılmayız.”²⁶

Tezer Özlü’nün edebiyata dair görüşlerini bir arada bulmak zordur. O, bu konuya dair görüşlerini mektuplarda, anlatılarında ve romanlarında bize parça parça sunar.

Özlü’nün edebiyat dünyasını oluşturan belli izlekler vardır: varoluşçuluk, yabancılaşma hissi, gitmek, yaşam, ölüm, kadın erkek ilişkileri, cinsellik, ihtiyarlık bunlardan bazılarıdır. Leyla Erbil, Özlü’nün yaşamı boyunca bu izleklerin onu kovaladığını şu sözlerle anlatır:

*“Tezer’in ilk öykülerinde başlayan yalnızlık, ihtiyarlık, intihar ve ölüm izlekleri ya da korku onu yaşamının sonuna kadar kovalamıştır. Son kitabı, Yaşamın Ucuna Yolculuk’ta da (Almanca özgün adı Bir İntiharın İzinde’ydi) bu korku artık bir ölümden kaçış, bir ölüme koşuş yolculuğu, bir son çarpını, bir ölüm dansıdır.”*²⁷

Sonuç olarak, Tezer Özlü’nün cesur kişiliğinin yansımaları edebiyatında görülür. Söylemek istediğini açıkça söyleyen, hayatından izleri ufak dokunuşlarla metinlerinin içinde eriten Özlü, günümüzde de güncelliğini ve varlığını devam ettirir. Tarihin tozlu sayfalarında yer almaktansa hakkında yüksek lisans, doktora tezi, kitaplar yazılan,

²⁴ Tezer Özlü, *Yaşamın Ucuna Yolculuk* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), s. 83.

²⁵ Burak Fidan, haz. *Her Şeyin Sonundayım* (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2016), s. 7.

²⁶ A.g.e., s. 53.

²⁷ Sezer Duru, haz. *Tezer Özlü’ye Armağan* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), s. 88.

kimi zaman da sempozyumlar, seminerler düzenlenen biridir. Böyle biri olmasındaki en önemli unsur okuyucusu ile arasında bağ kurabilmesidir.

1.3. TEZER ÖZLÜ’NÜN ESERLERİ

1.3.1. Çocukluğun Soğuk Geceleri²⁸

1. Baskı: Derinlik Yayınları, 1980

2. Baskı: Ada Yayınları, 1986

3. Baskı: Ada Yayınları, 1990

1-27. Baskı: Yapı Kredi Yayınları, Ocak 1994-Şubat 2016

Tezer Özlü’nün ilk romanı olan *Çocukluğun Soğuk Geceleri*, “Ev”, “Okul ve Okul Yolu”, “Léo Ferré’nin Konseri”, “Yeniden Akdeniz” başlıklarıyla dört bölüme ayrılır. Bu roman, yazarın kendi yaşamından izler taşıması açısından otobiyografik özellikler barındıran bir eserdir.

1.3.2. Eski Bahçe- Eski Sevgi²⁹

1. Baskı: Ada Yayınları, 1978 (Eski Bahçe)

1. Baskı: Ada Yayınları, 1987 (Eski Bahçe-Eski Sevgi)

1-24. Baskı: Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 1993- Kasım 2018

Tezer Özlü, edebiyat dünyasına genç yaşlarda adım atan bir yazardır. İlk öyküleri 1963 yılından itibaren *Yeni Dergi*, *Yeni İnsan*, *Yeni Ufuklar* adlı dergilerde yayımlanmaya başlanır. Bu dergilerdeki ilk öyküleri 1978 yılında *Eski Bahçe* adlı eserde toplanır. 1987 yılında ise tüm öyküleri *Eski Bahçe-Eski Sevgi* adıyla bir araya getirilir ve Ada Yayınları tarafından basılır.

Kitap, *Eski Bahçe* ve *Eski Sevgi* olmak üzere iki bölüme ayrılır. *Eski Bahçe* bölümünde on bir, *Eski Sevgi* bölümünde on iki öykü yer alır.

Eski Bahçe bölümünde; “Dönüş” (1964), “Eski Bahçe” (1965), “Kar” (1966), “Navona Alanı” (1967), “Gabuzzi” (1968), “Amerikalı komşum Willy” (1968), “Motorcu

²⁸ Tezer Özlü, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016).

²⁹ Tezer Özlü, *Eski Bahçe-Eski Sevgi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018).

İbrahim'in Bahçeli Evleri" (1971), "Café Boulevard" (1973), "Diskotek Brazil" (1975), "Eski Liman" (1976), "Hayalet Oğuz" (1976) adlı öyküler bulunur.

Eski Sevgi bölümünde; "Gökkuşluğu" (1971), "Bayram Günü" (1978?), "Palmas" (1980?), "Yaşayanlar. Ölenler." (1981/82?), "Berlin, Saat 8:45" (1981/82?), "Rotterdam'da" (1978/79?), "1980 Yazı Güneşi A." (1980), "1980 Yazı Güneşi B." (1980), "Öğleden Sonra" (1981), "Stein Alanı'ndaki Postanede" (1982), "Papaz Kausch" (1985), "Eski Sevgi" (1982) adlı öyküler bulunur.

Eski Sevgi bölümünde yer alan "Gökkuşluğu", "Rotterdam'da", "Öğleden Sonra", "Stein Alanı'ndaki Postanede", "Papaz Kausch", "Eski Sevgi" isimli öyküler Almanca yazılmış ve yazarın ölümünden sonra, kardeşi Sezer Duru tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Yine aynı bölümde yer alan "Palmas", "Yaşayanlar. Ölenler.", "Berlin, Saat 8:45", "Eski Sevgi" öyküleri yazarın isimsiz öyküleri olup başlıkları Ada Yayınları tarafından konulmuştur.

1.3.3. Zaman Dışı Yaşam³⁰

1-11. Baskı: Yapı Kredi Yayınları, Nisan 1998- Şubat 2015

Tezer Özlü, 1983 yılında kendi eserlerinden yola çıkarak, onlarla bağıni koparmadan ve tema yönünden eserleriyle ilişkili bir senaryo da kaleme alır. Almanca yazılan bu eserin özgün adı "Das Zeitlose Leben"dir. Sezer Duru tarafından Türkçeye çevrilen bu metin 1998 yılından itibaren Yapı Kredi Yayınları tarafından basılmaktadır.

Tezer Özlü, sevdiği yazarlar olan Franz Kafka, Italo Svevo ve Cesare Pavese'in izini sürerek yaptığı yolculuğu *Yaşamın Ucuna Yolculuk* eserinde kaleme alır. *Zaman Dışı Yaşam* ise bu eserin senaryoya dökülmüş şekli olarak gösterilebilir. Bu eserinde, Cesare Pavese'in yaşadığı yerlere yapılan yolculuk anlatılır.

1.3.4. 'Her Şeyin Sonundayım' Tezer Özlü- Ferit Edgü Mektuplaşmaları³¹

1-6. Baskı: Sel Yayıncılık, Mart 2010-Şubat 2016

³⁰ Tezer Özlü, *Zaman Dışı Yaşam* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015).

³¹ Burak Fidan, haz. *Her Şeyin Sonundayım Tezer Özlü-Ferit Edgü Mektuplaşmaları* (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2016).

Tezer Özlü ile Ferit Edgü'nün eskilere dayanan dostluğu birbirlerine mektup yazmaları ile pekişir. Yazdıkları mektupların bir araya getirildiği bu kitapta toplam kırk tane mektup yer alır. Mektupların yirmi dokuzu Tezer Özlü'den Ferit Edgü'ye, on biri Ferit Edgü'den Tezer Özlü'ye yazılmıştır. Burak Fidan tarafından yayına hazırlanan bu eser 2010 yılında ilk kez Sel Yayınlarınca basılır. 1966-1985 yılları arasında yazılan mektupların yanı sıra kitapta, “Zaman Dizini” başlığı altında yazarın hayatı ve 1946-1983 yılları arasında çekilmiş on bir tane fotoğrafa da yer verilir.

1.3.5. Tezer Özlü'den Leyla Erbil'e Mektuplar³²

1-9. Baskı: Yapı Kredi Yayınları, Şubat 1995- Nisan 2017 (9.Baskı)

İki yakın arkadaş olan Tezer Özlü ve Leyla Erbil'in mektuplaşmalarını içeren bu eser, Leyla Erbil tarafından hazırlanmış ve 1995 yılında ilk baskısı Yapı Kredi Yayınlarınca yapılmıştır. Kitap, Leyla Erbil'in yazdığı bir ön söz ve iki ana bölümden oluşur. “Benim Gözümle Tezer Özlü” başlığını taşıyan birinci bölümde, Leyla Erbil'in Tezer Özlü ve eserleri hakkında yazdığı dört yazı yer alır. Bu dört yazının başlıkları sırasıyla şunlardır: “Son Aşk”, “Yazarın Ülkesinde Bir Gezinti ya da ‘Burası Bizi Öldürmek İsteyenlerin Yurdu...’”, “Sevgi ya da Sanat Dünyasında”, “Dostluğumuza, Hastalığa ve Ölüm Meleşine Dair.”

“Mektuplar” başlığını taşıyan ikinci bölümde ise 27 Mart 1982 tarihinden başlayıp 13 Ocak 1986 tarihinde sona eren on yedi mektup yer alır.

1.3.6. Yaşamın Ucuna Yolculuk³³

1. Baskı: Ada Yayınları, 1984

2. Baskı: Ada Yayınları, 1987

1-33. Baskı: Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 1993- Temmuz 2018

Tezer Özlü'nün 1983 yılında “Auf dem Spur eines Selbsmords (Bir İntiharın İzinde)” adıyla Almanca yazdığı, aynı yıl Almanya'da Marburg Edebiyat Ödülü'nü alan, 1984 yılında Türkçeye *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adıyla Özlü tarafından çevrilen eserdir. Bu kitap, çok sevdiği üç yazarın (Kafka, Svevo, Pavese) izini süren anlatı kişininin

³² Leyla Erbil, haz. Tezer Özlü 'den Leyla Erbil'e Mektuplar (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017).

³³ Tezer Özlü, *Yaşamın Ucuna Yolculuk* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018).

yaklaşık olarak iki hafta içinde Berlin'den Santo Stefano Belbo'ya uzanan yolculuğu konu edinir.

1.3.7. Kalanlar³⁴

1. Baskı: Ada Yayınları, 1990

1-20. Baskı: Yapı Kredi Yayınları, Nisan 1995-Kasım 2017

Tezer Özlü'nün öykü ve romanlarının dışında kalan yazılarının bir araya geldiği *Kalanlar*'ın ilk baskısı 1990 yılında Ada Yayınları tarafından, diğer baskıları ise 1995 yılından beri, Yapı Kredi Yayınları tarafından yapılmaktadır. Kitapta, 1989 yılının Şubat ayında Ferit Edgü'nün yazdığı “Önsöz Yerine” başlıklı bir bölüm ve Tezer Özlü'nün yazıları yer alır. Kitap yedi bölümden oluşur. Bu bölümler sırasıyla şunlardır: “Önsöz Yerine”, “Yeni Buluntular”, “Batı Günlüğü”, “Cümleler”, “Sarı ve Puslu”, “Yeniden Akdeniz'de”, “Sonsöz Gibi.”

1.3.8. Yeryüzüne Dayanabilmek İçin³⁵

1-4. Baskı: Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2014- Şubat 2015

Tezer Özlü, yurt dışında bulunduğu zaman diliminde de Türkiye'deki dergilere yazılar yazmış, dünya edebiyatıyla, sinema ve tiyatroyla kurduğu ilişkileri kendi bakış açısıyla yorumlamış bir yazardır. Bu kitabının içeriğini bu konular hakkındaki yazıları oluşturur. *Yeryüzüne Dayanabilmek İçin*, bize Tezer Özlü'nün sanata, edebiyata, sinemaya bakış açısını göstermesi açısından önemli bir kaynaktır. Kitap, yirmi yedi alt başlıktan oluşur. Bu başlıklar sırasıyla şunlardır:

- Yaşamla ve Ölümle Hesaplaşmak İçin Yaşıyorum
- Kafka ile Yaşamak
- Kafka: “Hiçbir Şeye Gücüm Yok, Acılar Dışında”
- 100. Doğum Yıldönümünde Kafka
- Celal Sılay'ın Ardından
- Ölüm Bir Olay, Önemli Olan Sevgi'nin Güzellikleriydi
- İstanbul'da İki Alman Yazarı: Hilde Domin ve Christian Enzensberger

³⁴ Tezer Özlü, *Kalanlar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017).

³⁵ Tezer Özlü, *Yeryüzüne Dayanabilmek İçin* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015).

- 100. Doğum Yılında En Çok Ölümü ile Dikkati Çeken Bir Yazar: Stefan Zweig
- Resim, Felsefe ve Edebiyat Sinemacısı: Werner Herzog
- 32. Uluslararası Berlin Film Festivali Başlıyor
- Kadınlarımız
- 1982 Bremen Edebiyat Ödülü'nü Kazanan Peter Weiss'la Bremen'de Konuştum
- 32. Berlin Film Şenliği: 12 Günde 700 Film...
- Özeleştiriden Yoksunlukla Çağdaşlaşma Olanaksızdır...
- Berlin Tiyatro Günleri Unutulmayacak Bir İz Bırakmadı
- Cannes ve Locarno Şenliklerinin Ardından Ulrich Gregor ile Konuşma
- Almanya
- 34. Uluslararası Frankfurt Kitap Fuarı
- Hitler'in Dünya Başkenti Yapmak İstedığı Berlin'de 50. Yıl Etkinlikleri Üzerine
- 33. Berlin Film Şenliği- Hakkari'de Bir Mevsim'in Başarısı ve Öteki Filmler Üstüne
- Akıntıya Karşı
- Marburg Edebiyat Ödülü Üzerine
- Tarkovski: "İnsanlar ve Politikacılar Kendi Yarattıkları Sistemin Tutsağı Oldular"
- 41. Uluslararası Venedik Film Şenliği
- 37. Uluslararası Locarno Film Festivali
- 2. Dünya Kültürleri Festivali- Latin Amerika Yazarları ile Alman Yazarları Aynı Dili Konuşmuyor
- Kültürü Tüm İnsanlığın Yararlanacağı Bir Olgu Haline Getirmek İçin Yaşamı Boyunca Çalışan Bir Sanatçı: Peter Weiss

İKİNCİ BÖLÜM

PSİKANALİTİK YÖNTEMLE RUHSAL ÇÖZÜMLEMELER

2. PSİKANALİTİK YÖNTEMLE RUHSAL ÇÖZÜMLEMELER

2.1. PSİKANALİZİN ORTAYA ÇIKIŞI

Psikanalizin ne olduğu açıklanmaya çalışılırken ortaya çıkış sürecinin nasıl olduğuna dair bir merak uyanır. Psikanaliz, Sigmund Freud tarafından keşfedilen ve geliştirilen bir kuram olduğundan dolayı daha çok onun görüşleri etrafında şekil alır. Psikanaliz, birdenbire ortaya çıkmaz ve bir sürecin sonunda oluşmaya başlar. Psikanalizden önce tedavi amaçlı kullanılan başka yöntemler de vardır. Psikanaliz kuramının başlangıcını, hipnoz ve telkin yöntemleriyle uğraşan araştırmacıların çalışmaları etkiler. “Hipnozun çok da iyi bilinemeyen geçmişi oldukça eskidir ve ilk çağlara dayanır. Ancak günümüzdeki uygulamalarının ilk örneği olarak, Avusturyalı hekim Franz Anton Mesmer’in (1734- 1815) çalışmaları gösterilir.”³⁶ Mesmer, başlangıçta çalışmalarından verim alamaz ve kuramını geliştirmek amacıyla Viyana’dan Paris’e gider. Orada çalışmalarına yoğunluk verir, hipnoz yöntemini farklı şekillerde dener. Başarılı olmasına rağmen “meslektaşları tarafından şarlatan olarak ilan edilen Mesmer, Paris’i terk etmeye zorlanmış ve adı bir daha duyulmamıştır.”³⁷ Fakat bu yöntem kullanılmaya devam edilir, bir tedavi yöntemi olarak uygulama alanı bulur. İnsan davranışının altında yatan psikolojik nedenlerin araştırılmasına yönelik çalışmalar, Fransa’da ciddi bir boyuta ulaşır. Mesmer’den sonra birçok hekim bu çalışmalara ağırlık verir ve belirli ekoller kurularak hasta tedavi edilir.

Ambroise-Auguste Liébeault, Hippolyte Bernheim, Jean-Martin Charcot bu hekimlerden bazılarıdır. Freud, Paris’te bulunduğu süre içerisinde bu hekimlerle çalışma imkânı bulur, onların tecrübelerinden faydalanır. Freud, bir süre hipnoz ve telkin yöntemiyle, başka hekimler tarafından tedavi edilememiş hastaları tedavi etmeyi başarır. Fakat uygulanan her tedavi yönteminde ortaya çıkan sorunlar olduğu gibi, bu tedavi yönteminde de Freud tarafından gözlemlenen birtakım engeller tespit edilir. Freud, bu konuda şunları ifade eder: “Hipnotik telkin, bir vakit sağaltım çalışmalarımızda bize yardım etmiş, ama öte yandan hastanın ruhunun belli bir bölgesinden sürüp attığı direnişleri bir başka yere yığıp aşılmaz bir duvar gibi

---

³⁶ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), s. 14.

³⁷ A.g.e., s. 15.

karşımıza çıkarmış, nevrozları bilimsel olarak anlamaktan bizi alıkoyan bir engel rolü oynamıştır.”³⁸ Hipnoz ve telkin tedavisinin ne kadar etkili olduğundan şüphe duyulur. Bu şüpheler yeni bir tedavi yöntemi olacak olan psikanalizin temellerinin atılmasına yardımcı olur.

Viyana’ya döndükten sonra ise zihinsel süreçlerin üzerine yoğunlaşır. Freud’un düşüncelerinin şekil alıp kuram hâline gelmesinde ise tıp tarihine önemli katkılarda bulunmuş olan çalışma arkadaşı Joseph Breuer etkili olur. Dönemin tanınmış bir hekimi olan Breuer, hipnoz yöntemini hastaları üzerinde uygular. Hastalar hipnoz altında iken her şeyi açıkça anlatır. “Duyguların boşalmasına imkân veren bu yöneme, arınma anlamına gelen katarsis denmişti.”³⁹ Bu yöntem hastalarda bir rahatlama sağlar, hastalığa neden olan üzüntü verici olayların da ortaya çıkmasına aracı olur.

Breuer, deneyimlerini hevesli, öğrenmeye açık olan Freud’a aktarmak ister. Freud ile histeri (sinir bozukluğu) hastası Anna. O. isimli hastasının bulgularını paylaşır. Böylece Freud ve Breuer beraber çalışmaya başlar. “Freud’un Breuer’le yaptığı ortak çalışmalar 1893’te ilk ürününü vermiş ve iki araştırmacının birlikte yazdıkları Ön İletişim aynı yıl yayımlanmıştır. Bunu 1895’te yayımlanan Histeri Üzerine İncelemeler başlıklı ikinci bir ortak eser izlemiştir.”⁴⁰ Freud ve Breuer’in ortak olarak yayınladıkları bu ikinci eser, psikanaliz dünyasına önemli katkılarda bulunur. İçerik olarak, Breuer tarafından yazılan Anna O. vakası ile Freud tarafından beş vakaya uygulanan tedavi yöntemi anlatılır. Freud, histeri vakalarının oluşumunda cinselliğin rolüne önem verir, Breuer ise bu unsuru Freud kadar önemsemez. Bu yüzden iki hekim bir süre sonra yollarını ayırır, her biri kendi çalışmasına yoğunlaşır. Freud bu noktada hipnoz yönteminden uzaklaşır.

“Hastalarını uyanırken, düşünce düzenini ve ahlak kurallarını gözetmeksizin konuşmaya yöneltti. Bu yöntemle hastalar içsel engellerini yenebiliyor, unutulmuş anılarına inebiliyor ve giderek sorunlarını açıkça tartışabilir bir duruma geliyordu. Bu yeni yöneme serbest çağrışım ve bu yöntem aracılığıyla hastaların içsel dünyalarına inerek kendilerini daha iyi tanımalarına ve daha sağlıklı bir uyum düzeyine erişebilmelerine olanak sağlayan ilkelere de psikanaliz adı verildi.”⁴¹

³⁸ Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, çev. Kâmuran Şipal (İstanbul: Say Yayınları, 2018), s. 84.

³⁹ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), s. 16.

⁴⁰ A.g.e., s. 18.

⁴¹ A.g.e., s. 19.

Psikanaliz tedavisinde Freud “(...) bir divana uzanmış olan hastanın arkasında, onun kendisini göremeyeceği, ama kendisinin hastanın davranışlarını izleyebileceği bir biçimde oturur. Bu yerleşme biçimi Freud’un kişisel bir seçimiydi.”⁴² Hastalarının bu şekilde bir divana uzanmasını isteyen Freud, aynı zamanda onların akıllarına gelen her türlü şeyi aktarmalarını da ister. Bu da insanların çekimser davranmasına neden olur ve psikanaliz sürecini uzatır. Etkili bir tedavi için uzun yıllar gerekebilir. Bu süre hastaya ve hastalığa bağlı olarak değişip, tedavinin gidişatına göre uzayıp kısalabilir.

Psikanaliz tedavisi uzun sürede yapıldığı için hem psikanalistin hem de hastanın özverili olması gereklidir. Bu noktada psikanalist de işin ehli olmalıdır. Çünkü yapılacak bir hata, hastayı iyileştirmek yerine, onu hasta yapan semptomları güçlendirebilir ve bu da önlenemez felaketlere yol açabilir.

Sonuç olarak, Freud, günümüzde de kullanılmaya devam edilen etkili bir tedavi yöntemini keşfeder. Birçok insan tarafından eleştirilmesine rağmen çalışmalarından vazgeçmez, ısrarla devam eder ve tıp tarihinde önemi yadsınmayacak bir kişi olur. Onun kuramları üzerine birçok makale, kitap yazılır ve incelemeler yapılır. Yollarını Freud ile ayıran kişiler de farklı ekoller kurar ve çalışmalara devam edilir. Böylece psikanaliz güncelliğini yitirmeyen bir kuram hâline dönüşür.

2.2. PSİKANALİZİN KURUCUSU: SİGMUND FREUD

Sigmund Freud, Avusturya kökenli nörolog ve psikanaliz kuramının kurucusudur. 6 Mayıs 1856 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’na bağlı bir kasabada doğdu. Freud, ömrünü anne ve babası gibi bir Yahudi olarak geçirir. Freud, babası Jacob Freud ve annesi Amalia Freud’tan dünyaya gelen çocukların en büyüğüdür. Babası Jacob Freud, daha önce evlilik yaşar ve bu evliliğinden de iki oğlu olur. Dolayısıyla, Freud doğduğu zaman kendisinden yaşça büyük iki abiye sahiptir, bu da hayatında onları gözlemlemesi konusunda önemli bir rol oynar.

Yün tüccarı olan Jacob Freud, ekonomik sıkıntılar yüzünden 1860 yılında ailesini de yanına alarak Viyana’ya yerleşir. Freud, o dönemi şöyle anlatır:

---

⁴² Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), s. 58.

“Dört yaşında bir çocukken Viyana'ya geldim ve tüm eğitimime burada devam ettim. Gymnasium' da yedi yıl boyunca sınıfımın en başarılısıydım; burada bana özel ayrıcalıkların keyfini çıkardım, neredeyse hiçbir sınavı geçmem gerekmezdi. Sınırlı olanaklarla yaşasak da babam meslek seçimimde yatkınlıklarımı göz önünde bulundurmam konusunda ısrar etti. Ne o sırada, aslında ne de sonraki hayatımda hekimlik kariyeri için özel bir duygu hissetmedim. Yine de tabii konular yerine daha çok insanla ilgili konulara yönelik bir çeşit merakım vardı, ama bu merakı doyurmanın en iyi yollarından biri olan gözlemin önemini henüz idrak etmemiştim.”⁴³

Viyana’da şartları çok iyi durumda olmasa bile Jacob Freud, oğlunun iyi bir eğitim alması için uğraşır. Buna karşılık Freud’un yetenekli ve çalışkan olması da bu uğraşları sonuçsuz bırakmaz. Freud, bu dönem üniversite planları yapar, fakat hangi bölümü seçeceği konusunda kararsızdır. Bir gün derste yaşadığı bir olay onun düşüncelerinin şekillenmesinde rol oynar ve hangi bölümü okuyacağı kafasında netleşir. “...bir derste Goethe’nin Doğa üzerine harika denemesini yüksek sesle okunurken dinlemek, bir tıp öğrencisi olmaya karar vermemi sağlamıştır.”⁴⁴ Böylece Freud, 1873 yılında Viyana Üniversitesine tıp öğrencisi olarak girer. Freud, burada Yahudi olmasından kaynaklanan sıkıntılar yaşar. Yaşadığı olumsuzluklara anlam veremez ve duygularını şu şekilde ifade eder:

“1873’te, üniversiteye ilk girdiğimde ciddi bazı düş kırıklıkları yaşadım. Her şeyden öte, bir Yahudi olduğum için kendimi değersiz ya da yabancı hissetmemin beklendiğini fark ettim. Özellikle değersiz hissetmeyi kesinlikle reddettim. Neden soyumdan ya da, insanların söylemeye başlamış olduğu gibi, ırkımdan utanmam gerektiğini hiçbir zaman anlayamadım.”⁴⁵

Üniversitenin ilk yılları hayal kırıklığı yaşayan Freud, 1876 yılında Viyana’da bir fizyoloji laboratuvarında Ernst Wilhelm Brücke ile çalışmaya başlar. Onun yanında iken birçok kişi ile tanışma imkânı bulur ve onları kendine rol model alır. 1881 yılında ise Tıp Doktoru olarak üniversiteden mezun olur.

Hayatının dönüm noktasından birisi 1882 yılında nişanlandığı Martha Bernays’tır. Freud, nişanlandıktan sonra çalışmalarına yoğunlaşır ve birçok alanla uğraşır. Bu alanlardan bazıları şunlardır: Beyin anatomisi üzerine araştırmalar, kokainin kullanımı üzerine araştırmalar, nöropatoloji üzerine araştırmalar, hipnoz ve histeri üzerine araştırmalar. 1886 yılında ise nişanlısı ile evlenir ve Freud çalışmalarına Viyana’da bir

⁴³ Sigmund Freud, *Otobiyografi*, çev. Ayşegül Demir (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016), s. 10.

⁴⁴ A.g.e., s. 11.

⁴⁵ A.y.

özel muayenehanede devam eder. Bu evliliğinden üç kız üç erkek olmak üzere altı çocuğu olur.

1887 ve 1902 arasında Berlin'deki arkadaşı kulak-burun-boğaz doktoru Wilhelm Fliess ile yazışır. Aralarındaki bu yazışma daha sonra Freud hakkında bilgi edinmemizi sağlayan bir kaynak özelliği taşır. Bu sırada Joseph Breur ile hipnoz yöntemini uygular ve ondan bu yönteme dair çok şey öğrenir. Freud çalışmalarına devam ederken hayatının dönüm noktalarından sayılabilecek bir olay yaşar. Bu olay, 1896 yılında babasının kaybıdır. Seksen iki yaşındaki babasının ölümü onun üzerinde sarsıcı etkiler bırakır. Fliess'e yazdığı bir mektupta bu etkiyi şöyle ifade eder: "Öldüğünde yaşamı sona ereli çok olmuştu, ama bu olay iç benliğimde tüm geçmişi yeniden uyandırdı. Şimdi kendimi son derece köksüz kalmış hissediyorum."⁴⁶

Babasının ölümünden sonra arkadaşlarını da kaybetmeye başlar. "Tüm bunlar da onda, çok iyi bildiği o muazzam kendi kendini inceleme geleneği dahilinde giriştiği emsalsiz kendini arama sürecine hız vermişti."⁴⁷

1906 yılında Carl Gustav Jung, Freud'un çalışmalarına ortak olur. Onun katılmasıyla beraber, 1909 yılında ABD'ye konferans vermek üzere gidilir. Bu süreçte Freud'un çalışmaları ve psikanaliz kuramı önem kazanır ama birtakım ayrılıklarla da karşılaşılır. Bunlardan ilki 1911 yılında Alfred Adler'in ayrılışıdır. Üç yıl gibi kısa bir süre sonra, 1914 yılında da Jung ayrılır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması ile beraber Freud'un en önemli kuramlarından biri olan psikanaliz kuramı yaygınlaşmaya devam edemez ve gelişimi kesintiye uğrar. Freud bu dönemde ölümlerle tekrardan karşılaşır. Önce kızlarından sonra yeğenlerinden birini kaybeder. Ardından da yıllar boyunca peşini bırakmayacak olan kanser hastalığına yakalanır. Bunlara rağmen çalışmalarına ve incelemelerine ara vermez.

1936 yılında, sekseninci yaş gününde Kraliyet Derneği'ne fahri üye seçilir. Bu, Freud'un düşüncelerinin artık çoğunluk tarafından kabul edilip görmezden

---

⁴⁶ (MASSON, Jeffrey M., y.h. ve çev. The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess: 1887-1904. S. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1985. S. 202) "Aktaran" Louis Berger, *Freud*, çev. Aslı Biçen (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), s. 177.

⁴⁷ Adam Phillips, *Freud Olmak: Bir Psikanalistin Gelişimi*, çev. Şahika Tokel (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), s. 104.

gelinmediğinin bir kanıtı olarak gösterilebilir. Freud, hayatı boyunca birçok olay yaşamış olsa da çalışmaktan vazgeçmeyen disiplinli ve üretken biridir. Verdiği emekler hakkında şu düşüncelerini dile getirir:

“Yaşamım boyunca verdiğim emek yığına dönüp baktığımda, birçok başlangıçlar gerçekleştirdiğimi ve birçok öneri ortaya attığımı söyleyebilirim. Gelecekte emeklerimin belirli etkileri olacaktır, fakat bu etkilerin az mı çok mu olacağını bilemiyorum. Ancak bilginizin ilerlemesi için önemli bir yol açmış olduğumu ümit ettiğimi söylemeliyim.”⁴⁸

Freud, düşüncelerinde yanılmamıştır. Geliştirmiş olduğu kuramlar güncelliğini korumaya devam eder ve yeni bilgilerin yoluna ışık tutar.

1938 yılına gelindiğinde Hitler’in Avusturya’yı işgal etmesi, Freud’u da etkiler. Freud bu dönemde Viyana’yı terk eder ve Londra’ya gider. 23 Eylül 1939’da da Londra’da vefat eder.

Sigmund Freud, psikanaliz kuramının temelini oluşturan başka kuramlar da geliştirir. Bu kuramlar genellikle kişilikle ve kişiliğin gelişimiyle ilgilidir. Kişiliğin gelişiminde doğuştan getirdiğimiz birtakım özelliklerin yanı sıra, çevresel etkenlerin ve edindiğimiz tecrübelerin de önemi vardır. Bu konuyla ilgili farklı psikanalistlerin farklı yorumları vardır. Bu kuramlar; topografik kişilik kuramı, yapısal kişilik kuramı, içgüdüler kuramı, psikoseksüel gelişim kuramı ve cinsellik kuramıdır.

2.2.1. Topografik Kişilik Kuramı

Topografik Kişilik Kuramı, Freud’un bilinci sınıflandırmasına dayanan bir kuramdır. “Ego ve İd adlı yapıtının yayımlandığı 1923 yılına değin geçen süre boyunca, Freud’un ilgisini en çok çeken konu topografik kuram olmuştur.”⁴⁹ 1923 yılından sonra ise, yapısal kişilik kuramının ortaya çıkması ile beraber önemini kaybetmiş olsa da bilince dair tanımlamalarda faydalanılmaya devam edilir. Freud, bu kuramla beraber insan zihnini üç bölgeye ayırır: *bilinç, bilinç öncesi, bilinç dışı*.

Günlük hayatta sıkça kullandığımız *şuur*, diğer adıyla *bilinç*, “iç ve dış algıların açık ve seçik olarak farkında olma durumu”⁵⁰ olarak adlandırılır. Bu farkında olma durumu,

⁴⁸ Sigmund Freud, *Otobiyografi*, çev. Ayşegül Demir (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016), s. 82.

⁴⁹ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), s. 25.

⁵⁰ O.A. Gürün, *Psikoloji Sözlüğü*, (İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 1991), s. 20.

bireyin yaşadıklarının bilinç düzeyinde kalmasına etki eder. Bu da onun yaptıklarının, her türlü algılamalarının, düşündüklerinin bilinçli olarak kontrol edilmesini sağlar.

“Freud, ruhsal yapıyı bir buzdağına, suyun üzerinde kalan küçük bölümü bilinç bölgesine, suyun altında kalan büyük bölümü bilinç dışı bölgesine benzetmiştir. Bu geniş bilinç dışı bölgesinde, bilinç düzeyindeki düşünceleri ve davranışları yönlendiren büyük bir güç bulunmaktadır.”⁵¹

İnsanın bilinçli olma durumu diğer bilinç durumlarına göre daha yüzeysel ve basit bir nitelik kazanmıştır. Bilinç, buzdağının küçük bölümünü oluşturduğu gibi insan zihninin de küçük bir bölümüne etki eder. Bilinç, enerjisini ve yönlendirmelerini diğer bilinç türlerinden alır. Amaca yönelik yapılan eylemlerin bilinç sürecinin aktif olmasından kaynaklı olarak yapıldığı düşünülür. Mesela; bu satırları yazmak, yazılanları okumak, ne yazılacağı hakkında düşünmek zihnin farkında olarak yaptığı eylemler olduğu için bilinç ile ilgilidir.

Bilinç öncesi, bilinç ile bilinç dışının arasında yer alan bir zihinsel süreçtir. İnsan zihni, bazı durumlarda olayların farkına hemen varamaz. Bu gibi durumlarda biraz durup düşünmemiz gerekebilir. Bilinç öncesi, “Dikkatin zorlanmasıyla bilinç düzeyinde algılanabilen zihinsel olayları ve süreçleri içerir.”⁵² Gereken çabayı gösterdiğimiz takdirde bilinç düzeyine çıkacak olaylar, bilinç öncesi kavramı ile ifade edilir. Mesela; çok uzun zaman önce tanıştığımız biriyle yolda karşılaşınca ismini hemen hatırlamayabiliriz. Bunu ifade etmek için “ismi dilimin ucunda ama bir türlü çıkmıyor.” deriz. Bir süre düşünür, daha sonrasında hatırlarız. Bilinç öncesinden bilinç düzeyine yolculuk tamamlanmış olur ve hatırladığımız isim artık bilinç düzeyinde kalır.

Bilinç dışı, insan zihninin en karmaşık bölgesidir. Bilinçli algılamının dışında kalan tüm zihinsel süreçleri ve yaşantıları kapsar. Bilinç dışı, farkında olmadığımız ama davranışlarımızı büyük ölçüde etkileyen zihinsel süreçlerden biridir. Psikoloji sözlüğünde bilinç dışı kavramı şu şekilde tanımlanır:

“Freud’un topografik ruhsal yapı modelindeki üç bölümden en derinde, normal bilinç süreçleriyle ulaşılması en zor olan kısmı. Bu kısım, istenilmediği, kabul edilmediği, yasaklandığı (dolayısıyla kaygı uyandırdığı) için bastırılan veya unutilan ve bu nedenle doğrudan erişilemeyen anıları, duygusal çatışmaları, arzuları, dürtüleri olduğu kadar saldırganlık, cinsellik, vb. gibi temel biyolojik içgüdüleri ve itkileri de

⁵¹ Engin Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997), s. 56.

⁵² Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, (İstanbul: Metis yayınları, 2017), s. 26.

içinde barındırır... Bunlar, bilince açık olmasa da bilinçli düşünceler ve davranışlar üzerinde dinamik bir etkiye sahiptir.”⁵³

Bastırılmış istekleri, dürtüleri, duyguları, düşünceleri, yaşantıları ve olayları içermesinden dolayı bilinç dışı önemlidir. Bunlar kişinin kendi uğraşları sonucunda bilinç düzeyine çıkmayan unsurlardır. Bunun için, alanında uzman kişiler tarafından hipnoz, rüya yorumu, serbest çağrışım, psikanaliz gibi yöntemler kullanılır. Bu yöntemler sayesinde bilinç dışı, bilinçli hâle getirilebilir. Freud, bilinç dışı terimini ilk kez 1895 yılında Bn. Emmy adı verilen bir raporda kullanır. 1900 yılında ise *Rüyaların Yorumu, Nörologlar İçin Psikoloji ve Bilimsel Psikoloji Projesi* adlı çalışmalarında nörolojik terimler kullanmaktan vazgeçerek ruhsal terimler kullanmaya karar verir. Böylece bilinç dışı terimi daha sık kullanılmaya başlanır ve terim tam anlamıyla kendine bir yer edinir.⁵⁴

Freud’a göre, bilinç dışı kavramı *bastırma* adı verilen mekanizmadan doğar. Bastırılmış olan, bilinç dışının prototipi (ilk örnek) olarak kabul edilir. Freud, Eylül 1909’da Clark Üniversitesi’nde konferans verir. Bu konferansların ikincisinde, dinleyenlerin daha iyi anlayabilmesi ve olayı somutlaştırabilmesi amacıyla bulunulan ortamdan yola çıkarak örnek gösterir:

“Tutalım ki bu salonda, örnek oluşturacak sessizlik ve ilgisini ne kadar takdir etsem az sayılacak bu dinleyici topluluğu içinden biri çıkıyor, huzur bozucu davranışlarda bulunuyor, arsızca gülüşleri, boşboğazlıkları ve ayaklarını yere sürmeleriyle dikkatimi başka tarafa çekmek istiyor. Ben de tutuyor, böyle bir durumda konuşmamı yarıda kesmem gerekeceğini açıklıyorum. Bunun üzerine salondakilerden güçlü kuvvetli birkaç kişi kalkarak, kısa bir boğuşmadan sonra huzuru kaçıran kişiyi kapı dışarı ediyor. Yani söz konusu kişi salondan atılmış oluyor, ben de konuşmamı sürdürüyorum. Ama kapı dışarı edilen kişi yine salona girmeye kalkıp da deminki rahatsız edici durum yinelenmesin diye, kendisini salondan atanlar sandalyelerini kapıya yaklaştırıyor, kapı dışarı ettikleri kişiye karşı bir direnişin gerçekleşmesini sağlıyorlar. Şimdi, burada salonu bilinç, salonun dışını da bilinçdışı olarak gördünüz mü, işte size bilinçdışına baskılamayı açıklayan bir olay.”⁵⁵

Bilinç dışına baskılanan düşünce, istek veya adı ne olursa olsun baskılanan unsur ortadan kaybolmaz. Varlığını bir şekilde devam ettirir. Bu da zamanla insanlarda hastalık semptomlarının ortaya çıkmasına neden olur. Freud, bu noktada psikanalizin tedavi edici özelliğini kullanır. Hem baskılanan unsuru ortaya çıkarır hem de hastalığa

⁵³ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), s. 133.

⁵⁴ MEPEV, *Psikanalitik Kurama Giriş* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2019), s. 25.

⁵⁵ Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, çev. Kâmuran Şipal (İstanbul: Say Yayınları, 2018), s. 48-49.

neden olan semptomların açığa çıkıp yok olması için uğraşır. Freud bu süreçte baskılanan her unsurun açığa çıkarılmadığını gözlemler. Bazı yaşantılar, deneyimler, istekler ve dürtüler bilerek bilinç dışında bırakıldığı gibi bazıları da din, ahlak açısından uygun görülmeyip toplum tarafından dışlanma korkusuyla bilinç dışında tutulur ve doyuma ulaşılması engellenir. Bu yüzden Freud, zamanla Topografik Kişilik Kuramının yetersizliğini görüp yeni bir kuram arayışına girmeyi tercih eder.

2.2.2. Yapısal Kişilik Kuramı

Sigmund Freud'un çalışmalarına ara vermeden devam etmesinin ve farklı kuramlar ortaya koymasının nedeni düşüncelerinin dinamik yapıda olmasından kaynaklıdır. Bu yüzden de Freud'un bütün kuramları arasında bir ilişki vardır. Her yeni kuram bir önceki kuramının destekleyicisi ve geliştirilmiş modelidir. Freud, yetersiz gördüğü kuramlarda ısrarcı olmaz ve yeni kuramların peşine düşer. Bunun en önemli örneklerinden biri Topografik Kişilik Kuramından sonra Yapısal Kişilik Kuramı modelinin geliştirilmesidir.

İnsan, birtakım yetenek ve özelliklere sahiptir. Bu özellikler onun sosyal alanda yer edinmesini ve bir birey olmasını sağlar. Bu yetenek ve özelliklerin ise her bireyde farklı olduğunu söyleyebiliriz. Bu farklılıklar insanın *kişilik* adı verilen yapısını oluşturur. Kişilik ise üç ana unsurdan etkilenir. Bunlar: *İd (alt-benlik)*, *Ego (benlik)* ve *Süperego (üst-benlik)*'dur. Bu üç unsur birbirleriyle etkileşim hâlinindedir ve bağımsız hareket edemezler. Davranışlarımız bu üç unsurun birbirinden etkilenmiş hâli olarak dışa yansır ve yönlendirilir.

İd (alt-benlik), kişiliğin en temel ve ilkel sistemidir. İd sözcüğünü ilk kullanan Freud değildir, sözcüğün kullanımı Freud'tan öncesine dayanır. "İd (das Es) sözcüğünün başlangıcı Nietzsche'ye kadar gider, fakat Freud onu The Book of The Id (İd'in Kitabı) eserini yazan Georg Groddeck'ten ödünç aldığını itiraf etmiştir."⁵⁶ Ego ve Süperego, ondan ayrımlaşarak gelişimlerini sürdürür. Bu iki sistemin çalışabilmesi için gerekli enerji id tarafından sağlanır. İd, diğer adıyla alt-benlik adını verdiğimiz sistem, dürtülerin ruhsal temsilcisi olarak kabul edilir. İd'in enerjisi dürtüsel doyum sağlamak amacıyla kullanılır. Dürtüsel yanlarımız bizim biyolojik yönümüzü oluşturur. Bunları doğuştan getiririz ve her insanda bulunan özelliklerdir. Bunlar; açlık, susuzluk,

⁵⁶ İsmail Ersevimi, *Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri* (İstanbul: Assos Yayınları, 2008), s. 202.

cinsellik, tehlike anında kaçma veya saldırganlık, acı verici durumdan kaçınma gibi örnek gösterebileceğimiz birtakım ihtiyaçlardan oluşur. Bu ihtiyaçların oluştuğu an id enerji birikimine uğrar. Bu enerji birikiminin boşalmaması ise organizmada gerginliğe yol açar. Freud'a göre, bu gerginliğin azalması haz, artması ise elem duyguları ile karşılanır. İdin enerjisini boşaltması hâline Freud, haz ilkesi⁵⁷ der. İd için önemli olan şey, ortaya çıktığı an doyuma kavuşmasıdır. İd, doğrudan gözlemlenebilir bir yapıdan oluşmadığı için her zaman insanın karanlık, bilinemez, gizemli tarafını oluşturur. Haz ilkesi doğrultusunda ihtiyacını giderme arayışındadır. Bu yüzden de değer ve ahlak yargılarına takılıp kalmaz. Değer, ahlak yargıları olmadığı gibi, zaman ve mekân kavramlarını da önemsemez. Bu kural tanımaz yapısı onu, kişiliği oluşturan diğer iki sistemden (ego ve süperego) ayırır.

Kişiliğin ikinci sistemini ego (benlik) oluşturur. Ego, id ve süperego arasında yer alan dengeleyici ve yönetici bir sistemdir. Bu sistem, psikolojik yanımızı oluşturur. Ego, mantık çerçevesi içinde hareket eder. İd'in doyuma ulaşma çabalarını denetim altında tutmaya çalışır. Ego, Topografik Kişilik Kuramında ele aldığımız bilincin katmanlarından olan *bilinç ve bilinç dışı* ile de ilişki içindedir. Egonun bilinçli yönü karar verme, yönetme gibi işlevlere sahiptir. Bilinç dışı yönünde ise, karşılaştığı sıkıntı verici olaylarla baş edemediği zaman savunma mekanizmalarını devreye sokması gibi işlevi vardır. Freud, Ben'in başlıca belirleyici özelliklerini şöyle açıklar:

“Ben'in görevi özyaşamı sürdürmektir; ilgili görevi de dış dünyadan kaynaklanan uyarıları tanıyarak, bunlar üzerindeki deneyimleri (bellekte) depo ederek, kendini aşırı derecede güçlü uyarılardan sakınarak (kaçış yoluyla), orta güçteki uyarıların karşısına çıkarak (uyum yoluyla) ve nihayet dış dünyayı kendi çıkarı doğrultusuna uygun biçimde değiştirerek (aktiviteyle) yerine getirir. İçte ise içgüdüsel istekler üzerindeki egemenliği ele geçirerek, bunların doyuma kavuşturulmasına karar vererek, sağlanacak doyumunu dış dünyada elverişli zaman ve koşulların yer alacağı bir tarihe erteleyerek ya da içgüdüsel istekleri bastırarak Es'e karşı yerine getirmeye çalışır.”⁵⁸

Ben, id'i yönlendiren ve onun enerjisini boşaltmasına yardımcı olan haz ilkesi yerine gerçeklik ilkesini koyar. İd sözcüğü ile temsil edilen dürtü ve tutkular yerine artık akıl ve mantık devreye girer. Ego, ihtiyacını giderecek nesne buluncaya kadar gerilimini, boşalmasını sürekli erteler. Bu egonun zaman kavramını bilinçli olarak kullanmasına

⁵⁷ Sigmund Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, çev. Ali Babaoğlu (İstanbul: Metis Yayınları, 2020), s.24.

⁵⁸ Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, Çev. Kamuran Şipal (İstanbul: Say Yayıncılık, 2018), s. 196.

yönelik bir davranıştır. Benlik, alt-benliğin tehlike ile karşılaşmadan doyurulması yönünde ona hizmet eder. Kısaca diyebiliriz ki, “Ego dış dünya tarafından tahrip edilen, süperegonun zalim azarlarıyla sersemleyen, id’in açgözlü, doymak bilmez taleplerinin istilasına uğramış, acınası, güçsüz bir kendiliktir.”⁵⁹

Kişiliğin üçüncü ve son sistemi ise Süperego’dur. Bu sistem, kişiliğin sosyal/ahlaksal ve vicdani yanını oluşturur. Her anne ve baba çocuğuna birtakım değerler aktarmak ister. Aktarılmaya çalışılan bu değerler ödül ve ceza uygulamaları ile pekiştirilir. Pekiştirilen bu değerler süperegonun temelini oluşturur. Bu değerler; toplumsal kurallar, gelenek ve görenekler, vicdan, ahlak gibi daha çok dış dünyayla ilişkilerimizi şekillendiren unsurlardan oluşur. Bu unsurlar, egonun gerçeklik ilkesine göre davranıp amaçlarını gerçekleştirmesi yolunda önüne çıkar ve onu ahlaki, vicdani amaçlara yönlendirir. Mükemmel, kusursuz olana insanı yönlendirmeye çalışır. Kısaca, süperego insanın ideal yanını temsil eder.

Kişiliğin yapısını oluşturan bu üç unsur her zaman bir bütünlük içinde işlemez. Bazı durumlarda çatışmalar yaşanır. Ego, id’in ihtiyaçları ile süperegonun ahlaki değer yargıları arasında bir köprü görevi görür ve ikisinin de ihtiyaçları doğrultusunda uzlaşma sağlamak amacıyla hareket eder. Sonuç olarak, kişilik; biyolojik, psikolojik ve sosyal/ahlaksal yönden gelişimini sürdürür ve insanın kişilik yapısını oluşturan unsurların arasındaki çatışma en aza indirgenerek mutlu yaşaması amaç edinilir.

2.2.3. İçgüdüler Kuramı

Freud’un ortaya koyduğu ve geliştirdiği kuramlardan biridir. İçgüdü; canlıyı harekete geçiren, belirli birtakım eylemleri yapmaya iten, iç ve dış uyarıcılara karşı tepki vermeye zorlayan bir çeşit dürtüdür. İçgüdü, her canlının doğasında vardır ve sonradan öğrenilmez. Organizma birtakım fizyolojik ihtiyaçlar ile dünyaya gelir. Organizmanın psikolojik dengesinin bozulmaması için bu ihtiyaçların giderilmesi gerekir. Kısacası içgüdüler, “fizyolojik ihtiyaçları içeren içsel uyarıların psikolojik görünümlü temsilcileridir.”⁶⁰ İçgüdüler, davranış üzerinde belirleyici bir rol oynar. Bu anlamda iç uyarıcıları denetim altına almak daha zordur. İç uyarıcılardan kaynaklanan

---

⁵⁹ Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı*, çev. Tuncay Birkan (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017), s. 188.

⁶⁰ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis yayınları, 2017), s. 27.

gereksinimlerin bir an önce doyurulması gerekir. Bunlar Yapısal Kişilik Kuramı'nın ilk basamağı olan *İd'*in etrafında meydana gelir ve enerjisini ondan sağlarlar.

İçgüdülerin özelliklerini dört kavram ile ifade edebiliriz. Bunlardan ilki *kaynak* adını verdiğimiz, organizmada hiç bitmeyen, sürekliliği olan ihtiyaç durumudur. Bu ihtiyaç giderilse bile bir süre sonra ortaya tekrar çıkabilir. İkinci kavram *amaçtır*. İç ve dış uyarıcılar neticesinde uyarılma hâlinin ortadan kaldırılması amaç edinilir. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, organizma amacını gerçekleştirebilmek amacıyla kendine bir *nesne* arar. Bu da üçüncü kavramımızdır. Nesne, organizmanın doyum almasını sağlayacak bir unsur olması açısından önemlidir. Son kavram ise *itici güç*tür. Giderilmesi gereken gereksinim ne kadar artarsa itici güç o oranda artış gösterir. İçgüdü'nün bu kavramlar dışında başka özellikleri de vardır. İçgüdü ile ortaya çıkan durum nesneye ulaşip amacını ve ihtiyacını gerçekleştirdikten sonra ilk durumuna döner. Buna *gerileyici özellik* denilir. İçgüdüler, kendilerini rahatsız eden etkenleri ortadan kaldırmak isterler. Bu onların *koruma özelliği* ile alakalıdır. İçgüdüler, belirli bir kalıba sokulamaz, sınırlandırılmaz. Gereksinim karşılandıktan sonra bir daha ihtiyaç ortaya çıkabilir. Bu da onun *tekrarlanma özelliği* ile alakalıdır.

İçgüdü hakkındaki çalışmalar eskilere dayanır. Bir kuram hâline gelmesinde ve daha kapsamlı bir boyut kazanmasında ise Freud'un katkısı göz ardı edilemez. Bu noktada, onun bu kavram hakkındaki düşünceleri de önemlidir:

*"Freud'un kendisi, 'instinct' (Trieb)'in en net yorumunu 1915'de yayımladığı 'Instincts and Their Vicissitudes' (İçgüdüler ve Onların Değişiklikleri) adlı kitabında şöylece verdi: Bir 'içgüdü', bir bireyin ruhsal ve bedensel sınırlarında oturan bir kavram olarak gözüküyor. O, uyarıların ruhsal bir temsilcisi olup organizmanın içinden doğar, vücutla olan ilişkilerin sonucu ortaya çıkacak çalışmayı yapabilmek için zihne ulaşır."*⁶¹

Canlının davranışlarını yönlendiren, ortaya çıktığı an giderilmeyi bekleyen gereksinimlerin kaynağını oluşturan içgüdüler sınırsız sayıdadır. Freud, bu anlamda içgüdüleri sınıflandırır ve iki başlık altında toplar: "yaşam içgüdü (eros) ve ölüm içgüdü (thanatos)."⁶²

Yaşam içgüdüleri (eros, libido, cinsel içgüdü) adı verilen güdülerimiz, bireysel yaşamın dayanak noktasını oluşturur. Bireyin yaşamını sürdürmesine olanak sağlar.

⁶¹ İsmail Ersevîm, *Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri*, (İstanbul: Assos yayımları, 2008), s.103.

⁶² Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis yayımları, 2017), s. 29.

Bu güdüler, insanın sadece cinsel ihtiyaçları ile sınırlı kalmaz. Günlük hayatta sık sık ihtiyaç duyulan yeme, içme gibi gereksinimler de yaşam içgüdüsünü oluşturur. Bireyi yaşama bağlayan bu ihtiyaçlardır.

Freud'un üzerinde en çok durduğu ise ölüm içgüdü (thanatos)'dür. "Freud ölüm içgüdü varsayımını, Fechner tarafından geliştirilen 'tüm yaşayan süreçler sonunda madensel dünyanın sürekliliğine dönüşürler' ilkesi üzerine kurmuştur."⁶³ Ölüm içgüdü, yıkıcıdır. İnsanın derinliklerinde yer alır. Her insanda yaşama isteği olduğu gibi bir de ölme isteği vardır. Bu isteğin oluşmasında da her canlının bir gün öleceğinin farkında olması yatar. İnsanlar buna dayanarak ya kendilerini ya da saldırgan bir tutum içerisine girerek karşılarındaki insanı yok etmek isterler.

Freud'a göre, "her iki dürtü türü de özgün fizyolojik bir sürece bağlıydı. Her canlı madde parçasında iki dürtü de etkindi, ama bunlar eşitsiz bir karışım halinde bulunuyorlardı; öyle ki, herhangi bir madde Eros'un temsilciliğini üstlenebiliyordu."⁶⁴ Yaşam içgüdüleri, ölüm içgüdüleri veya ölüm içgüdüsünden ortaya çıkan saldırganlık gibi türevler birbirini etkisiz hâle getirebilir, biri diğerinin yerine geçebilir. Yaşam içgüdüsünün türevi olan sevgi zamanla yerini şiddete bırakabilir veya şiddet zamanla yerini sevgiye bırakabilir.

Sonuç olarak, insan denilen canlı içgüdüleri ile hareket eden, davranışlarını onlarsız yönlendiremeyen bir sistemden meydana gelmiştir. Bu yüzden de davranışları tek boyutlu incelemek yerine çok boyutlu inceleyerek olumlu veya olumsuz her davranışın altında birden fazla nedenin olduğu unutulmamalıdır.

2.2.4. Psikoseksüel Gelişim Kuramı

Biyolojik ve psikolojik yönden kendini tamamlamaya çalışan insan, canlılar aleminde büyük bir yer edinir. İnsanlar hem doğuştan getirdikleri kalıtsal hem de sonradan çevre-aile vasıtasıyla edindikleri özellikler ile gelişimlerini sürdürmeye çalışırlar. Bu gelişim süreçleri ise çeşitli dönemlere ayrılır. Bu ayrım belirli yaş aralıklarına göre yapılır. Kişiliğin gelişiminde belirleyici yaş aralığı esas olarak 0-6 yaş arası olarak kabul edilir. Bu yaş aralığı içerisinde birçok dönem vardır. Bu dönemler birbirlerine

---

⁶³ A.g.e., s. 31.

⁶⁴ Sigmund Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, çev. Ali Babaoğlu (İstanbul: Metis Yayınları, 2020), s.106.

bağlıdır ve birbirlerini etkiler. Bu yüzden de herhangi bir dönemde meydana gelecek olan olumlu veya olumsuz bir etken bireyin kişilik gelişiminde kalıcı hasarlara yol açabilir ve sonraki dönemde gelişmesi beklenen kişiliği engelleyebilir. Bu nedenledir ki insanın sağlıklı bir kişilik gelişimi açısından her bir dönemdeki kritik aşamalardan başarıyla geçmesi beklenir. Bu dönemleri Freud, Psikoseksüel Gelişim Kuramı adı altında incelemiştir. Freud, Psikoseksüel Gelişim Kuramı'nda kişiliğin gelişimini etkileyen dönemleri beş başlık altında toplar. Bunlar: Oral Dönem, Anal Dönem, Fallik Dönem, Gizil (Latent) Dönem ve Genital Dönem.⁶⁵

2.2.4.1. Oral Dönem

Bu dönem psikoseksüel gelişim kuramının ilk basamağı olarak kabul edilir. Doğumdan başlayarak ilk bir buçuk senelik evreyi kapsar. Bu dönem *ağız evresi* olarak da bilinir. Bu dönemde bebek çevresini ağız aracılığıyla tanır. Bu evrede emme, ısırma, çiğneme önemli rol oynar. Bu sebeple, annenin rolü bu dönemde fazladır. Bebeğin ihtiyaçlarını gidermesine yardımcı olur. Güven duygusunun oluşumuna katkı sağlar. Bebek bu dönemde oral hazzı tamamlamak ister. Tamamlanmadığı takdirde ilerde saplantılı ve takıntılı bir bireye dönüşür. Tırnak yeme, parmak emme, sigara ve alkol bağımlılığı bu dönemi başarıyla tamamlayamayan bireylerde görülebilecek davranışlardır. Bunun yanı sıra ruhsal bozukluklar ile de karşılaşılır. Bireyin gelecekte bağımlı, iyimser, kötümser, etken, edilgen, saf, kırıncı, oral sadist, oral mazoşist gibi birtakım özelliklere sahip olması bu dönemle ilgilidir.⁶⁶ Freud'a göre bu dönem, üreme bölgelerinin henüz üstünlüklerini kabul ettirmediği cinsel yaşamın örgütlenmelerinden biridir. Freud' göre, "Bu evrede, cinsel etkinlik, besinlerin sindirilmesinden ayrılmamıştır, bu iki akım arasında henüz bir farklılık görülmez. Her iki etkinliğin de nesnesi aynıdır ve cinsel amaç, nesneyi içine almadan ibarettir."⁶⁷ Kısaca diyebiliriz ki, bebek bu evrede nesnelere içeri alma dürtüsü ile hareket eder ve sadece bu hazzın doyurulmasına odaklanır.

⁶⁵ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

⁶⁶ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

⁶⁷ Sigmund Freud, *Cinsellik Üzerine*, çev. A. Avni Öneş (İstanbul: Say Yayınları, 2020), s.99.

2.2.4.2. Anal Dönem

Psikoseksüel gelişim kuramının ikinci basamağı anal dönemdir. Bu dönem 1-3 yaş arasını kapsar. Anal dönemde esas olan anüs hazzının sağlanmasıdır. Çocuk, anüsle ilgili eylemlerden (dışkıyı tutma ve boşaltma) haz duyar. Bu eylemlerin çevre tarafından gözlemlendiğinin farkındadır. Bu yüzden de çevreyi kontrol etmeye çalışır. Bu da zamanla özdenetim mekanizmasının güçlenmesine yol açar. Bu dönemde çocukta bağımsızlık duygusu gelişim gösterir. Anal dönemin en önemli aşaması ise tuvalet eğitimidir. Anne ve babanın çocuğa vereceği tuvalet eğitimi onun kişiliğini etkileyici bir unsurdur. Bu eğitimi katı bir şekilde alanlar ilerleyen dönemde aşırı düzenli, kontrolcü bireyler olurken; daha rahat, özensiz, sıkılmadan bu eğitimden geçenler ilerleyen dönemde diğer gruba göre disiplinsiz, özensiz, düzensiz insan olurlar. Bu yüzden bu dönemde verilen tuvalet eğitimi bireyin aktif, bağımsız, üretken ve yaratıcı olmasında önemli bir adım olarak kabul edilir. Anal dönemi başarıyla atlatan insanların ilerleyen dönemlerde özdenetim mekanizmaları güçlü olur. Bu da onların seçim yapma, karar verme, diğer insanlarla uyumlu ilişkilerde bulunma gibi daha pek çok bireysel ve sosyal özelliklerini etkiler.⁶⁸

2.2.4.3. Fallik Dönem

Fallik dönem, psikoseksüel gelişim kuramının üçüncü basamağıdır. Genel olarak 3-6 yaş aralığının bu dönemden geçtiği kabul edilir. Bu dönemde çocuk cinsel organlarını fark eder. Bütün ilgisini ve dikkatini onlara yöneltir. Çocuğun haz bölgesi artık genital bölgesidir. Bu dönemde cinsel konulara ilgi duymaya başlar ve bu konularla ilgili sorular sorar. Çocuğun cinsel gelişimi açısından önemli bir dönem olduğundan dolayı da dikkatli davranılması gereken bir dönemdir. Çocuk bu dönemde cinsiyetlerin farkına varmaya başlar. Anne ve babasına karşı bilinçli bir şekilde olmayan hayranlık duyar. Onlarla arasında duygusal bağ oluşturur. Bu dönemi erkek ve kız çocukları farklı şekilde geçirir. Freud, kızların yaşadığı karmaşayı *Elektra Karmaşası* olarak adlandırırken erkeklerin yaşadığı karmaşayı *Oedipus Karmaşası* olarak adlandırır.⁶⁹

⁶⁸ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

⁶⁹ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

Freud'un üzerinde durduğu *Oedipus Karmaşası*'nda erkek çocuğun annesine karşı özel bir sevgiyle yaklaşması söz konusudur. Sevgi nesnesi anne olduğundan dolayı baba rakip olarak görülür. Bu yüzden erkek çocuk, babayla bir yarış hâline girer ve onu elemek ister. Babasına karşı hem sevgi besler hem de ondan nefret eder. Bu da onun kendi içerisinde çatışma yaşamasına neden olur. Denilebilir ki,

*“Oedipus kompleksi kavramı psikanalizin incelediği hemen hemen tüm insan dürtülerinin ve evrensel temalarının; cinsellik, saldırganlık, kıskançlık, rekabet, intikam, öç alınma korkuları, sevgi, ahlak, ensest yasağı vb. evrensel gibi görünen çatışmalı insan gerçekliğinin erken anne-baba-çocuk üçgeninde nasıl örgütlendiğini anlatır.”*⁷⁰

Freud, nevrotik problemler yaşayan insanların geçmişinde Oedipus Karmaşası yaşadığını düşünür. Erkek çocuk, yaşamış olduğu karmaşadan dolayı babası tarafından cezalandırılacağından korkar. Bunun sonucu olarak da *İğdişlik (Kastrasyon) korkusu* yaşar. Babası tarafından hadım edileceğini düşünen erkek çocuk yavaş yavaş annesinden uzaklaşır. Böylece karmaşa son bulur. Babayı rakip olarak görme durumu bir süre de olsa ortadan kalkar, bu durum kabullenilir.

Kız çocuklarının bu dönemde yaşadığı karmaşa erkek çocuklarından daha farklıdır ve bu durum tam bir netliğe kavuşturulamamıştır. *Elektra Karmaşası* adı verilen bu dönem, erkek çocuklarının yaşadığı Oedipus Karmaşasının tam karşılığıdır. Freud'a göre, kız çocuk bu durumda annesi ile çatışma içerisine girer ve babayı sevgi nesnesi yerine koyar. Bunun sonucunda da babaya olan bağlılığını ileriki zamanlarda da sürdürür ve ileride babası ile benzer özellikler taşıyan eş arar. Oedipus ve Elektra karmaşası, erkek-kız çocuğunun kendi cinsiyetlerinden bir ebeveyn ile kurdukları özdeşim ile son bulur. Çocukları onları kendilerine model olarak alır ve cinsel kimliklerini oluşturup geliştirirler.

Fallik dönemde yaşanan olumsuzluklar çocukların birey oldukları zaman karşılıklarına engel olarak çıkar. Bu dönemde yaşanabilecek olumsuzluklar şöyle sıralanabilir:

“Erken yaşanan cinsel deneyimler, özellikle maruz kalınan tecavüz, cinsel ilişkinin görülmesi, yeni bir kardeşin dünyaya gelmesi ve anne-baba arasındaki kavgalar, Oidipus Karmaşası'nın olumlu şekilde çözüme kavuşmasını engelleyen etmenler arasında sayılmaktadır. Fallik dönemde, Oidipus Karmaşası ve Elektra Karmaşası çocuğun gelişiminde çok hassas bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni bir

---

⁷⁰ Sigmund Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, çev. Ali Babaoğlu (İstanbul: Metis Yayınları, 2020), s. 13-14.

kardeş, anne-baba kavgaları, erken yaşanan tecavüz, çocuğun ruhsal sağlığını bozmakta ve karmaşaların çözüme kavuşmasını engellemektedir.”⁷¹

Anne ve babalarına aşırı bağımlılık durumu onlardan ayrılamama, ayrılma olsa bile suçluluk duyma ve endişeye kapılma durumlarına dönüşebilir. Yetişkinlik dönemine gelindiğinde ise cinsel hayatlarında olumsuzluklarla karşılaşabilirler.

2.2.4.4. Gizil (Latent) Dönem

Bu dönem yaş aralığı olarak 6-11/12 yaşlarını kapsar. Bu dönemde kız ve erkek çocuklarının cinsel dürtülerinde durgunluk yaşandığı bilinir. Ergenlik dönemine gelinceye kadar geçiş dönemi yaşanır. Çocuklar bu dönemde cinselliğe yaklaşmaz, ilgi alanları farklılaşır. Hemcinslerine olan ilgileri artar, onlarla yakın ilişki içerisine girerler. Bu dönemde toplumda etkin rol oynamaya çalışan çocuklar, yaptıkları ile ilgi görmek isterler. Birilerinin onları övmesini, yaptıklarının beğenilmesini isterler. Kendilerini öz güvenli, becerikli yetenekli bireyler olarak hissederler. Bu dönemin sağlıklı atlatılabilmesi için güvenlerinin kırılmaması gerekir. Uğraşları destek görmelidir. Bu dönemin sağlıklı atlatılmaması hem bir sonraki dönem olan genital dönemi etkiler hem de yetişkinlik döneminde ruhsal problemlere yol açar. Kendine güveni olmayan, toplumda etkin rol oynayamayan, pasif, tedirgin, içe kapanık, obsesif bireyler olarak karşımıza çıkarlar.⁷²

2.2.4.5. Genital Dönem

Bu dönem yaş aralığı olarak 11-12/18 yaşlarını kapsar. Bu dönemde karşı cinse olan ilgi yoğunlaşır. Fallik dönemde görülen karmaşalar tekrardan ortaya çıkabilir. Yetişkinliğe doğru atılan adımlar bu dönemden geçer. Birey bu dönemde toplum içinde daha etkin rol almaya başlar. İleride ne meslek yapacağına dair fikirler oluşur, beklentiler içerisine girer. Grup etkinliklerine katılıp karşı cins ile daha samimi ilişkiler kurmaya çalışır. Bu dönemde birey birtakım sorgulamalar içerisine de girer. Kim olduğu, ne olduğu, yaşamın anlamının neler olduğu gibi varoluşsal sorular sorup kimlik arayışı içerisine girer. Bu kimlik arayışının başarılı bir şekilde atlatılması gerekir. Atlatılmaması hâlinde birey, sevme ve sevilme konusunda problem yaşar. Çalışma ve üretme konusunda kendini yetersiz görür. Bu dönemi başarılı bir şekilde

⁷¹ <https://turuz.com/book/title/freud-ve-psikanaliz> [Erişim 11.04.2022]

⁷² <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

atlatanlar hem yetişkinlik dönemini daha rahat geçirirler hem de cinsel kimliklerini daha tutarlı belirleyebilirler.⁷³

Sonuç olarak, psikoseksüel gelişim kuramı bireyin ilerde nasıl bir yetişkin olacağına dair özelliklerinin belirlendiği, çeşitli aşamalardan oluşan bir kuramdır. Bu aşamalardan sorunsuz bir şekilde geçilmesi, bireyin hayatı boyunca nevroz, obsesif kompulsif bozukluk, anksiyete gibi birtakım ruhsal rahatsızlıklarla karşılaşma ihtimalini azaltmaktadır.

2.2.5. Cinsellik Kuramı

İnsanın yeme, içme, uyuma gibi fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması yanı sıra bir de cinsel dürtüden dolayı ortaya çıkan ihtiyaçlarının giderilmesi gerekir. Bu cinsel dürtü bilim dilinde *libido* olarak adlandırılır. Libido, Freud tarafından zararlı görülmesine karşın bazı uzmanlar tarafından insana yaşama gücü veren, insanın davranışlarını yönlendiren ve temellendiren bir içgüdü olarak kabul edilir.

Freud, ilgilendiği bütün konularda cinselliği ön plana çıkarır ve her şeyi cinsellik ile bağlantılı şekilde açıklar. Bu da aynı dönemde yaşadığı kişiler tarafından eleştirilmesine ve bazı dostları ile yollarının ayrılmasına neden olur. Buna rağmen psikanaliz kuramı ile yaptığı çalışmalar neticesinde de cinsellik ile ilgili birtakım görüşler öne sürer. Bu görüşlerin eleştirilmesini, heyecan yaratmasını ve itirazlarla karşılanmasını yadırgamaz, tüm bunları doğal tepkiler olarak kabul eder.

Freud, psikanaliz çalışmaları neticesinde cinsellik ile ilgili elde ettiği verileri şöyle sıralar:

“a) Cinsel yaşam buluşla başlamayıp, doğumdan kısa süre sonra açık seçik dışavurumlarla etkin duruma geçer.

b) Cinsel ve üremsel (genital) deyimlerini kesinlikle birbirinden ayırmak gerekmektedir. Cinsel deyiminin kapsamı daha geniştir ve üreme organlarıyla ilişkisiz bir hayli etkinliği içerir.

c) Cinsel yaşam, ancak sonradan üreme fonksiyonunun hizmetine giren vücut bölgelerinden haz sağlamayı amaçlar. Her iki fonksiyon, genellikle birbiriyle tam bir çakışma göstermez.”⁷⁴

⁷³ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

⁷⁴ Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, çev. Kâmuran Şipal (İstanbul: Say Yayınları, 2018), s. 204-205.

Freud'un maddeler hâlinde sıraladığı bu veriler bizi, onun üzerinde durduğu önemli konulardan birine götürür: *Çocuk Cinselliği*. Freud, cinselliğin doğumdan kısa süre sonra ortaya çıktığını ve evreler hâlinde gelişim gösterdiğini savunur.

“Daha baştan beri çocukta cinsel içgüdü ve cinsel etkinlikler görülür, çocuk doğarken bunları beraberinde getirir ve ileride bu içgüdülerle etkinliklerden bir sürü evreyi içeren önemli bir gelişim süreci sonunda erişkin insanın normal cinselliği doğup ortaya çıkar. Çocuk cinselliğinin dışavurumlarını gözlemlemenin bir güçlüğü yoktur; tersine, bunları görmeden geçmek ya da varlıklarını yok saymaya kalkmak enikonu bir beceriyi gerektirir.”⁷⁵

Freud'a göre çocuk, cinsel araştırmalarında ve keşiflerinde daima yalnızdır. Bu araştırma ve keşifleri, dünyaya yönelmek amacıyla atılan ilk adım olarak değerlendirir. Bu yüzden de çocuğun, çevresindeki insanlara karşı yabancılık hissedebileceğini düşünür. Çocuğun erişkin hâline gelip normal bir cinselliğe ulaşabilmesi için Freud'un psikoseksüel gelişim kuramındaki aşamaları, özellikle de cinsellikle ilgili olan evreleri sorunsuz bir şekilde atlatması gerekir. Freud, “çocuktaki cinsel dürtünün amacı şu ya da bu erojen bölgenin uygun bir biçimde uyarılması ile elde edilen doyumdan ibarettir”⁷⁶ diyerek çocuk cinselliğinin amacını vurgular.

Cinsellik, toplum tarafından açık bir şekilde konuşulmayan aksine üzeri sürekli örtülen bir konudur. Uygarlık boyunca dile getirilmeyen, insanlığın fizyolojik, biyolojik aynı zamanda psikolojik durumunu olumlu veya olumsuz olarak etkileyebilen bu konu, psikanaliz tedavisi sırasında açığa çıkabilir. Hasta, tedavi sırasında doktora cinsel sorunlarını rahatlıkla anlatabilir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, cinsellik kuramı psikanaliz kuramı ile bağlantılı olduğu gibi aynı zamanda birbirlerinden de faydalanmaları noktasında birer verimli kaynak özelliği de gösterirler.

2.2.6. Savunma Mekanizmaları

Savunma mekanizmaları, hem kişinin bulunduğu ortama uyum sağlamasında hem de gelişim süreci boyunca önemli rol oynar. Kişilik, gelişimini sürdürürken birçok evreden geçer. Bu evrelerden geçerken de ego adı verilen mekanizmanın kontrolü altındadır. İnsanın doğası gereği gelişim ve büyüme sağlandıkça içerisine girilen ortamlar da çeşitlilik gösterir. Bu çeşitlilik neticesinde davranışlarda farklılıklar ortaya çıkar ve dış dünyanın nesnelere karşı ilgi, bağımlılık, merak oluşabilir. Olumlu

⁷⁵ A.g.e., s. 70.

⁷⁶ Sigmund Freud, *Cinsellik Üzerine*, çev. A. Avni Öneş (İstanbul: Say Yayınları, 2020), s. 85.

gelişmelerin yanı sıra olumsuz durumlarla da karşılaşılabilir. Bu da insanların çatışma yaşamasına, engellenmesine neden olur. Bunların neticesinde de organizmada huzursuzluk, korku, panik, endişe, hayal kırıklığı ve kaygı gibi ruhumuzu etkileyecek birtakım sorunlar çıkabilir. Birey kendini bunlardan korumaya çalışır ve mücadele içerisine girer. Bir süre sonra sorunlarla mücadele edemeyen egomuz savunma mekanizmalarını kullanmaya başlar. “Savunma terimi ilk olarak, Freud tarafından 1894’te, ‘Savunma Psikonevrozları’ konulu bir makalede ortaya atılmıştır.”⁷⁷ Daha sonra Anna Freud, 1936 yılında *Ego ve Savunma Mekanizmaları* adlı kitabını ele alarak bu konuyu derinliğine incelemiştir. Anna Freud, psikanalitik tedavi esnasında savunma süreçlerine ilişkin birçok unsurla karşılaşıldığını belirtir. Burada tedavide rol oynayan psikanalistin önemini vurgular. Psikanalist savunmaya neden olan güdülerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olduğu gibi bu güdülerin güçlendirilip daha şiddetli çatışma yaşanmasına da neden olabilir. Anna Freud, analitik sürecin önemini şu şekilde vurgular:

*“Analitik süreç, savunmayı tersine çevirir, bastırılmış dürtüsel itkileri ve duygulanımları yeniden bilince girmeye zorlar ve sonra da bunlarla daha iyi bir temel üzerinden uzlaşma işini ben ve üstbene bırakır. Çatışmaların çözümlenmesine en uygun olan koşullar, dürtü savunması için güdüyü üstben kaygısının sağladığı durumlardır. Burada çatışma gerçekten ruh içi, ruhsal yapılar arası bir çatışmadır ve yapılar arasında çözümlenebilir; özellikle eğer üstben, temelini oluşturan özdeşleşmelerin ve üstlendiği saldırganlık duygularının analizinden sonra akılcı istemlere daha açık bir duruma gelmişse. Bu durumda benin üstben kaygısı azalmıştır. Böylece patolojik sonuçları olan savunma yöntemlerine başvurmak gereği de kalmamıştır.”*⁷⁸

Analitik tedavi süreci sonunda bireyin savunma yöntemlerine duyduğu ihtiyaç ortadan kaldırılabilir.

Psikanalitik literatürde çok sayıda savunma mekanizması vardır. Bu mekanizmalar ihtiyaca göre bazen tek başına bazen de aynı anda olmak üzere birden fazla şekilde kullanılabilir. Savunma mekanizmalarının kullanılma sebebi ise organizmanın ruhsal dengesinin sağlanmasıdır. Birey bu mekanizmalardan birini kullansa bile o an farkına varmayabilir. Psikanalitik literatürde en sık karşılaşılan savunma mekanizmalarından bazıları şunlardır:

---

⁷⁷ MEPEV, *Psikanalitik Kurama Giriş* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2019), s. 7.

⁷⁸ Anna Freud, *Ben ve Savunma Mekanizmaları*, çev. Yeşim Erim (İstanbul: Metis Yayınları, 2020), s.55.

- a) Bastırma: Savunma mekanizmaları içerisinde en çok kullanılan mekanizmadır. Bireyin benliğini rahatsız eden herhangi bir düşünceyi, duyguyu veya arzuyu bastırarak unutmaya çalışmasıdır. Bu mekanizma yaşamın ilk yıllarında başlar ve varlığını her zaman korur. Bastırmanın temel amacı, hoşnut etmeyen düşüncelerden kaçınmaktır. Örneğin; İnsanın alacağı borcunu değil vereceği borcunu unutması.⁷⁹
- b) Gerileme: Bireyin olumsuz bir durumla karşılaştığı zaman bulunduğu gelişim döneminden daha geriye giderek yaşına uygun olmayan davranışlarda bulunması ve basit, çocuksu olarak nitelendirilebilecek tutumlar sergilemesidir. Örneğin; kardeşi olan bir çocuğun kıskanma neticesinde parmağını emmesi, altına çiş kaçırması.⁸⁰
- c) Yüceltme: Toplum tarafından onaylanmayan, kabul görmeyen istek ve dürtülerin yerine toplum tarafından onaylanan etkinliklerin yerleşmesidir. Yüceltme mekanizması ile birey, doyurulmamış istek ve dürtülerini doyurur. Örneğin; şiddet, saldırganlık, başkalarına zarar verme toplum tarafından istenmeyen ve kabul görmeyen davranışlardır. Bunlardan hoşlanan birinin ilerde asker, bekçi, polis olması yüceltme mekanizması ile ilgilidir.⁸¹
- d) Özdeşim kurma: Her birey birtakım özelliklere sahip olmak ister. Eğer istediği özelliklere sahip olamazsa bu özellikleri taşıyan kişiler ile özdeşim kurar. Onların sahip olduğu özelliklerden kendine pay çıkarır. Gençlerin ünlü kişilere özenerek onları taklit etmesi.⁸²
- e) Yansıtma: Bu mekanizmayı kullanan birey başarısızlıklarını, yetersizliklerini, kusurlarını çevresindeki insanlara veya eşyalara bağlar. Onları suçlu olarak görür. Örneğin; Bir futbol maçını kaybeden takımın başkanının suçu başka hakemlerde araması.⁸³
- f) Ödünleme: Birey kendisindeki herhangi bir eksiklikten, kusurdan, başarısızlıktan dolayı hissettiği eksikliği başka bir alanda faaliyet göstererek telafi etmeye çalışır. Başarılı olduğu takdirde kendine olan saygınlığı artar.

⁷⁹ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

⁸⁰ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

⁸¹ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

⁸² <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

⁸³ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

Örneğin; derslerinde başarısız olan bir gencin sanat veya spor dalıyla uğraşarak başarılı olması, şişman bir adamın esprili olmaya çalışması.⁸⁴

- g) Bahane bulma: Birey bu mekanizmayı kullanarak başarısızlığını kabul edilebilir nedenlere bağlar. Yaptıklarını kendince haklı nedenlere dayandırarak mantıklıymış gibi gösterir. Bu mekanizmanın temelinde haklı çıkma düşüncesi yer alır. Örneğin; derse zamanında yetişemeyen bir öğrencinin kendini haklı göstermek amacıyla trafiği bahane etmesi.⁸⁵
- h) Yadsıma: Kelime anlamı olarak reddetme, inkâr etme anlamlarına gelir. Birey, sıkıntı ve kaygı verecek gerçeklerden, düşüncelerden inkâr ederek uzaklaşmaya çalışır. Örneğin, ölümcül hastalığa yakalanan birinin yakın zamanda öleceği bilirse bile bu fikrin kabul edilmemesi.⁸⁶
- i) Hayal kurma: Birey, gerçekleşmesini istediği düşler, fanteziler ve hayaller kurar. Bunlara ulaşamadığı takdirde de hayal kurma mekanizması ile doyuma ulaşır. Böylece kaygıyı azaltır. Örneğin; bir gencin kendini ünlü bir sanatçı olarak hayal etmesi.⁸⁷
- j) Çarpıtma: Birey bu mekanizmayı kullanarak gerçekleri olduğundan daha farklı yorumlar. Olayların ve sonuçların kendine göre yorumlanması ve açıklanmasıdır. Örneğin, kötü alışkanlıkları olduğundan dolayı sevilmeyen birinin bunu çarpıtarak başarılarından dolayı sevilmiyormuş gibi göstermeye çalışması.⁸⁸

2.3. PSİKANALİZ KURAMI

Psikanaliz, Avusturya kökenli nörolog Sigmund Freud tarafından ortaya koyulan ve geliştirilen bir yöntem olarak kabul edilir. Bu yöntem insan ruhunun bilimsel yollardan araştırılmasına dayandırılır. İnsan var olduğu ilk zamanlardan beri sevgi, nefret, öfke, kıskançlık, özlem gibi birtakım duyguları ruhunda barındırır. Olumlu olan duygularımızı yansıtmayı tercih ettiğimiz gibi olumsuz olan kimi duygularımızı da bastırma yoluyla yansıtmamayı tercih ederiz. Bu bastırma zamanla insanın ruhunda

⁸⁴ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

⁸⁵ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

⁸⁶ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

⁸⁷ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

⁸⁸ <https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

yıpratıcı hastalıklara neden olur ve insanı zorlu süreçlerin içerisine iter. Freud bu noktada psikanaliz yöntemini uygulayarak içine düşülen bu zorlu süreçten insanı kurtarmayı amaç edinir. Bunu yaparken de psikanalizin temelini oluşturan unsurları sıralar: “Bilinçdışı zihinsel süreçlerin varlığının kabulü, direnç ve itilmenin tanınması, cinselliğin öneminin ve Oedipus karmaşasının değerlendirilmesi.”⁸⁹ Freud çalışmalarında sık sık cinselliğin öneminden bahseder ve bunun üzerinde daha detaylı incelemeler yapar.

Psikanaliz kavramının tanımına pek çok sözlükte yer verilir. Bunlardan biri Rasim Bakırcıoğlu'nun *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü* 'dür. Bu sözlük birbirinden farklı birçok alanla ilgili bir çalışma olması açısından önemlidir. İçerisinde psikoloji, sosyoloji, antropoloji, eğitim, evlilik, kişilik kuramları, öğrenme gibi hayatın içerisinde yer edinmiş alanlarla ilgili kavramların bulunmasının yanı sıra yaptığı çalışmalarla alanında temsil niteliği kazanan kişilere yer vermesi açısından da yararlanılması gereken bir kaynaktır. Bakırcıoğlu sözlükte şu tanımlamayı kullanır: “Sigmund Freud'un ortaya koyduğu bir kişilik (insan gelişimi ve davranışı) kuramı, bir araştırma yöntemi, bir tedavi tekniği; psikoanaliz, dinamik psikiyatri, derinlik psikolojisi, ruhçözümleme.”⁹⁰ İnsanın gelişimini ve davranışını göz önüne alarak kullanılan bu yöntem “Psikoterapi yöntemi”⁹¹ olarak da adlandırılır.

Psikoloji sözlüklerinin yanı sıra felsefe sözlüklerinde de psikanaliz tanımına yer verilir. Ahmet Cevizci felsefe sözlüğünde psikanalizi, “Özel olarak, Freud'un düşünce çalışma ve eserleriyle birleştirilen psikoloji ve ruhsal tedavi anlayışı, daha genel olarak da Breuer ve Freud'un 1880 ve 1890'lı yıllardaki araştırma ve düşüncelerinden çıkan psikoloji akımı”⁹² olarak tanımlar.

Freud, psikanaliz kuramını ortaya koymadan önce farklı yöntemlerle de tanışır. Bunlardan biri birçok doktor tarafından uygulanan *hipnoz yöntemidir*. Zamanla bu yöntemin yetersizliğini fark eder ve çalışmalarını tek başına sürdürerek psikanaliz kuramını geliştirir. Bu kuramın temel noktasını *serbest çağrışım* yöntemi oluşturur. Freud çalışmaları sırasında psikanaliz kuramının gelişmesinde etkili olan unsurları da

---

⁸⁹ O.A. Gürün, *Psikoloji Sözlüğü* (İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 1991), s. 118.

⁹⁰ Rasim Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2012), s. 1012.

⁹¹ Güncel Masaroğulları ve Muhammet Koçakgöl, *Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011), s. 142.

⁹² Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 1999), s. 176.

tespit eder. Freud'a göre; cinsellik, çocuk cinselliği, bilinçaltı, rüyalar, Oedipus Kompleksi psikanaliz kuramının temel unsurlarıdır. O.A. Gürün *Psikoloji Sözlüğü* adlı eserinde psikanaliz kuramını üç madde hâlinde özetler:

“1- Her davranış acı uyandıran bir uyarıyı ortadan kaldırmaya yöneliktir. (haz ilkesi); bu arada dış dünyanın zorunluluklarını hesaba katmak gerekmektedir (gerçeklik ilkesi).

2- Ruhsal katman üç aygıttan oluşmuştur. İçben, Ben ve Üstben. İçben ilksel itkileri, Üstben içleştirilmiş ahlak kurallarını, Ben de tepiler ve dış gerçekler arasında ortaya çıkan çalışmaları çözmeye çalışan uzlaştırıcı bir katmanı dile getirmektedir.

3- Ben kişiyi tatminkâr bir biçimde dış dünyaya uyarlayamadığı ve kişinin gereksinimlerini yerine getiremediği zaman davranış bozuklukları ortaya çıkar. Bunlara örnek olarak gerileme, nevrozlar, ruhbedensel (psikosomatik) bozukluklar, suçluluk vb. durumlar gösterilebilir. Psikanalizle sağaltım bu durumların giderilmesini amaçlamaktadır.”⁹³

Sağaltım kelimesi hem psikoloji alanında hem de günlük hayatta halk tarafından kullanılan bir ifadedir. Kelime anlamı olarak iyileştirme, düzeltme anlamını taşır. Hastalığı oluşturan etkenleri ortadan kaldırmayı ifade eden bu kelime, hastanın var olan sıkıntılarını gidererek daha rahat bir yaşam sürdürmesini amaçlar.

Freud, insan ruhunun derinliklerine inen ve onu sistematik bir şekilde inceleyen ilk düşünürdür. Yeni yöntemler keşfederek psikoloji dünyasına farklı bakış açıları kazandırması açısından ayrı bir yere sahiptir. Psikanaliz kuramı da bu bakış açısından doğmuş bir yöntemdir. Varlığını bütün dünyanın kabul etmiş olduğu bu kuram günümüzde de önemini korur. Bu kuram, Freud'un bütün çalışmalarının temelini oluşturduğu için ondan bağımsız bir şekilde düşünmek neredeyse olanaksızdır. Başta psikoloji bölümü olmak üzere birçok alanda faydalanılan psikanaliz, bir bilim dalı olarak kabul edilir. “Bugün muayene yöntemi, nevroz tedavisi ve klinik psikolojik verilerin adı olarak psikanaliz; çalışkan, dirençli, inatçı ve yalnız bir bilim adamının hem kendisine hem de çevreye yönelik verdiği, bir ömrü kapsayan mücadelesinin sonucunda ortaya çıkmış bir bilim dalıdır.”⁹⁴

İngiliz sosyolog ve psikoterapist olan Ian Craib bu konuyla ilgili yorumlarda bulunmuş bir uzmandır. Craib, disiplinler arası çalışmaların öncülüğünü yapar ve psikanalitik sosyolojinin bir disiplin olarak geleceğine katkılarda bulunur. Craib, psikanaliz ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirir: “Bazı üniversitelerin kitapçı dükkanlarında,

⁹³ O.A. Gürün, *Psikoloji Sözlüğü* (İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 1991), s. 119.

⁹⁴ MEPEV, *Psikanalitik Kurama Giriş* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2019), s.9.

kuşkusuz birçok psikoloğu sevindirecek, psikoloji raflarından çok edebiyat, sosyoloji ve tarih raflarında psikanalizle ilgili daha çok sayıda kitap bulunacaktır.”⁹⁵ Bu da psikanalizin diğer disiplinlerdeki konumunu ve yaygınlaşma hızını gösterir niteliktedir.

Sonuç olarak, psikanaliz kuramı hakkında birçok tanım, araştırma yapılarak kitaplar yazılmıştır. Yapılan tanımlamalarda *derinlik psikolojisi*, *ruhçözümleme*, *psikoterapi yöntemi*, *serbest çağrışım*, *ruh sağaltım yöntemi* gibi ifadeler kullanılmış olsa da konu olarak hepsi psikanaliz kuramının özünden doğmuştur.

2.4. PSİKANALİZ VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ

Edebiyat insanların yüzyıllardır duygu ve düşüncelerini aktarmasında ve insanlar arasındaki iletişimin güçlenmesinde etkin rol oynayan bir disiplin olarak kabul edilir.

*“Genel olarak bakıldığında edebiyat, içinde yazarın, edebi eserin, edebi eser okuyucusunun, edebi eseri okuyucuya ulaştıran mekanizmaların, yazarın içinde yaşadığı toplumun, o toplumun biçimlendiği değerler bütünüünün de içerildiği ve edebiyat dünyası adını verdiğimiz geniş bir alana yayılmış olan faaliyetlerin hemen hepsini karşılayan bir kavramdır.”*⁹⁶

Bu tanımdan yola çıkarak denilebilir ki edebiyat, yazardan okuyucuya, okuyucudan topluma değin birçok unsuru içeriğinde barındırır. Başlangıç noktası olarak net bir tarih verilemeyen edebiyatın tarihi, insanlığın var olduğu tarih kadar eski, köklü bir geçmişe sahiptir. Bunun yanı sıra edebiyat, gelişimini kendi sınırları içerisinde tutmayan ve başka milletlerin edebiyatından da faydalanan bir disiplindir. Batı edebiyatından etkilenerek birçok türde eser vermeye başlanması ve edebî akımların etkisiyle eserlerin şekillendirilmesi örnek olarak gösterilebilir. Edebiyatın bu dinamik yapısı onun sürekli gelişmesine imkân sağlar. Hem başka disiplinlerden etkilenmesinde hem de başka disiplinleri etkilemesinde önemli bir nitelik kazandırır.

*“Bugün edebiyat bilimi, istatistikten topografyaya, tarihten felsefeye, psikolojiden toplum bilime, dilbilimden göstergebilime, teolojiden müzikolojiye sosyal bilimlerin hemen her akanına hatırı sayılır derecede bilgi aktarmakta ve aynı şekilde onlardan kavram, yöntem, bakış açısı almaktadır.”*⁹⁷

⁹⁵ Ian Craib, *Psikanaliz Nedir?*, çev. Ali Kılıçhoğlu (İstanbul: Say Yayınları, 2011), s. 14.

⁹⁶ İsmet Emre, *Edebiyat ve Psikoloji* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2006), s. 200.

⁹⁷ A.g.e., s. V.

Psikoloji ve edebiyatın arasında görünmez bir bağ oluşturan unsuru *insan ruhunun derinlikleridir*. İkisi de sözün insanlar üzerindeki etkisini önemser. Psikoloji alanına önemli katkılarda bulunan Freud, sözlerdeki gizli büyüü keşfederek şu açıklamada bulunur:

“Söz, bir insanın bir başkasını etkilemede başvurduğu en önemli çare, söylendiği kimsede ruhsal değişikliklere yol açma bakımından eşi bulunmaz bir araçtır; dolayısıyla, sözlerdeki büyüden yararlanılarak hastalık belirtilerinin, hele bunlar arasında ruhsal nedene dayananların giderilebileceği savında yadrganacak bir taraf yoktur.”⁹⁸

Söz yerinde ve zamanında kullanıldığında en etkili iletişim araçlarından biri olur. Bunun yanı sıra sözü aktaran, dile getiren kişi de ayrı bir öneme sahiptir. Edebiyatta bu görevi üstlenen kişiler *sanatçı, yazar, şair* diye birtakım sıfatlarla nitelendirilir. Onların ortaya koyduğu ürünlere de *sanat eseri, edebi eser* denir. Sanatçılar, her birey gibi toplumun içinde bulunur ve toplumdaki bir şekilde etkilenir. Bu da zamanla toplumların onlara olan bakış açısını etkiler. Sanatçılar, toplumların farklı farklı gereksinimlerini dile getiren yaratıcı kişiler olarak görülür. “Toplum, bütün bu farklı gereksinimlere karşılık veren yaratıcı kişilerin sıradan insanlar olmadıklarını, belirli bir toplumsal görevi yerine getirdiklerini ve bu nedenle de diğer insanlardan farklı bir muameleyle hak kazandıklarını kabul etmiş görünmektedir.”⁹⁹

Sanatçıların diğer insanlardan farklı olduğu noktasındaki düşüncelerini Türk Edebiyatı’nın önde gelen isimlerinden biri olan Sezai Karakoç şöyle açıklar:

“Sanatçı âdeta, bilmediğimiz bir dünyadan, bir kaza sonucu, dünyamıza düşmüş bir yaratıktır. Yani fizikötesi yaşantılı bir kazazede. Gözünü dünyamıza açtığında çok şaşıracaktır ilkin. Belki çok yoksul, belki çok zengindir dünya onun için. Renkler göz kamaştırıcıdır, insanı kör edecek kadar. Toprağın tuzu, yakıcıdır. Bal bile kavurucudur; bir biberdir, biberin karşıtı olarak. İşi gücü bu yabancılığı gidermeğe çalışmak olacaktır sanatçının öyleyse. Bazılarının sandığı ya da iddia ettiği gibi, o, yabancılaşmamış, yabancılaştırılmamıştır. Düpedüz yabancıdır o. Yabancı gelmiştir ve yabancıdır. Ona düşen, bu yabancılığı ortadan kaldırmak, şu dünyaya alışmaktır. Dünyayı tanımalıdır ilkin. Ona seslenmeli, dost olduğunu söylemelidir. Onun gönlünü kazanmalıdır.”¹⁰⁰

Karakoç’a göre sanatçı, bu dünyaya sonradan yabancılaşmaz. Özünde yabancılık varken doğar ve bu dünyaya alışamaz. Freud ise bu konuyu başka bir açıdan değerlendirir. O, sanatçı ile nevroz (ruhsal hastalık) arasında bir bağ olduğunu

⁹⁸ Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine*, çev. Kâmuran Şipal (İstanbul: Cem Yayınevi, 2000), s. 44.

⁹⁹ Oğuz Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı* (İstanbul: İthaki Yayınları, 2015), s. 17.

¹⁰⁰ Sezai Karakoç, *Edebiyat Yazıları-1* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2012), s. 23-24.

düşünür. Freud'a göre, sanatçı tatmin edilemeyen isteklerle dolu olduğu için, "Onur, zenginlik, ün kazanmak, yükselmek ve kadınların sevgisini elde etmek ister, ama bu zevklere ulaşma araçlarından yoksundur. Böylece o da özlemi yerine getirilmemiş herhangi biri gibi gerçeklikten uzaklaşarak bütün ilgisini ve libidosunu isteklerinin hayal dünyasında yaratılmasına aktarır. Bu da kolayca nevroza yol açabilir."¹⁰¹

Freud sanat eserinin böyle bir etki altında oluştuğunu düşünür. Freud'un öğrencilerinden biri olan Carl Gustav Jung ise hocasının bu görüşüne katılmaz. "Sanat yapıtı, bir nevroz vakası gibi açıklanacak olsaydı ya sanat yapıtı bir nevroz ya da nevroz bir sanat yapıtı olur çıkardı."¹⁰² diyen Jung, sanatçılar ile nevroz arasında kurulan bağın yanlış olduğunu düşünür. Ona göre sanatçı kişiler nevroz hastalığına tutulmuşsa nevroz hastalığına sahip tüm kişilerin de sanatçı olması gerektiğini vurgular ve bunun imkansızlığına dikkat çeker.

Sanatçının sürdürdüğü hayata ve bu hayatında etkisiyle ortaya koyduğu eserlere olan ilgi her dönem güncelliğini korur. Bu ilgi, Freud'un etkisiyle ve geliştirdiği psikanaliz kuramıyla sistematik bir hâle dönüşür. Sanatçının tatmin edemeyip bastırılmış olduğu birtakım isteklerini bir şekilde açığa vurması gerekir. Bunu da sanat eseri aracılığıyla yapar.

*"Bundan ötürü bir sanat eserine, yazarın bilinçaltında kalmış isteklerinin, korkularının v.b. sembollerini taşıyan bir belge gibi bakabiliriz. Psikanalitik eleştiriyi kullananlara göre, yazarın eseri, psikanaliz tedavisindeki bir hastanın sözleri gibi ele alınabilir ve o zaman yazarın gizli isteklerini, cinsel eğilimlerini, bilinçaltı dünyasını araştırıp ortaya dökmek için eserini incelemek gerekir."*¹⁰³

Edebî eserin üzerinde sıkça durulmasının nedeni, bireyin iç dünyasındaki çatışmaları yansıtır yazarın hayatından izler bulmaya yardımcı olmasından kaynaklıdır. Sanatçı ve yazarların kendi iç dünyalarında çözümleyemedikleri birtakım sorunların dışa yansıtıp vücut bulmuş halî olarak eserleri kabul edilir. Hayatın hangi dönemine bakarsak bakalım edebî metinler, insanları yazarına ulaştıran kılavuzlar olarak görülür.

"Tüm yaşamlarını normal insanlardan farklı bir şekilde yaşayıp yazı eylemine, yaratı eylemine adanmış kişiler olarak sanatçı ve yazarlar, kendi hastalıklarını metne bilinçli ya da bilinçsiz yansıtmışlardır. Modern, postmodern, milenyum dönemi kargaşasında yazıyı bir huzur ortamı olarak seçip, orayı bir sessiz liman haline getirip, kendi ruhunun derinliklerini bize aktarma aşamasında önemli bir rol oynar bu yazarın"

¹⁰¹ (Sigmund Freud, *Introductory Lectures on Psychoanalysis*, Londra, 1929) Akt. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (İstanbul: Cem Yayınevi, 2013), s. 151-152.

¹⁰² Carl Gustav Jung, *Analitik Psikoloji*, çev. Ender Gürol (İstanbul: Payel Yayınevi, 2006), s. 310.

¹⁰³ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (İstanbul: Cem Yayınevi, 2013), s. 152.

kaleme aldıkları metinler ve onların psikanalitik çözümlenmeleri. Bu çözümlenmeler aynı zamanda gerçek hayatta deliliğe yakın, normal dışılığa sahip, psikosomatik özellikler gösteren yazarın yazdığı dünyada bir nevi onun hastalığının seyrini görme imkanını da rahatlıkla bizlere sunabilir."¹⁰⁴

Yaratma eylemi sanatçıların hayatında temel unsurdur. Sanatçının bu durumu benzetmeler yoluyla somutlaştırılır. Sanatçının dolu olan zihin ve bilinç dünyasının dış ve iç unsurlar aracılığıyla boşaltılması durumu "bilinç ishali"¹⁰⁵ olarak nitelendirilir. Başka bir örnekte ise yaratma eyleminden kaynaklı ortaya koyulan sanat eseri günah çıkarma eylemine benzetilir.

"Bunu bir bakıma confession (günah çıkarma) işlemine benzetebiliriz. Sanat eseri bir itiraf, bir günah çıkartmadır. Ancak dinleyen/alıcı artık rahip değildir. Konfesyonun ortamı kapalı oda değildir. Konuda din açısından işlenen yanlışlıklardan oluşmaz, bütün bir yaşantılar toplamıdır. Böylece sanatsal yaratma din adamından- ilgisiz (laik) ve dünyevî (seküler bir konfesyon (günah çıkarma ve itiraf) durumuna dönüşmüştür."¹⁰⁶

Sanatçının yaratma eylemini arınma, bir nevi rahatlama anlamına gelen katharsis kelimesi de karşılar. Yunan edebiyatının temsilcilerinden biri olan Aristoteles, katharsis kelimesini ilk kez kullanan kişidir ve tiyatro terimlerinden biri olan tragedya üzerinden düşüncelerini açıklar. Aristo'ya göre, "Tragedyanın görevi, uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla ruhu tutkularından temizlemektir. (katharsis)"¹⁰⁷ denilebilir ki bir yaratı metni olan tiyatro da yazarının ve onu izleyenlerin ruhunun arınmasına yardımcı olur.

Psikanaliz kuramının kurucusu olan Sigmund Freud da edebiyat ve sanatla ilgilenmekten kendini alamaz. Freud, tıp ve psikoloji bilimlerinin yanı sıra edebiyat ve sanatla da uğraşmayı seven çok yönlü bir kişi olduğu için *Sanat ve Edebiyat*¹⁰⁸ eserinde metinlerden yola çıkarak karakter analizi yapmıştır. Freud'un bu eserinde yer verdiği yazarlardan bazıları şunlardır: Wilhelm Jensen, Shakespeare, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Goethe, Dostoyevski.

Sonuç olarak, psikanaliz ile insanların ruh dünyalarını çözümlenmeye çalışan Freud'un edebiyat alanındaki etkisi de göz ardı edilemez. Onun kuramından yola çıkılarak

---

¹⁰⁴ Ahmet Sarı, *Psikanaliz ve Edebiyat* (Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2008), s. 57-58.

¹⁰⁵ A.g.e., s. 59.

¹⁰⁶ Nurettin Öztürk, "Psikanaliz ve Edebiyat", *İnsan Bilimleri Araştırmaları*, c.1, S.4 (Şanlıurfa 1993), s.19.

¹⁰⁷ Aristoteles, *Poetika*, çev. İsmail Tunalı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987), s. 22.

¹⁰⁸ Sigmund Freud, *Sanat ve Edebiyat*, çev. Dr. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen (İstanbul: Payel Yayıncılık, 2016).

zamanla psikanalitik edebiyat kuramı geliştirilir ve eser-yazar arasındaki bağ çözümlenmeye çalışılır. Özellikle hikâye ve roman türündeki eserlerde karakterlerin analizleri yapılarak çıkarımlarda bulunulur ve yazarların yaşantılarına dair izler aranır. Gerek Türk edebiyatında gerekse Batı edebiyatında psikanalitik edebiyat kuramı ile farklı türlerde birçok eser incelenir. Bazı araştırmacılar, her iki edebiyattan da faydalanarak karşılaştırmalı olarak çözümler de yapar.

Türk edebiyatında yapmış olduğu çalışmalar ile adından söz ettiren edebiyat tarihçisi ve yazar Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın psikanaliz ile ilgili çıkarımları vardır. Freud'un çalışmalarının edebiyat alanına da yansıdığından bahseder ve Türk edebiyatında da psikanalizden yola çıkılarak yapılacak olan çalışmaların edebiyatımıza farklı boyutlar kazandıracağını, bakış açılarına bir yön vereceğini düşünür.

“Freud psikolojisi, insan anlayışını ve onunla birlikte medeniyet ve sanat anlayışını tamamıyla değiştirmiştir. Edebî araştırmalara da bu görüş, yepyeni bir istikamet vermiştir. Şimdiye kadar dikkat edilmeyen veya mânasız telâkkii edilen unsurlar, birdenbire yeni bir ehemmiyet kazanmıştır. Acaba, bizim edebî eserlerimize aynı zaviyeden bakılırsa neler göreceğiz? Şimdiye kadar böyle bir deneme yapılmamıştır.”¹⁰⁹

Kaplan bu kuramdan yola çıkarak Cumhuriyet döneminde yaşamış olan birçok şairin şiirini tahlil eder ve kendinden sonraki çalışmalara ilham kaynağı olur.

2.5. PSİKANALİZİN ÖNDE GELEN TEMSİLCİLERİ

Psikanaliz kuramı temelleri atıldığı günden bu yana değişir, gelişir ve birçok esere kaynaklık eder. Bu açıdan bakıldığında psikanaliz sadece bir tedavi yöntemi olarak kullanılmakla kalmaz, hakkında çeşitli yorumlar yapılır ve farklı çalışmalar ortaya konulur. Yapılan bu çalışmalarda kuşkusuz ki Freud ve Freud'un yaptıkları, düşünceleri çok yönlü olarak ele alınır. Psikanaliz ile ilgili yapılan çalışmalarda Freud'un düşüncelerinin ve yaptıklarının desteklendiği görüldüğü gibi, eleştirildiği ve kimi noktalarda da karşı çıkılıp yol ayrımına gidildiği görülür.

Psikanaliz alanında yapılan bu uğraşlar onun geniş bir alana yayıldığını ve ister istemez herkesin ondan bir şekilde etkilenmeye başladığını gösterir niteliktedir. Bu da Freud'un yadsınamaz ölçüde başarısını kanıtlar. Erich Fromm, Otto Rank, Alfred

---

¹⁰⁹ Mehmet Kaplan, *Nesillerin Ruhü* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), s.164.

Adler, Carl Gustav Jung, Karen Horney, Jacques Lacan, Wilhelm Reich ve adını sayamadığımız diğer bilim insanları evrensel alanda kabul görmüş ve günümüzde de çalışmalara kaynaklık edebilecek eserler geride bırakmışlardır. Biz yapacağımız çalışma kapsamında bu bilim insanlarından beş tanesi üzerinde duracağız.

2.5.1. Erich Fromm

1900-1980 yılları arasında yaşayan, Almanya’da dünyaya gelen ve Yahudi kökenli bir aileye mensup olan Erich Fromm, ünlü bir psikanalist, sosyolog ve filozoftur. Aynı zamanda Hümanist Psikoloji kuramını ortaya koyan bir kuramcıdır. Fromm, Freud’un düşüncelerinin özgün bir yanı olduğunu düşündüğü gibi birçok noktada da onu eleştirir ve sınırlı bulur. Fromm, çalışmalarını sosyoloji alanında aldığı eğitim ile biçimlendirir ve toplumsal sorunlara psikanalitik yardımıyla çözümler bulmaya çalışır.

Fromm, Freud (Freudculuk) ile Marx (Marksizm) arasında bir benzerlik kurar. “Kaba Freudculuk ile kaba Marksizm arasında gözle görülür bir paralellik vardır. Marx da Freud gibi, herhangi bir şeyin görüldüğünün tam tersi bir anlama gelebileceğini ileri sürmüştü.”¹¹⁰ Fromm, Freud’un düşünce yöntemini eleştirir ve Freud’a göre bazı olayların yansıyan anlamları dışında da anlamlar taşıyabileceğini düşündüğünü belirtir. “Freud, her sevgi belirtisinin ardında bastırılmış bir nefretin bulunabileceğini, güvensizliğin gurur, korkunun ise saldırganlık maskeleri ile gizlenmiş olabileceğini ve daha buna benzer birçok şeyi ilk bulan düşünür olmuştur.”¹¹¹

Fromm, Freud’u yaşamış olduğu toplum bağlamında da eleştirir. Freud’un Almanya’da yaygınlaşmış olan burjuva materyalizmi içerisinde yaşadığını söyleyen Fromm, onun düşünce dünyasına yansıyan etkileri üzerinde de durur. Fromm, “Freud’un hocaları ve bunlardan en önemlisi olan von Brücke de bu burjuva materyalizminin temsilcileriydiler. Bu nedenle Freud, bu düşünce akımının etkisinde fazla kalmıştı. Böyle bir etki altında bulunması nedeniyle de insanda fizyolojik bir kaynağı olmayan etkili ruhsal güçlerin bulunabileceğini bir türlü kavrayamıyordu.”¹¹² diyerek, Freud’un kendi sınıfının toplumsal yapısı içerisinden sıyrılamayışını ve onun etkisinde kalarak özel durumları genelleştirmesini eleştirir.

---

¹¹⁰ Erich Fromm, *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*, çev. Aydın Arıtan (İstanbul: Say Yayınları, 2019), s. 40.

¹¹¹ A.g.e., s. 38.

¹¹² A.g.e., s. 19.

Fromm, Freud'un psikanalizde kullandığı tekniği de eleştirir. Freud tedavi esnasında hastalarıyla göz teması kurmamak adına onların arkalarında durmayı tercih ederken Fromm bu tekniğin yanlışlığına vurgu yapar.

“Freud bir keresinde böyle bir düzenlemeyi neden gerekli gördüğünü şöyle açıklamıştı: ‘Ben saatlerce yüzüme bakan bir insana tahammül edemem.’ Buna ek olarak psikiyatrlar, doktorun hastası için beyaz bir kâğıt gibi boş ve görüntüsüz olması gerektiğini de söyler. Böylelikle hastanın bütün reaksiyonlarını bir yansıtma olarak almak mümkün olur ve doktorun kişiliğine olan ilgi ve beğeni, bunun dışında tutulabilir. Ama bunların hepsi bir kuruntudan başka bir şey değildir. Çünkü bir insana bakmak, onun elini sıkmak, sesini duyup konuşurken davranışlarını gözlemlemek gibi davranışlar içindeyken kişi, onun hakkında bir sürü bilgi edinmiş olur. Bu yüzden, sohbet sırasında hastaya görünmemekle, tanınmaz kalmak iddiası çocukçadır.”¹¹³

Fromm'a göre, insan Freud'un uyguladığı teknik karşısında en gizli duygularını açıklamak, gün yüzüne çıkarmak istemez. Fromm, bu şekilde tedavi yapmaya çalışan doktor arkadaşlarından bazılarının tedavi esnasında uyuyakaldığını söylemesi üzerine düşüncelerine destek bulur. O, bilgi ve tecrübelerinden yola çıkarak bu tekniğin sadece hasta için değil, aynı zamanda doktor için de verimsiz olabileceğini düşünür.

Fromm için önemli olan birey ile toplum arasındaki ilişkidir. O, Freud kuramının birey ile toplum arasındaki sorunları çözmede eksik ve yetersiz kaldığını düşünür. Bu eksikliğe açıklık getirmek amacıyla şu düşüncelerini paylaşır:

“Freud'u derinlemesine öğrendim, ama o zamanlar Freud'un görüşlerini kabul etmemiz için üzerimizde çok büyük bir baskı vardı. Ama birkaç sene içinde, bende bazı şüpheler oluşmaya başladı. Giderek hastalarımın ortaya koydukları şeylerde, bulmam gereken malzemeleri bulamadığımı ve bunun yerine Freud'un teorilerini yorumlayarak, bu malzemeleri değerlendirdiğimi fark ediyordum. Gözlemlediğim diğer bir şey de Freud'un teorisinin benim hastaya ve onun gerçek problemlerine ulaşmamı sağlayamadığıydı. Burada Freud'un teorisine, ayrıntılı bir biçimde girmek istemiyorum, çünkü bu, oldukça karmaşık bir konu. Ama şu kadarını söyleyebilirim ki, bir Freudcu olarak bana, her türlü sorunu oidipus kompleksi, hadım edilme korkusu, kısaca genelde cinsellik ve buna bağlı korkular açısından görmem öğretilmişti. Ama benim uygulamalarım bana, bu teorinin hastalarımın uygun olmadığını gösterdi... Fakat bu tutumdan vazgeçip, dikkatimi beni gerçekten etkileyen ve yaptığım için özünü teşkil eden noktaya, yani bir insanın diğer bir insanla olan ilişkisine, özellikle de insanda bir güdü olarak değil de onun bir insan olarak temel yapısında var olan duygu ve hislerine çevirdikçe, her şeyi daha iyi görmeye ve anlamaya başladım. Böyle yapınca, psikanaliz uyguladığım kişiler de söylediklerimin ne olduğunu ve ne manaya geldiklerini anlamaya başladılar. Artık kendimi yorgun hissetmiyordum. Seanslarım gayet canlı geçiyordu. Hatta psikanaliz tedavisinin hastaya rahatlık getirmediği

---

¹¹³ A.g.e., s.65.

zamanlarda bile, onların en azından hayatlarının en canlı saatlerini yaşadıklarını söyleyebilirim."¹¹⁴

Fromm, Freud'un sadece düşüncelerinin sınırlarından bahsetmez. Aynı zamanda onun düşüncesinin büyüklüğünden de söz eder. Fromm, "Düşünsel yapılar kurması açısından Freud bir dehaydı."¹¹⁵ diyerek onu över. Sonuç olarak, farklı disiplinlerde adından söz ettiren Fromm, psikanaliz ve Freud hakkında da yorumlar yapar ve çeşitli bakış açıları sunar. Freud'un çalışmalarını inceleyen Fromm, olumlu olumsuz bütün görüşlerini örneklerle destekleyip somut hâle getirir ve okuyuculara öyle sunar. Freud'un birçok görüşüne katılmamasına rağmen ondan bir *deha* diye söz etmekten de vazgeçmediğini göz ardı etmemek gerekir.

2.5.2. Alfred Adler

1870-1937 yılları arasında yaşayan, Viyana'da dünyaya gelen ve Yahudi kökenli bir aileye mensup olan Alfred Adler, ünlü bir psikiyatristtir. Aynı zamanda Bireysel Psikoloji kuramını ortaya koyan bir kuramcıdır. Freud'un psikanaliz kuramının ortaya çıkışından sonra konuyla ilgili hararetli tartışmalar yapmak amacıyla bir araya gelen hekimler vardır. Bu hekimlerden biri de Alfred Adler'dir. Adler, 1902'de Freud ile tanışır ve onun öğrencisi olur. Beraber Viyana Psikanaliz Topluluğu'nu kurarlar. Aralarında yaş farkı bulunmasına rağmen hem iyi dost olurlar hem de Freud, ona karşı güven duyar.

İkili arasında zamanla anlaşmazlıklar ortaya çıkar. Bu anlaşmazlıkların temelinde daha çok Freud'un davranışların temeline libido kuramını yerleştirmesi yer alır. "1908'de Salzburg'da yapılan psikanaliz kongresinde Adler ile Freud arasındaki prensip anlaşmazlıkları açık bir şekil aldı. 1911 Nurenberg kongresinde Adler, 'Freud'un ruh hayatının cinsel nazariyesinin tenkidi' adlı bir konuşma yaptı. Freud bu konuşmaya cevap vermedi. Adler de Viyana psikanaliz derneğinden tamamıyla çekildi."¹¹⁶ Bu olaydan sonra ikisi de yollarına farklı ekoller ile devam ettiler.

İnsan sosyal bir varlık olduğundan dolayı çevrenin birey üzerindeki olumlu olumsuz her türlü etkisinin varlığı göz ardı edilemez. Bundan dolayıdır ki bir insanın gösterdiği

---

¹¹⁴ Erich Fromm, *Hayatı Sevmek*, çev. Ali Köse (İstanbul: Arıtan Yayınları, 2004), s. 158.

¹¹⁵ Erich Fromm, *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*, çev. Aydın Arıtam (İstanbul: Say Yayınları, 2019), s. 191.

¹¹⁶ Alfred Adler, *Bireysel Psikoloji*, çev. Halis Özgü (İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2002), s. 9.

davranışlar çevresindeki kişilerin davranışlarıyla bağlantılıdır ve bağımsız bir şekilde değerlendirilemez. Adler de böyle düşünür. O, bireyin davranışlarını toplumların mevcut özellikleri ile değerlendirmeyi tercih eder. Freud ile anlaşmazlık yaşamasının asıl sebebi de budur. Freud, fizyolojik altyapısı olan bir kuram tercih ederken, Adler daha çok sosyalliği öne çıkaran bir psikoloji kuramı tercih eder.

“Adler insanı incelerken, onun olayları nasıl algıladığına ve diğer insanlarla ilişkilerinde kendini nasıl değerlendirdiğine önem vermiştir. Dolayısıyla davranışı incelemede izlenecek yöntemde asal olan, gözlemcinin kendi algıları değildir. Davranışları çözümlene durumda olan kişi öznel gözlemci durumunda olmalıdır. Bu ise empati yoluyla gerçekleştirilebilir. Bir başka deyişle, gözlemci, olayları kişinin onları gördüğü gözle görmeye, kendini onun yerine koyarak düşünmeye, hissetmeye ve davranmaya çalışmalıdır. Adler bunu, “Onun gözleriyle görebilmeli, onun kulaklarıyla işitebilmeliyiz.” sözleriyle dile getirir.”¹¹⁷

Burada dikkat etmemiz gereken bir nokta var: Empati. Bu kavram Bireysel Psikoloji alanında sıkça kullanılan kavramlardan biridir. Bireysel Psikoloji ekolünde bir terapistin hastanın davranışlarını empati yoluyla anlamaya çalışması ve değerlendirmelerini bu yönde yapması gerektiği vurgulanır.

Adler’in insan davranışlarının oluşmasında toplumsal etkilerin önemine dikkat çekmesi, yaptığı çalışmalara farklı boyut kazandırır ve psikolojiye büyük katkılar sağlar. Zamanla psikologlar ilgilerini sosyal psikoloji üzerine yoğunlaştırır. Bu bağlamda, “Bireysel Psikoloji, insanın toplumsal davranışlarını vurgular ve onun kişiler arası ilişkilerde gösterdiği tepkilere önceliklere önem verir.”¹¹⁸ İnsanın öznel dünyasının inceleme konusu olması, Freud’un cinsel dürtüleri temel alan görüşlerine zıt görüşler ortaya çıkarır ve insan denilen varlığın sadece cinsel dürtülerden ibaret olmadığını kanıtlar nitelikte çalışmalar yapılır.

Adler, sadece psikoloji dünyasını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda yaşadığı çevredeki insanları da etkiler. Söylediklerini halkın anlayabilmesi amacıyla dilini halkın anlayabileceği biçimde kullanır ve buna yönelik ifade biçimleri arar. Yoğun çalışma hayatının yanı sıra halka konferanslar verir, çocuk yetiştirme konusunda çalışmalar yapar. Freud’un tedavi esnasında hastalarıyla arasına mesafe koymasına karşın Adler, iyi bir tedavi ilişkisi için eşit yükseklikte yüz yüze oturulması gerektiğini düşünür ve Freud’un nedenselliği öne alan indirgeyici düşünme tarzına karşın Adler,

---

¹¹⁷ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis yayınları, 2017), s. 121.

¹¹⁸ A.g.e., s. 121.

bütüncü ve amaca yönelik çalışmalarıyla öne çıkar. Bu da onun psikoloji dünyasında kabul görmesine ve sevilmesine yardımcı olur.

2.5.3. Carl Gustav Jung

Psikoloji dünyasına yaptığı katkılarla adından söz ettiren bir diğer isim 1875-1961 yılları arasında yaşayan İsviçreli psikiyatr Carl Gustav Jung'tur. Jung, aynı zamanda Analitik Psikoloji kuramıyla da tanınan ünlü bir bilim insanıdır. Analitik Psikoloji yalnızca bir tedavi yöntemi değildir, aynı zamanda Jung'un adıyla anılan bireyleşme sürecine katkıda bulunan bir ekoldür. "G.F. Stout'un 'Analitik Psikoloji' terimiyle karıştırılmaması için Jung'un psikolojisi yakın zamanda 'Kompleks Psikolojisi' olarak adlandırılmıştır. Ancak, Analitik Psikoloji terimi daha yaygındır ve daha iyi bilinmektedir. Stout ise, analitik sözcüğünü farklı bir anlamda kullanmaktadır."¹¹⁹

Jung da Alfred Adler gibi Freud ile yakın ilişkiler kurar fakat ikili arasında bir süre sonra anlaşmazlıklar yaşanır. Bu yüzden yolları ayrılır ve Jung farklı ekolle devam eder. "İki hekim arasındaki ilişkinin kopma nedenleri oldukça karmaşıktır. Ancak Jung'un bağımsız ve başına buyruk kişiliğinin bunda önemli bir payı olduğu söylenebilir. Jung birinin öğrencisi, veliahtı ya da oğlu olmayı kabul edebilecek kişilik yapısında değildi."¹²⁰ Freud ile yollarını ayırmasının nedenlerinden biri olan bu kendine özgü duruşu, onun birçok konuda da farklı düşünmesine yol açar. Bu konulardan biri Freud'un sıkça üzerinde durduğu Libido konusudur. Jung, Freud'un libido kavramını cinsellik ile sınırlı tutmasını eleştirir. Ona göre libido, bu denli sınırlandırılmaz ve Freud'un cinselliği abarttığını düşünür. "Yıllardır gerek konferanslarımda gerek yazılarımda libido kavramının çok genel bir anlamda kullanıldığını ve psikanaliz jargonunda kesinlikle 'sınırlı cinsel uyarım' anlamına gelmeyip, türün kendini koruma sınırlarını aşan bütün çaba ve istekler demek olduğunu ve kavramın da bu anlamda kullanıldığını ifade ediyorum."¹²¹

Jung, Freud'un aksine kişiliğin gelişiminde ırkın önemine vurgu yapar. Buradan yola çıkarak "Kolektif bilinçdışı" ve "Arketip" kavramlarına ulaşır ve psikoloji alanının

---

¹¹⁹ Frieda Fordhom, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, çev. Aslan Yalçın (İstanbul: Say Yayınları, 2019), s. 111.

¹²⁰ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), s. 159.

¹²¹ Carl Gustav Jung, *Freud ve Psikanaliz*, çev. İsmail Hakkı Yılmaz (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020), s.80.

kapsamını genişletir. Jung ekolünde kişiliğin tümünü yansıtan bir kelime vardır: Psişe. “Latince kökenli olan bu sözcük, o dilde ‘ruh’ anlamına gelirse de günümüzde daha çok ‘zihin’ sözcüğünü karşılamaktadır. Psişe, bilinçli ya da bilinçdışı tüm duygu, düşünce ve davranışları içerir.”¹²² İnsanın psişesi, dış dünya olarak gördüğümüz toplumsal çevreye uyum sağlamada önemlidir. Bu sistem birbirini etkileyen üç unsurdan oluşur: Bilinç, Bireysel bilinç dışı, Kolektif bilinç dışı.

Burada dikkatimizi vermemiz gereken unsur Kolektif Bilinç Dışı’dır. Bu kavram ortak, ırksal, toplumsal, objektif bilinç dışı gibi ifadelerle de karşımıza çıkar. Birey geçmişiyle bağlantılı bir türdür. Buna göre, geçmiş sadece çocuklukla sınırlanabilir, daha da geriye gidilmeli ve türün ilksel zamanlarına kadar geniş kapsamda düşünülmelidir. Jung, Kolektif Bilinç Dışı’nın insanın atalarından miras kaldığını ve bu yüzden de birtakım simgelerden meydana geldiğini düşünür.

“Kolektif bilinçdışının içeriği arketipler terimiyle adlandırılır. Arketip, ilkörne (prototip) sözcüğüyle eşanlam taşır. Jung yaşamının son kırk yılının büyük bir bölümünde arketipleri araştırmaya yönelmişti. Tanımını yaptığı arketipler arasında doğum, yeniden dünyaya geliş, ölüm, güçlülük, sihir, kahraman, çocuk, üçkağıtçı, akıllı ihtiyar, toprak ana, dev gibi imgeler; ağaçlar, güneş, ay, rüzgâr, ırmak, ateş ve hayvanlar gibi doğal objeler; yüzük ve silah gibi insan yapısı objeler sayılabilir. Jung’a göre, arketiplerin sayısı, gerçek yaşam olaylarının ve objelerinin sayısına eşittir.”¹²³

Arketipler evrensel bir değer taşır. Bireysel farklılıklar ortaya çıktıkça onlara yeni anlamlar yüklemeye başlarız. Bu yüzden, “Arketipler, zihinsel mimarinin temelidir.”¹²⁴ denilebilir. Arketipler kişiliğin oluşumu ve gelişiminde önemli bir yere sahip olacak ki Jung bu konu üzerinde fazlaca durur ve konuyla bağlantılı çıkarımlar yapar.

Jung, Freud’un psikanaliz kuramı hakkında da yorum yapar. O, sadece bu kuramın ne olduğundan değil, aynı zamanda ne olmadığından da söz eder.

“Psikanaliz özünde, bilinçli zihnin incelenmesiyle ortaya çıkarılamayan bilinçdışı çağrışımları araştırma yöntemidir. Yine, psikanaliz zekâ testine benzeyen bir inceleme yöntemi değildir, her ne kadar belli çevrelerde bu hataya yaygın bir şekilde düşülse de. Psikanaliz, hipnozla veya hipnozuz olarak, gerçek veya hayali travmaları boşaltmayı sağlayan bir katarsis yöntemi de değildir. Psikanaliz psişik içeriklerin

¹²² Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), s. 161.

¹²³ Ag.e., s. 166.

¹²⁴ Carl Gustav Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş*, çev. Engin Büyükinial (İstanbul: Say Yayınları, 2018), s.13.

analitik olarak en basit biçimine indirgenmesini ve uyumlu bir kişiliğin gelişimi sürecindeki en küçük direnç hattını keşfetmeyi sağlayan bir yöntemdir.”¹²⁵

Bu tanımlardan yola çıkarak denilebilir ki Jung, kendini sınırlandırmayan bir çalışma prensibi edinir. Analizi belirli katı kurallar içerisinde uygulamaz, hastaya göre değişen bir tedavi yöntemi ve sistem belirler. Çok yönlü bir tedavi sistemi benimseyen Jung, bir tedavinin her hastalığa iyi gelmeyeceğini iyi bilir. Bu yüzden her türlü tedavi yöntemine açıktır.

Analitik psikoloji ekolünde çoğu sorunun kaynağı bireyin özüne yabancılaşmasıdır. Eğer bu yabancılaşmadan birey kurtarılabilirse bireyleşme adı verilen süreç olumlu yönde ilerler ve kendisi ile barışık hâle gelir. Bu yüzden psikoterapi sürecinde kullanılan belli teknikler vardır. “Analitik psikoterapilerde yaygın olarak kullanılan çözümsel (analitik) teknikler şunlardır: Kelime çağrışımı (çağrışım deneyi), rüya analizi, aktif imgelem.”¹²⁶ Bu tekniklerin içinden hastaya uygun olanlardan biri veya birkaçı seçilerek uygulanır. Analizin amacı, hastanın yaşam yolunu kendi başına bulabilmesi ve bunun için de gereken enerjiyi, gücü bulabilmesinde ona yardımcı olmaktır.

Sonuç olarak Jung, bireyin bilinç ve bilinçdışı arasındaki uyumunu sağlayıp toplumsal düzene ayak uydurabilmesi için çaba harcayan psikiyatlardan biridir. Bir süre Freud’un etkisinde kalmış olsa da kendi ekolünü bulan Jung, günümüzde eserleri ile esin kaynağı olmaya devam etmektedir.

2.5.4. Jacques Lacan

1901’de Paris’te dünyaya gelen ve seksen yıllık dolu bir yaşamın ardından 1981’de hayata veda eden Jacques Lacan, Sigmund Freud’dan sonra psikanalizin en önemli ismi olma özelliğine sahiptir. Lacancı psikanaliz geniş bir alana yayılarak sadece psikanaliz alanında değil aynı zamanda antropoloji, felsefe, edebiyat, sosyoloji gibi disiplinlerde de kendine yer açarak gelişir. Bu süreçte elbette ki Lacan da psikanalizin diğer temsilcileri gibi Freud’un metinleriyle yakından ilgilenir. Fakat onlardan farklıdır. “Freud’un diğer mirasçılarında –Melanie Klein’dan tutun Donald W.

---

¹²⁵ Carl Gustav Jung, *Freud ve Psikanaliz*, çev. İsmail Hakkı Yılmaz (İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2020), s. 251.

¹²⁶ Carl Gustav Jung, *Jung Psikolojisi*, yayına hazır. Murat Ukray (İstanbul: E-kitap Yayıncılık, 2020), s. 16.

Winnicott'a ve diğer birçoğuna kadar– şu bakımdan ayrılıyordu: Psikanalizi klinik bir sınıflandırma toplamı olarak gören ve buna indirgeyen her türlü görüşe karşı mesafeliydi.”¹²⁷ Lacan, psikanaliz kuramının temeline “Freud’a Dönüş” ilkesini yerleştirir ve onun psikanalizine eleştiride bulunanlara, karşı çıkanlara yönelik Freud’u savunur.

Her psikanalizci bir amaç uğruna yola çıkar ve çalışmalarını bu yönde ilerletir. Peki Lacan’ın amacı neydi? “Lacan’ın amacı, bilincin dışındaki eklemelerini bulmak; yapısını, temel mekanizmalarını açıklamak. Psikanalizin kendine özgün nesnesi olarak bilinç dışını, yabancı bir alana dayatmaksızın bir başına açıklayabilmek.”¹²⁸ Buradan yola çıkarak denilebilir ki, Lacan psikanalizi ve bilinç dışını diğer bilim dallarına indirgeyerek çalışmalar yapan ve bireyi toplumla uyumlu hâle getirmeye çalışan tedavi yöntemlerini eleştirir. Lacan, Freud’un kuramının saptırıldığını düşünür. O, daha çok Freud’un düşüncelerini geliştirip psikanaliz kuramının aslına dönmesi için uğraş verir. Lacan’ın psikanalize yaptığı önemli bir katkı “Ayna Evresi”dir.

“Lacan’ın bu konuyu psikanalizin temel konularından biri olarak vurguladığı ilk konuşması, 1936 yılındaki kongrede Ernest Jones tarafından mikrofonu kapatılarak engellenmiştir. Psikanalizde oluşan ego kaynaklı bu kargaşayı ortadan kaldırmak ve ego kavramının hakiki niteliğini ortaya koyabilmek için Lacan, 17 Temmuz 1949 tarihinde Zürih 16. Uluslararası Psikanaliz Kongresi’nde, 13 yıl önce üzerinde durduğu ayna evresi kavramını yeniden ele alır.”¹²⁹

Ayna Evresi aşamasında özne kendi ‘Ben’ini oluşturma süreci içerisine girer. Ahmet Cevizci’nin Felsefe Sözlüğü eserinde yer verdiği ayna evresi tanımı bize konuyu özetler niteliktedir:

“Freudçu psikanalizi yeniden canlandıran Fransız psikanalisti Lacan’ın, çocuk ya da özneye ben bilincine varma olanağı sağlarken, yabancılaşmayla öznellik arasındaki diyalektiği canlandıran aşamaya verdiği ad. Çocuğun on sekiz ayla altı yaş arasında, aynada kendi kendisini tanımmasının birbirini izleyen üç ayrı aşamada gerçekleştiğini öne süren Lacan’a göre, ilk aşamada aynanın önünde bir yetişkinle birlikte duran çocuk, aynadaki kendi görüntüsüyle yanındaki görüntüsünü birbirine karıştırır. İkinci aşamada ise, görüntü fikrine sahip olan çocuk, aynadaki görüntüsünün gerçek olmadığını anlar. Aynanın üçüncü aşamasında ise, çocuk aynadaki görüntüsünün gerçek olmayıp, kendi görüntüsü olduğunu ve başkasının görüntüsünün de ayrı, farklı olduğunu kavrar.”¹³⁰

¹²⁷ Elisabeth Roudinesco, *Her Şeye ve Herkese Karşı Lacan*, çev. Nami Başer (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), s. 17.

¹²⁸ Selahattin Hilav, ‘Lacan Üzerine’, *Yazko Felsefe Yazıları*, S.1 (İstanbul 1982), s.141.

¹²⁹ Jacques Lacan, *Psikanalizin Temel İlkeleri*, çev. Mutluhan İzmir (Ankara: Çolpan Kitap, 2020), s. 32.

¹³⁰ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 1999), s. 93.

Lacan, Freud'a yönelik olumsuz eleştirileri yersiz bulur ve ona saygınlığını tekrar kazandırmak ister. Bu yüzden Fransa'da Hegel üzerine dersler alır, Heidegger'i okur ve psikanalizi felsefenin kavramlarıyla zengin hâle getirir. Dil bilim ve yapısalcılığın etkisinde de kalır. "Özellikle dil üzerinde duran ve psişik yapının incelenmesinde simgesel olana büyük bir önem veren Jacques Lacan, bu sayede Freud'un öğretilerini yeniden düzenlemiş ve yapısalcı bir çerçeve içinde yeni bir özne teorisi geliştirmiştir."¹³¹ Lacan'ın kuramı bir bakıma bilinç dışı ile dil arasında yaptığı benzerliğe dayanır. Lacan, "Bilinçdışı, bir dil gibi yapılaşmıştır."¹³² der. Lacan'a göre dil; dünyayı, bizi, başkalarını belirler. Bu belirleyici özelliğinden dolayı, psikanaliz nasıl ki bilinç dışını araştırmada kullanılıyorsa dil de bu aşamada psikanalize yardımcı olan unsurlardan biridir.

Kısaca Lacan, Freud'a yakınlık duyduğu gibi onun en önemli kuramı olan psikanaliz kuramına da hayranlık besleyip esas olan psikanalizin dirilmesi için uğraş verir. Dil ile bilinç dışı arasında kurduğu ilişkiyle de hem dil bilimi alanına hem de yapısalcılık alanına katkı sağlar. Günümüzde de birçok araştırma "Lacancı Psikanaliz" üzerinden yürütülmeye devam etmektedir.

2.5.5. Wilhelm Reich

1897'de Galiçya'da dünyaya gelen ve 1957'de vefat eden Reich, psikiyatri dünyasında ismini duyuranlardan biridir. Reich, 1918-1922 yılları arasında Viyana'da tıp öğrenimi gördüğü sırada Freud'a ulaşır ve ona cinsel bilim konusunda destek görmek istediklerini belirtir. Bunun üzerine Freud onları geri çevirmez. Hem bilgilerini hem de kitaplığını paylaşır. Zaman geçtikçe ruh çözümlemeye ilgi duymaya başlayan Reich, verdiği bir röportajda ruh çözümleme ile ilgili şu cümleleri dile getirir:

"Dr. E. – Daha sonra ruh çözümlemesiyle ilişkileriniz nasıl oldu? Nasıl yaklaştınız ruh çözümlemesine?"

Dr. Reich – Nasıl olacak? Ben de herkes gibi ruh çözümlemesi yapmaya başladım. Sanırım 1919 Mart'ında, üçüncü yarıyıl boyunca ilk hastamı çözümlerdim. Bu deneyimi, The Discovery of the Orgone (Acunsal Yaşam Enerjisinin Bulunması) adlı yapıtımın ilk cildini oluşturan Bedensel Boşalmanın İşlevi'nde anlattım."¹³³

¹³¹ A.g.e., s. 541.

¹³² Saffet Murat Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz* (İstanbul: Kanat Kitap, 2010), s. 97.

¹³³ Wilhelm Reich, *Reich Freud'u Anlatıyor*, çev. Bertan Onaran (İstanbul: Payel Yayınevi, 1997), s. 50.

Freud ile görüşmeleri düzenli olmasa da Reich herhangi bir şeye ihtiyaç duyduğunda onun yanına gider ve Freud'un ona gönderdiği hastaları tedavi etmeye çalışırdı.

O, Alfred Adler ve Carl Gustav Jung gibi davranmaz, Freud'un cinsellikle ilgili kuramlarını reddetmek yerine anlamaya çaba gösterir. Bir yandan da onları bu davranışlarından dolayı sert bir dille eleştirir:

“Benim kendime göre bir yaşamım var. Bütün o anlattıklarım artık umurumda bile değil. Buna karşılık, önemli olan onların, Adler, Stekel, Jung gibi ruh çözümçülerin yaptıkları. Bunlar Freud'un öğretisini aldılar, içindeki en önemli öğeleri çıkarıp attılar ve üne ermenin çaresini aradılar. Evet, öyle yaptılar! Ve hepsi cinsel etkinliği çıkarıp attılar.”¹³⁴

Reich, Freud'un cinsel enerji kuramına yönelik yapılan reddetmeleri kabullenemez ve çoğu zaman Freud'a düşüncelerini açıklar. Fakat bir süre sonra Ruh Çözümlemesi Derneği'nden uzaklaşır ve dış dünyaya, toplumbilim denilen yeni düşüncelere yakınlaşır. Marksizm'den etkilenmesi düşüncelerinin yön değiştirmesinde etkili olur.

“Dış dünya, toplumbilim çaktı beni. Artık bir sorun vardı kafamda: Nedir şu cinsel, coşkusal yoksulluğun kökeni? Aramızdaki uyumsuzluğun başı bu sorudaydı. Freud, “cinsel yoksulluğun nedenini iç dünya”ya bağlayan “ölüm güdüsü” kuramını geliştirirken, ben halk yığınlarına yöneliyordum. 1927'yle aşağı yukarı 1930 Eylül'ü arasında, hep dışarda çalıştım, toplumun köklerine inerek toplumbilimsel sorunlara eğildim. Freud'un düş kırıklığı o zaman başladı. Ben toplumbilimle ilgileniyordum – buyusa o günlerde siyasetten ayrılmıyor, hatta onunla özdeşleşiyordu. Somut olgulardan biri buydu! İkincisiyse, bir adamı, üstünyetenekli bir adamı, Karl Marx'ı buluşumdu. Marx ve Engels'le 1927'de ilgilenmeye başladım. Başka ne yapabilirdim ki! İkisi de büyük adamlardı ve doğru söylüyorlardı. Bana gerçek ve sahici toplumbilimi onlar öğretti.”¹³⁵

Reich, toplumbilimsel araştırmalardan elde ettiği bilgilere göre nevrozların kaynağında cinsel, fiziksel şartların yanı sıra ekonomik ve sosyal şartlar da arar.

Sonuç olarak, Wilhelm Reich sabit bir fikri benimsemeyip psikanalizin diğer temsilcileri gibi farklı görüşlerden de etkilenir. Ayrıca karakter analizi üzerine yapmış olduğu çalışmalar güncelliğini günümüzde de korur durumdadır.

2.6. VAROLUŞÇU PSİKANALİZ

Felsefe alanında adından sıkça söz ettiren varoluşçuluk bir akım olarak günümüzde de varlığını sürdürür. Peki nedir varoluşçuluk? Bu sorunun cevabını belirli bir tanımın

¹³⁴ A.g.e., s. 37-38.

¹³⁵ A.g.e., s. 53.

içine sokamayız. Her yazarın, filozofun bu soruya verilmiş bir yanıtı bulunur. Örnek verecek olursak; “Weil’e göre varoluşçuluk bir bunalım, Mounier’ye göre umutsuzluk, Hamelin’e göre bunaltı, Banfi’ye göre kötümserlik, Wahl’a göre başkaldırı, Marcel’e göre özgürlük, Lukacs’a göre idealizm (düşüncülük), Benda’ya göre usdışıcılık (irrationalisme), Foulquié’ye göre saçmalık felsefesidir.”¹³⁶

Varoluşçuluk söz konusu olduğunda akla gelen isimlerden biri Jean- Paul Sartre’dır. Ona göre varoluşçuluğun tanımını yapmaktan kolay bir iş yoktur.

“Varoluşçuluğu okurlara tanımlamak mı? Çok kolay bir iştir bu! Felsefe terimleriyle söylersek, her nesnenin bir özü, bir de varlığı vardır. Öz, sürekli nitelikler topluluğu demektir. Varlık (ya da varoluş) ise dünyada etkin (aktif) olarak bulunuş demektir. Çoğu kimseler özün önce, varoluşun sonra geldiğine inanırlar. Örneğin, bezelyeler bir bezelye düşüncesine göre yerden biter, yuvarlaklaşırlar. Hıyarlar, ancak hıyarlık özüne uyarak hıyar olurlar: Bu düşünüş köklerini dinden alır. Bir ev kurmak isteyen kimsenin, ne biçim bir nesne yaratmak istediğini iyice bilmesi gerekir: Burada öz, varoluştan önce gelir.”¹³⁷

Varoluşçuluk ise bunun tam tersini düşünen bir sistemdir. Kötümserlik, bunalım, başkaldırı, özgürlük vb. gibi tanımlamaları bulunan varoluşçuluk, sadece insandan yola çıkarak varoluşun özden önce geldiğini ifade eder. Buradan şunu anlamalıyız: İnsan önce var olur daha sonra özünü tamamlayacak şekilde unsurlar edinir ve kendi özünü yine kendisi yaratır. İnsanın yarattığı bu özün içindekiler her zaman kusursuz bir şekilde işlemez. İnsan denilen varlık korkuları, kaygıları, içsel çatışmaları olan bir varlıktır. İnsanın bu gibi durumları varoluşçu psikanaliz sayesinde ele alınır ve incelenir.

Jean Wahl ise varoluş sözcüğünü bugünkü anlamında ilk kez Kierkegaard’ın önerip kullandığını söyler. Ona göre varoluşçuluk tanımlanamaz bir kavramdır.

“Kierkegaard bir felsefeci, belli bir öğretinin düşünürü olmak istemiyordu. Heidegger, derslerinden birinde, varoluşçuluk adı verilen şeye karşı konuşmuştu. Jaspers, varoluşçuluğun varoluş felsefesini öldürdüğünü söyledi. Bu durumda nitelendirmeyi yalnız onu seve seve benimseyenlere, Sartre, Simone de Beauvoir ve Merleau- Ponty’ye, Paris Felsefe Okulu adını verebileceğimiz kümeye giren kişilere yakıştırabiliriz. Ancak bu da bize terimin tanımlamasını vermez.”¹³⁸

20. yüzyılda gerçekleşen savaşlar, bu savaşların beraberinde getirdiği ekonomik bunalımlar, ahlaki ve manevi değerlerin zarar görmesi, endüstriyel ve bilimsel

¹³⁶ Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci (İstanbul: Say Yayınları, 2020), s. 7.

¹³⁷ A.g.e., s. 7-8.

¹³⁸ Jean Wahl, *Varoluşçuluğun Tarihçesi*, çev. Bertan Onaran (İstanbul: Payel Yayıncılık, 1999), s. 10.

gelişmeler, kentleşme, modern hayatın getirdiği sıkıntılar vb. gibi birçok etkenin ortaya çıkmasıyla bireylerin yaşadığı çevreye yabancılaşım yalnızlaşması sorunu ortaya çıkar. Bu da özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın (1939-1945) sonlarına doğru Avrupa'da başlayan ve hızlı bir şekilde Amerika'ya kadar yayılan bir düşünce akımının doğmasına neden olur: Varoluşçuluk. Zamanla varoluşçu psikanaliz ekolü gelişir ve yirminci yüzyılın beraberinde getirdiği sorunlara çözüm yolu arar.

Varoluşçu psikanaliz üzerine çalışan psikanalistler, Freud'un psikanaliz kuramının yetersizliğini gördüler. Freud'un zamanı ile yirminci yüzyılda yaşayan insanların sorunları çok farklıydı. Onları hasta eden nedenlerin farklılık göstermesi gibi tedavi yöntemlerinin de farklılaşması doğaldır. "İsviçreli psikanalistler Medard Boss ve Ludwig Binswanger, "Daseinanalysis" adıyla geliştirdikleri tedavi yaklaşımıyla varoluşçu psikoterapinin öncüsü sayılırlar."¹³⁹ Bu iki hekim klasik psikanaliz ve Heidegger'in ontolojisini birleştirerek kendilerine teknik aramışlar ve bu yolda da başarı göstermişlerdir. Varoluşçu psikiyatrinin en temel terimi Dasein'dır.

*"Dasein, Heidegger tarafından kullanılan Almanca bir sözcüktür ve canlı olmayan şeylerin anlatımı için kullanılan Vorhandensein sözcüğünün karşıtıdır. Dasein sözcüğü, tam karşıtı olarak, Da= olmak, sein= var ya da "orada var" biçiminde çevrilebilir. Dolayısıyla Dasein, var olmak ya da orada var olmak, dilimize yerleşmiş biçimiyle varoluştur."*¹⁴⁰

Boss ve Binswanger bu terimden yola çıkarak bir tedavi yaklaşımı benimsediler. Bu tedavi yaklaşımına göre, terapist hastanın davranışlarını belli bir kuram çevresinde değerlendirmemelidir. Böyle bir yaklaşımın hastanın her yönüyle anlaşılmasının sınırlanacağını düşünürler. Varoluşçu terapi, bireyin yaşamasını, kendinin farkında olmasını, bir anlam bulmasını ister. Bireysel bir psikoterapidir. Psikanalitik kuram gibi dürtü kuramına, bilinçdışının işlev ve rolüne katılmaz. İnsanın çocukken yaşadığı olayların yetişkinlikteki bazı davranışlarına neden olmayacağını savunur. Bu yüzden sorunun kaynağını biyolojik faktörlerde veya geçmişte aramaz.

Her yeni yönteme, her tedavi şekline eleştiriler olduğu gibi varoluşçu psikoterapiye de eleştiri gelmiştir. Varoluşçu psikoterapiye yöneltilen eleştiriler genellikle şu şekildedir:

¹³⁹ Engin Geçtan, *Varoluşçu Psikiyatri* (İstanbul: Metis Yayınları, 2019), s. 33.

¹⁴⁰ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), s. 307.

“Belirsiz ve genel geçer bir yaklaşımdır. Çalmlı dolambaçlı, anlaşılması zor kavramlar içerir. Yazını ve uygulayıcılarının fikirleri çokça heterojendir. Psikoterapi ilkelerinin ifadesinde sistematiklik yoktur. Yoğundur ve üzerinde uzmanlaşılması zordur. Belirli bir yönergesi, kılavuzluğu yoktur. Bir teknik değildir. Bir modalite olarak üzerinde bilimsel, nesnel araştırma yapılmasına elverişli olmadığından, ampirik temelli pozitivist gelenek açısından, pek makbul değildir.”¹⁴¹

Sonuç olarak insanın oluşunu, bunaltısını, varlığını konu alan varoluşçuluk üzerine birçok tanım yapılır ve varoluşçu psikanaliz sayesinde de tedavi yöntemleri çeşitlilik gösterir. Günümüzde de popülerliğini devam ettiren bu felsefe sistemi, metinlerin ve yazarların incelenmesinde de yol göstericidir.

---

¹⁴¹ Levent Tokuçoğlu, “Varoluşçuluk ve Varoluşçu Psikoterapi Üzerine Bir Değini”, *Düşünbil Dergisi*, S. 81 (Ankara 2019), s. 49.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEZER ÖZLÜ'NÜN ESERLERİ ÜZERİNE PSİKANALİTİK BİR İNCELEME

3. TEZER ÖZLÜ’NÜN ESERLERİ ÜZERİNE PSİKANALİTİK BİR İNCELEME

3.1. ROMAN İNCELEMELERİ

Tezer Özlü’nün yazma eylemi üzerine kurulu olan edebiyat kişiliği farklı türlerde eser vermesiyle somut hâle gelir. Bu türlerden biri romandır. Özlü’nün roman türündeki eseri çalışmada da yer verilen *Çocukluğun Soğuk Geceleri*’dir. Roman türünde başka eseri yoktur. Özlü’nün hayatındaki detaylı bilgilere, yazarın hayata bakış açısına ve yaşadıklarına bu romandan ulaşılabılır.

3.1.1. Çocukluğun Soğuk Geceleri¹⁴²

Tezer Özlü’nün ilk romanı olan *Çocukluğun Soğuk Geceleri* 1980 yılında yayımlanır. Yazarın hayatından izler taşıması bakımından bir otobiyografik romandır denilebilir. Roman, anlatıcının çocukluğundan başlayarak yaşamını, uğradığı baskıları, bu baskılara karşı verdiği mücadeleyi, toplumla arasındaki uçurumları, zamanla toplumdaki uzaklaşmasını, yabancılaşmasını, tüm bunların içerisinde kendi varoluş keşfini açık ve samimi bir üslupla gösterir.

Romanın klasik romanlardaki gibi bir olay örgüsüne ve kronolojik sıralamaya sahip olmaması, anlatılanların olaya değil de daha çok duruma benzemesi ve kullanılan anlatım teknikleri romanın özetlenmesini zorlaştırır. Romanın “Ev”, “Okul ve Okul Yolu”, “Léo Ferré’nin Konseri”, “Yeniden Akdeniz” başlıklı dört bölümden oluşur ve bu bölümler içerisinde Özlü’nün yaşamına dair pek çok bilgi edinilir, bu da onun psikolojisi hakkında yorum yapmaya imkân sağlayıcı bir niteliktedir.

Romanda anlatıcı Tezer Özlü’nün kendisidir. Anlattıkları da kendi hayatından izler taşır. Kitaptan edinilen çoğu bilgiye göre Tezer Özlü ile anlatıcı aynı kişidir denilebilir. Füsun Akatlı’nın şu sözleri bunu doğrular niteliktedir:

“Artık ‘yaşadığını yazmak ’tan değil, yaşanabileceklerin sonsuz çeşitliliği içerisinde yeri olan bir yaşanmış yazınca aktarabilmiş olmaktan söz edilmelidir. Bence Çocukluğun Soğuk Geceleri bu güç işi, güç yaşanmış bir yaşantılar öbeğini yazınsallık dışına taşmaksızın aydınlığa çıkarma işini, az rastlanır bir başarıyla gerçekleştirmiş bir romandır. Baştan beri sözünü ettiğim bağlamda ele alınacak olursa ne bireysellik

¹⁴² Tezer Özlü, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016).

ne öznellik ne sayrılık ne aykırılık değerinden bir şey eksiltebilir böyle bir kitabın. Katakakları ayrı.”¹⁴³

Tezer Özlü'nün yakın arkadaşı olan Leyla Erbil'de bu konuda tıpkı Füsun Akatlı gibi düşünür. “Romanına kendisini odak alan yazarlardan Tezer Özlü Kıral.”¹⁴⁴ sözleri bize romandaki anlatıcının Özlü ile aynı kişiler olduğunu görüşünü destekler. Bu da romanın ve anlatıcının içten, samimi olmasının yanı sıra gerçeklik duygusunu da güçlendirecek bir özelliktir.

Romanın ilk bölümünü oluşturan “Ev”, Özlü'nün çocukluğu ve genç kızlığı boyunca evin içinde yaşadığı bunalımları ve çatışmaları konu edinir. Herkesin kendini güvende hissedip ruhuna iyi gelmesi gereken ev ve aile ortamı, Özlü için çatışmaların yaşandığı ve kendini baskı altında hissettiği boğucu, sıkıcı bir yere dönüşür. Bu da onun sıkıntıya ve bunalıma girmesine ve birtakım ruhsal sorunlar yaşamasına neden olur.

“Ev” başlıklı bölümün bir kız çocuğu için hayattaki en önemli kişilerden biri olan *baba* unsuru ile başlaması dikkat çekicidir. Çünkü evi çekilmez, yaşanmaz hâle getiren buradaki en önemli etken babadır. Babanın hem kendinden hem de mesleğinden kaynaklı baskıcı, otoriter davranışları Özlü'nün ve diğer aile bireylerinin mutsuz olmasına yol açar. Baba, kendi yetişmiş olduğu şartlar altında çocuklarını yetiştirmek ve kendi dünya görüşlerini onlara benimsetmek ister. Bu yüzden birtakım kurallara ve ideolojilere sıkı sıkıya bağlıdır. Disiplinin ve düzenin ancak bu şekilde sağlanacağına inanır. Babanın bu davranışlarını benimsemeyen ve kabul etmeyen anlatıcı, onun bu durumunu eleştirmekten kendini alamaz ve davranışlarının doğurduğu sonuçları şu şekilde açıklar:

“Bir zamanlar beden eğitimi öğretmenliği yapmış babam, düdüğünü saklamış. Sabahları çizgili, bol pijamasını çıkarmadan düdüğünü öttürüyor:

— Nazlıydın niçin geldin askere? Haydi kalk! Haydi kalk! Borazan gibi bir sesle bağırıyor.

Uyanıp, sabahın ilk ışıklarıyla birlikte kendimi Süm'ün koynunda buluyorum. Babamın bu evle, askerlik arasında ne gibi bir bağlantı kurabileceğini düşünüyorum. Babam ev yaşamında askeri bir düzen istiyor. Bu kesin. Zengin olsa belki de kapıda borazanlar çaldıracak... Babamın kuşağındaki Türk erkekleri ne büyük bir ordu ve askerlik sevgisi besliyorlar.”¹⁴⁵

¹⁴³ Sezer Duru, haz. *Tezer Özlü 'ye Armağan* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), s. 31.

¹⁴⁴ A.g.e., s. 34.

¹⁴⁵ Tezer Özlü, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 7.

Babasını çok da ciddiye almayan, hatta iğneleyici ve alaycı bir üslupla onu yeren Özlü'nün, babasının bu tutumundan dolayı kalıplara sığmayan, sınırlandırılmaktan hoşlanmayan bir kişilik oluşumu içerisine girerken aynı zamanda benlik kavramının da hasar gördüğü söylenebilir. Babasının bilinçsizce yaptığı bu davranışlar henüz çocuk yaşta denebilecek Özlü için yıkıcı ve kalıcı hasarlara neden olur. Bu da Freud'un Psikoseksüel Gelişim Kuramı'nda yer alan dönemleri hatırlatır. Bu dönemlerin her birinde yaşanabilecek olumsuz durumlardan çocukların fazlasıyla etkilenebileceğini söyleyen Freud, gelecekte nevroz kökenli durumlara neden olmaması için bu olumsuzluklardan kaçınılması gerektiğini belirtir. Özlü'nün de bunalımlı ruh hâlleri yorumlanırken ve psikolojik rahatsızlıklarının kökeni araştırılırken bu dönemlerde yaşamış olduğu olumsuzluklar göz önünde bulundurulmalıdır.

Özlü, ev ortamında babasının tutumuyla mücadele ederken annesiyle olan iletişimde çok pasif durumdadır. Annesi ile babasının arasındaki sevgisizliği fark eder ve annesinin babasına karşı suskun tavırlarını görür. Annenin bu pasif, duyarsız tutumu kızının intihara doğru giden ruh hâlini görememesine neden olur. Anne, çocuk için önemli bir unsurdur. Çocuk korktuğunda, yalnız kaldığında, çevresiyle mücadele edemediğinde, içsel problemlerini halledemediğinde sığınılacak bir liman olarak annesini görür. Özlü için de aynı şey geçerlidir. Her ne kadar annesinden beklediği ilgiyi göremese de onu bir liman olarak görür ve yine ona sığınır: "Geceleri anneme sokulunca hem soğuktan korunuyorum hem de yalnızlıktan."¹⁴⁶

Tezer Özlü'nün bu kitabında karşılaşılan önemli unsurlardan biri de gitme eylemidir. Onun edebiyat serüvenini kuşatan meselelerden biri olan gitme eylemi, yaşadığı çevreye ve hayata karşı yabancılaşmasının bir neticesidir. Bilinçsizce istenilen bir unsur değildir, aksine güçlü bir bilincin, farkındalığın neticesinde ortaya çıkan bir istektir. Şu konuda hemfikir olunabilir: "Gitmek onun için bir sağaltım biçimi oldu."¹⁴⁷ Özlü, gitmeyi, bir diğer deyişle kaçmayı, savunma mekanizması olarak geliştirir. Bu da onu sağaltan yani iyileştiren, tedavi eden bir unsurdur.

"Kimi günler İstanbul'dan Ankara'ya giden kesik burunlu otobüsler saat kulesi önündeki alanda duruyor. Seyahat eden, büyük kentlere gidip gelen bu insanlara

---

¹⁴⁶ A.g.e., 8.

¹⁴⁷ Feryal Saygılıgil / Beyhan Uygun Aytemiz, der. "Gülebilir miyiz Dersin?" Tezer Özlü Kitabı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), s. 32.

özlemle bakıyorum. 'Bir gün uzak dünyaları ben de tanyacağım', diye geçiyor içimden."¹⁴⁸

Onun gitme eyleminin altında yatan sebepler vardır. Bunlardan en önemlisi çocukluğunu geçirdiği evin ve evin içindeki ortamının ruhuna iyi gelmeyişidir. O, kalıplara sığmayan karakterinin vermiş olduğu güçle zamana ve mekâna da sığmaz denilebilir. Gitmek isteği hep bundandır.

*"Pazar günleri... Şimdilerde... Sokak aralarından geçerken... gözüme pijamalı aile babaları ilişirse, kışın, yağmurlu gri günlerde tüten soba bacalarına ilişirse gözlerim... evlerin pencere camları buharlaşmışsa... odaların içine asılmış çamaşır görürsem... bulutlar ıslak kiremitlere yakınsa, yağmur çiseliyorsa, radyolardan naklen futbol maçları yayımlanıyorsa, tartışan insanların sesleri sokaklara dek yansiyorsa, gitmek, gitmek, gitmek, gitmek, gitmek... isterim hep."*¹⁴⁹

Çocukluğun Soğuk Geceleri'nde karşılaşılan iki önemli izlek ölüm ve dinsel unsurları reddetmedir. Aynı evin içinde Bunny diye seslendikleri yaşlı babaanne ile beraber yaşamı devam ettirme Özlü'nün kendini ölüme yakın hissetmesine neden olur. Bunny anlatılarda ölümü temsil eder. İnançlarına ve geleneklere sıkı sıkıya bağlı olan Bunny, Özlü'yü yetiştirirken dinsel öğretileri ön planda tutar. Bu da onun öğretilerini benimsemeyen torunu ile sürekli çatışma yaşamasına neden olur. Özlü, Tanrı'nın varlığını çok küçük yaşlardan itibaren sorgular. Babaannenin varlığı ise Özlü'nün bu durumuna olumlu etki etmez, aksine onun din konusunda yaşadığı çatışmaları şiddetlendirir. Özlü, babaanneyi şöyle anlatır:

*"Bunny'nin somyası da bizim odada. Bunny, günde beş kez namaz kılıyor. Arapça dualar okuyor. Dua okurken onu kızdırırsak, sesini iyice yükseltiyor. Geceleri uykusunda da 'Allah! Rabbim!' diye bağırıyor. Doksan yıla yaklaşan ya da geçen yaşamında en çok 'Allah' sözcüğünü kullanıyor."*¹⁵⁰

"Onun dünyası çamaşır, bulaşık, namaz, oruç ve Çarşamba Pazarı'dır. Kimse ona fazlasını sunmaz. O da istemez. Başımıza son suyu dökerken, bizleri Arapça dualarla kutsuyor.

- Tanrı yok ki! diye onu kızdırıyoruz.
- Tövbe deyin, tövbe deyin. Yanacaksınız!
diye yanıtlıyor."¹⁵¹

Tezer Özlü'nün bireysel özgürlüğü, onun Tanrıyı öldürmesiyle başlar. Uzun uzadıysa yapmış olduğu Tanrı var mı yok mu hesaplaşması Tanrı'nın olmayacağı düşüncesi ile bir son bulur. Tanrının ölümü, Özlü'nün özgürlüğüne dönüşür. Şu cümleleri bunu

¹⁴⁸ Tezer Özlü, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 8.

¹⁴⁹ A.g.e., 16.

¹⁵⁰ A.g.e., 9.

¹⁵¹ A.g.e., 14.

kanıtlar niteliktedir: “(...) Tanrı'nın var olup olmadığını düşünüyorum. Tanrının var olmayacağına inandığım geceye dek, ona hepimiz için uzun uzun yakarıyorum. Artık yakarmama gerek kalmadı. İstedığimi düşünebilirim.”¹⁵²

Kitabın “Okul ve Okul Yolu” başlıklı bölümünde de Özlü'nün dinle karşı karşıya geldiği görülür. Bu sefer aile ortamından uzakta okulda karşılaşır. Avusturya Kız Lisesi St. Georg okuluna giden Özlü, burada rahibeler ile zaman geçirir. Onların yaptıklarını yapar, söylediklerini söyler. Kafasından geçen soruları sormak ve cevap bulmak ister fakat sadece bir cevap üzerinden karşılık bulur. Sorgulamanın bir kenara bırakıldığı okul ortamında da anlatıcı huzursuzluk içindedir. Tanrı'nın sorgusuzca bir şekilde kabul edildiği bu okulda da mutlu olamaz. Rahibe ile arasında geçen bir diyalog ise bize ölümle bağlantılı olarak varoluşu hatırlatır:

“ (...)

— *Nedir burada 'sessizliğe gömülmek?'*

— *Ölüm sevgili şivester.*

— *Evet. Ölüm. İnsanın Tanrı'sına kavuşması. O en kutsal an... Tanrı'ya ulaşılan en kutsal an. Varoluşun tek gerçek anı... Ölüm. Tanrı'yla birleşme.*¹⁵³

Özlü'de ölüm düşüncesi intihar kavramı ile ilişkili bir şekilde ortaya çıkar. Onda ölümü kabullenme, ölümün farkında olma durumu vardır. Bu beraberinde ölüm korkusunu da getirir. Ancak kitabın sonlarına doğru ölüm kaygısı yerini kabullenişe bırakır. “Ölüm düşüncesi izliyor beni. Gece gündüz kendimi öldürmeyi düşünüyorum. Bunun belli bir nedeni yok. Yaşansa da olur, yaşanmasa da. Bir kaygı yalnız. Beni, kendimi öldürmeyi denemeye iten bir kaygı.”¹⁵⁴ Bu düşünceler onu intihara adım adım yaklaştırır. Burada değinilmesi gereken şey Freud'un içgüdüler kuramında yer alan ölüm içgüdüsüdür. Bu dürtü insanın derinliklerinde yatar ve ortaya çıktığı zaman yıkıcı etkiler bırakır. Ya bireyin kendine ya da karşısındaki insana zarar vermesi yönünde ilerler. Özlü'de ortaya çıkan bu dürtü, kendine zarar vermeye çalışması yani intiharı beraberinde getirir:

“Karanlık bir gecenin geç vaktinde kalkıyorum. Herkes her geceki uykusunu uyuyor. Ev soğuk. Çok sessiz davranmaya özen gösteriyorum. Günlerdir biriktirdiğim ilaçları avuç avuç yutuyorum. Kusmamak için üzerine reçelli ekmek yiyorum. Genç bir kızım. Ölü gövdemin güzel görünmesi için gün boyu hazırlık yapıyorum. Sanki güzel bir gövdeyle oç almak istediğim insanlar var. Karşı çıkmak istediğim evler, koltuklar,

¹⁵² A.g.e., 9.

¹⁵³ A.g.e., 20.

¹⁵⁴ A.g.e., 12.

halular, müzikler, öğretmenler var. Karşı çıkmak istediğim kurallar var. Bir haykırış! Küçük dünyanız sizin olsun. Bir haykırış! Sessizce yatağa dönüyorum. Ölümü ve yokluğu uzun süre düşünmeye zaman kalmıyor. Şimdi gözümün önündeki görüntüler renkli kırları andırıyor. Korkacak bir şey yok. Kırlarda koşuyorum. Sanki bir deniz kentinde yaşıyorum. Hep kırlar. Esintiyle birlikte eğilen otlar arasında bir başımayım. Birazdan ölüm beni alacak.”¹⁵⁵

Başarısızlıkla sonuçlanan bilinçli intihar girişiminden sonra intihar düşüncesi Özlü'nün peşini bırakır. Artık o da diğer insanlar gibi ölümü bekler. Özlü, bilinçli bir şekilde burada intiharı dolayısıyla ölüm düşüncesini bastırır. Fakat hiçbir zaman yok etmez. Hastalığının belirli dönemlerinde bu düşünce ortaya çıkar ve bu da Freud'un psikanaliz kuramını hatırlatır. Freud, istenmeyen düşüncelerin bastırıldığını, bastırılan düşüncelerin ise zamanla ruhsal hastalıklara sebebiyet vereceğini dile getirmişti. Çözüm yolu olarak ise, hastalarını psikanaliz ile iyi etmeye çalışır. Özlü'de de bunun yansımalarını rahatlıkla görülebilir. Bastırdığı veya bastırıldığını düşündüğü duygular, düşünceler zamanla güçlenerek daha yıkıcı bir biçimde karşısına çıkar. Öyle ki, anlatıcının zaman zaman intihara kalkışması, çevresi tarafından da her an intihar edecek şeklinde düşünmelerine sebebiyet verir. Bundan sonra anlatıcının her hareketi kliniğe kapatılması ile son bulur.

Bunni'nin ölümü de anlatıcı üzerinde sarsıcı etkiler bırakır. Ölüm kavramı ile sürekli bir hesaplaşma içerisinde olan Özlü, babaannesinin hastanede yaşamla ölüm arasındaki mücadelesine şahit olur. Bu şahitlik her ne kadar onu etkilese de soğukkanlılıkla davranmaya devam eder. Bunda Tanrı'yı kabul etmeyişinin etkisi büyüktür denilebilir. “bu can hiç de kolay çıkıp gitmiyor... ölmeye uğraşıyorum... ama bak, hiç de kolay değil... görüyorsun bu can ağızdan çıkıp gitmiyor...’ demek istiyor. Hırlıyor, inliyor. ‘...çıkacak, çıkacak... öleceğim...” der gibi, eliyle işaret ediyor, hırlıyor.”¹⁵⁶ Babaannesinin son nefesini verışı, mezarlık, tabutun çukura indirilmesi de Özlü'nün sorgulayıcı yanını artırır. Ailesinde ölüleri gömdükten sonra mezar yaptırmama ve mezarlığa uğramama geleneğinden bahseden Özlü, “Ölüm kesin bir sınır olmadığı için mi?”¹⁵⁷ sorusuyla varoluşsal sorgulamalarına devam eder. Bu bölümde karşılaşılan bir unsur da *cinsellik*dir. Özlü'nün cinsel hayatını bu kadar açık ve samimi üslupla anlatması onun karakterini yansıtan önemli bir unsurdur. Öyle ki,

---

¹⁵⁵ A.g.e., 12-13.

¹⁵⁶ A.g.e., 15.

¹⁵⁷ a.y.

insanların dile getirmek istemediği, benliğimizin derinlerinde yer alan, konuşmaktan ve anlatmaktan çekindiği konuları şeffaflıkla açıklaması takdir edilecek bir eylemdir. Onun cinsel hayatı ergenlikte veya yetişkinlik döneminde başlamaz. Daha küçük yaşlarda bir şeyleri deneyimlemeye başlamasıyla ilk adımlar atılır. Henüz öpüşmenin veya sevişmenin ne olduğundan habersiz olan anlatıcı için bu çok masum ve safça bir davranıştır. Bunu sevgiyle bağdaştırması ve ana karnındaki çocuğa benzetmesi kanıtlayıcı niteliktedir.

“Her gece onun dizinde yatıyorum. Yarın ayrılacağız.

*— Seni öpeceğim,
diyor.*

— Henüz hiçbir erkekle öpüşmedim ki.

*— Sen benim üstdudağımı, ben de senin altdudağımı öpeceğim,
diyor.*

Dediğini yapıyoruz.

Bizi bıraksalar. Ben onun dizlerine yatsam. İçgüdülerimizle gövdelerimizi tanısak. Birbirimizi sevsek. Doğanın geliştireceği sevgi içinde büyüsek. Ana karnındaki çocuk gibi.”¹⁵⁸

Burada dikkat edilmesi gereken yer içgüdü kavramıdır. Bir canlıyı harekete geçiren, birtakım eylemleri yapmaya iten dürtü anlamına gelen içgüdü, sonrasında Freud tarafından geliştirilen kuramlardan biri hâline gelir. Her insanın içinde sınırsız sayıda bulunan içgüdüleri Freud iki kısma ayırmıştır. Bunlardan biri yaşam içgüdüsü diğeri ise ölüm içgüdüsüdür. Yaşam içgüdüsü adını verilen içerisinde cinselliği de barındıran bu dürtüler bireyin yaşama tutunmasını sağlar. Özlü’nün eserlerinde sıkça karşılaşılan bu izlek, anlatıcının bilinçli olarak kullandığı bir kavramdır denilebilir. O cinselliğin temelinde de sevgi arayışı içindedir. Cinselliği özgürce yaşamak ister.

“Okul ve Okul Yolu” başlıklı ikinci bölümde de cinsellik ile karşılaşılr. Kız kardeşi, kuzenleri ve kendi arasında birtakım cinsel ilişkilerin yaşandığını söyleyen anlatıcı, bu durumun çocukluktan çıkmalarına değin sürdüğünü dile getirir.

“Yalnız kalabilmek için olanaklar yaratıyoruz. Sonra soyunup birbirimizin üstüne çıkıyoruz. Kuzenimin toplu gövdesi, karnı ve kabarık, kılsız kadınlık organı ve organlarımızı birbirine sürüp eriştiğimiz boşalmayı uzun yıllar unutamıyorum. Sevişmelerimiz çok doğal. Boşalır boşalmaz biraz utanıyoruz, ama hiçbir şey olmamış gibi davranıyoruz.”¹⁵⁹

---

¹⁵⁸ A.g.e., 9.

¹⁵⁹ A.g.e., 23-24.

Özgürlük duygusunu her zaman ön planda tutan Özlü, bunu cinsellik konusunda da bize hissettirir. Bu konuda geleneksel düşüncelerin insanlara dayattığı yasaklayıcı davranışlardan hoşnutsuzluk duyar.

“(Hepimiz erkeklerle duyacağımız boşalmanın çok daha başka, çok daha erişilmez bir duygu olduğunu düşünüyoruz. Bunu bekliyoruz. Sıkıntılarımızın özünde, bu yasaklanan duygunun özlemi yatıyor.) Kollarımız çıktığında sevişmeler kendiliğinden bitiyor. Artık kendi kendime oynamaktan başka boşalım yolu yok. Bu da insanı bir yalnızlığa sürüklüyor. Sevişmeyi kendi gövdelerimizde tatmaya, kendi bedenlerimizde öğrenmeye koşullandırıyoruz. Erkek gövdelerine, erkek organlarına yabancılığımız giderek büyüyor. Yılların çabası gerekiyor, erkeğe alışmak, erkeklik organını sevmek için.”¹⁶⁰

Anlatıcı ilk cinsellik deneyimini yaşamak ister. Bunun için bir ressamın atölyesinde. Fakat bu zamana kadar yasaklanan ve bastırılan cinselliğin ilk etkileri görülür. Özlü ne tepki vereceğini ne yapacağını bilemez. “İlk erkekle yalnız kaldığımda, onu ilk çıplak gördüğümde korkudan ağlıyorum. Bir ressamın atölyesindeydim. Benimle yatmak istiyor. Ben de hep bir erkekle yatmak istedim, ama işte şimdi ne olacağını bilemiyorum ki.”¹⁶¹ sözleri onun hem tecrübesizliğini hem de isteğini bize açık bir şekilde gösterir. İlk cinsel deneyimini ise yabancı bir kentte, sekiz dokuz erkeğin barındığı bir odada yaşar.

Freud, yapısal kişilik kuramı adını verdiği bir sistem oluşturmuştur. Burada ilk basamak id (alt-benlik, ilkel benlik)’tir. İd, ihtiyacının doyurulmasını ister. İnsanın en karanlık, en ücra köşesini oluşturan id, değer ve ahlak yargılarını umursamadan hareket eder. Özlü’de id unsurunu bastıran etken ise kuramın üçüncü basamağını oluşturan süperego (üst-benlik) dur. Bu benlik insanın ahlaki, vicdani ve sosyal yönünü oluşturur. Özlü’nün de cinselliğini bastırmasındaki etkenler olarak gelenek ve görenekler, toplumsal yapı, aile gösterilebilir. “Tanınmasına izin verilmeyen erkek gövdesinin özlemiyle geçen geceler.”¹⁶² ifadesi birtakım yasakların ve engellerin olduğunu yani bir süperego mekanizmasının aktif olduğunu gösterir niteliktedir. Buna rağmen anlatıcı istediklerini, arzuladıklarını gerçekleştirmek ister. Çünkü bu onun var olabilmesi için gereklidir. Gerçekleştiremediği takdirde ruhsal hastalıklara kapı aralamış olur. Öyle ki Özlü, id’den gelen içgüdüsel dürtülere yenik düşerek haz ilkesi doğrultusunda evli olduğu dönemde de başka erkekle birlikte olur. Bu durum onun

---

¹⁶⁰ A.g.e., 24.

¹⁶¹ A.g.e., 28.

¹⁶² A.g.e., 29.

süperegoya gösterdiği tepkinin bir neticesidir denilebilir. Bu nedenle dostum dediği Hayalet Oğuz’la da birliktelik yaşar. Her ne kadar haz ilkesi söz konusu olsa da bunun bir de gerçeklik ilkesi denilen kısmı vardır. Anlatıcı da bunun bilincindedir. Toplumun kabul ettiği yasaları, kuralları sorgulasa da bunların tümünden inkârı söz konusu değildir.

Özlu, kendi içinde cevaplayamadığı birtakım sorular sorar. Bu sorular yine süperego denilen sistem ile ilişkilendirilebilir. Çünkü sorduğu soruların cevabı Türk toplumunun aile yapısı, dini ahlaki unsurları, gelenek ve görenekleri hatta yaşam felsefesiyle alakalıdır. Özlu, bunları eleştirmekten çekinmez. İnsanların engellendiğini dile getirir:

“Neden bunalımları çözümleyemiyoruz? Neden dost olmadan, erkek-kadın, karı-koca olmaya çabalıyoruz? Yirmi yaşlarının başındaki insanlar böyle mi olmalı? Sevişmek için, ilkin nikâh imzası mı atılmalı? Ya da yalnız kalıp, yıllar yılı erkek- kadın özlemiyle kendi kendilerine mi boşalmalı? Erkekler, kadın resimlerine mi bakıp heyecanlanmalı? İlk kadını genelevde mi tanınmalı? Karı-kocalar birbirlerinin gövdelerine ‘mal’ gözüyle mi bakmalı? İnsanın doğal yapısı bu davranışların tümüne aykırı. Bizim insanlarımızın insan sevmesi, insan okşamaması çocukluktan engelleniyor. Saptırılıyor. Çarpılıyor.”¹⁶³

Özlu, cinsel söylemlerinde kadın erkek ayrımı yapmaz. Her iki cinse de aynı mesafe ile ve sadece insan olarak yaklaşır. Onda insanın özüne odaklanmak ve yapılan işten keyif almak esasları ön plandadır. Bu yüzdendir ki “Ben büyük bir erkek kadın ayrımı yapmıyorum. Önemli olan yanındaki insanın sıcaklığı ile kendi bedenini birleştirmek, ikisinin kaynaşması.”¹⁶⁴ sözlerine yer vererek bu konuda kalıplara sığmadığını gösterir.

Romanda, cinsel hayatından ve düşüncelerinden kaçınmayan anlatıcı, hayatının belli dönemlerinde bir erkeğe ihtiyaç duyar. Hatta bu ihtiyacı Freud’un psikoseksüel gelişim kuramında yer alan Fallik döneminde ortaya çıkar. İhtiyacının giderilmesi için bir sevgiye gerek duymaz. Cinsel hayatının düzensiz oluşu, beraber olduğu kişilerin yaşının ve kim olduğunun çok da önemli olmaması cinselliği bir kaçış yolu olarak görmesi şeklinde yorumlanabilir.

“Böylesi bir sevgiye gereksinme duyuyor muyum? Hayır. Yalnızca bir erkeğe gereksinme duyuyorum. Üç, dört yaşından beri bir erkeğe gereksinme duyuyorum ve artık yanımda bir erkek olmadan uyuyamıyorum.”¹⁶⁵

---

¹⁶³ A.g.e., 44.

¹⁶⁴ A.g.e., 35.

¹⁶⁵ A.g.e., 42.

Özlu, tüm cinsel birleşmelerin aynı tadı vermediğini de özellikle vurgular. “Yatmaların hepsi aynı güzellikte değildir. Düşünüldüğünde insanın tüm bedenini titreten, boşalmaya vardıran yatmalar vardır.”¹⁶⁶

Özlu’nün hem hayatına hem de kitabına hâkim olan bir duygu vardır: Sıkıntı. Onun sıkıntısı ilk önce boğucu, eşyaların yığılı olduğu evde başlar. Devamında okulda karşılaştığı rahibelerle, kalıplaşmış öğretilerle katlanarak artar. Şu denilebilir ki, bütün bunlar onun sıkıntı ve hoşnutsuzluk içerisinde olması için sadece birer etkidir. İçindeki sıkıntının ortaya çıkması için gerekli unsurlardır. Özlu, yapısı itibariyle depresyona meyilli bir kişidir. Evle ve okulla değil yaşamla bir sıkıntısı vardır. Bunlar sadece yaşam sıkıntısını destekleyici unsurlardır. Onun şu sözleri bunu kanıtlar niteliktedir: “O sonbahar, kış, ilkbahar ve yazlarda henüz çocuğuz. Ama içimizde çocuksu bir sevinç yerine, garip bir hoşnutsuzluk, bir sıkıntı. (...) kavranması istenen önümüzde bekleyen tüm yaşamın sıkıntısı var.”¹⁶⁷ O, Freud’un yaşam içgüdü adını verdiği dürtüyü derinden hissederek. Yaşamın yalnızca sokaklarda olduğuna inanır ve kalıplaşmış hiçbir öğretiyi benimsemez.

Özlu’nün varoluşçuluk akımından etkilendiği daha önce söylenmişti. Bu akımdan yola çıkarak onun bir başkaldırı tutumunu benimsediği rahatlıkla söylenebilir. Bu durum intihar, ölüm, dini reddetme gibi temalarda açık bir şekilde görülebilir. Varoluşçuluğunun hissedildiği bir diğer yer ise onun dönemin siyasi ve ekonomik koşullarından etkilenip söylediği sözlerdir. Her ne kadar derinlemesine işlenmemiş olsa da Özlu’nün askeri darbelerle karşı olduğu ve sol kesimin yanında durduğu roman içinde bize hissettirilir. Dönemin olumsuz şartları içerisinde kalan aydın kesim kendini varoluşçu felsefede bulur. Özlu de bu kişilerden biridir. Şu sözleri bunu kanıtlar niteliktedir:

“Bir şeylere açılmak, bir yerlere koşmak, dünyayı kavramak istiyorum. Dünyanın bize yaşatılardan, öğretilenden daha başka olduğunu seziyorum. Oysa o yıllarda bu kaygılara çözüm getirecek hiçbir olgu yok. Yönetime karşı bir direniş başlamış. Soygundan, antidemokratik eylemlerden söz ediliyor... Ama yaygın olan yalnız varoluşçuluk. Marmara’nın gri mavi boşluğuyla bağdaşan varoluşçuluk.”¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ A.g.e., 64.

¹⁶⁷ A.g.e., 22-23.

¹⁶⁸ A.g.e., 25.

Özlü, yirmi dört yaşında sinir hastanesinin sevimsiz odasıyla tanışır. Beş yıl süreyle tedavi görür. Bu süre onun özgürlüğünün elinden alınmasına ve korkularına teslim olan bir kadın hâline dönüşmesine neden olur. Hastane günleri yaşamı boyunca peşini bırakmaz fakat bir şekilde kurtulmayı becerir. Dışarı çıkıp özgürlüğüne kavuşmak için elinden geleni yapar. Bu süreç boyunca da yaşadıklarını, deneyimlerini eleştirel bir üslupla çekinmeden anlatır.

Anlatıcının izlediği *Guguk Kuşu* filmi ile klinik deneyimlerini bağdaştırması dikkat çekicidir. 1975 yapımı olan, Milas Forman'ın yönettiği ve Jack Nicholson'ın başrolde oynadığı bu filmde, hapishaneden çıkabilmek için deli taklidi yapan ve akıl hastanesine gönderilen birinin buradaki hastalarla iyi bir diyalog kurarak sosyalleşmelerine yardımcı olması üzerine yaşadığı olaylar anlatılır. Filmde Randle Patrick McMurphy adlı kişiye elektroşok uygulanır. “Doktorlar, hastane düzenine başkaldıran, hastaların dış dünyada iyileşeceklerini savunan, bu yolda çaba harcayan bir hastayı elektroşoka yatacaklar.”¹⁶⁹ Şoktan sonra bir ağaç hâline dönen hasta hiçbir şey hissedemez, yakınlarına selam dahi veremez. Bunu gören anlatıcı, salondan çıkar ve filmi izleyemez. Filmdeki hastane anlatıcının yattığı hastaneye benzer. Her ikisinin de kuralları vardır. Hasta haklı dahi olsa sırf hasta olduğu için sözü önemsenmez, dikkate alınmaz. Her türlü olayı yaşayabilir. Bunlar karşısında yapması gereken şey ise susmak ve kabullenmektir. Çünkü bundan başka çaresi yoktur. Özlü de bu çaresizliği ve korkuyu yaşamıştır. İnsanların olaylara verdiği tepkiyi eleştirir. *Guguk Kuşu* filmi de Napolyon'un yaşamöyküsü filmi de, limana yanaşan beyaz bir yolcu gemisini de, vitrinlerdeki yeni sonbahar giysilerini de aynı gözlerle seyreden insanlar için elinden bir şeyin gelmeyeceğini belirtir ve onlara anlam veremez.

Çocukluğun Soğuk Geceleri'nde anlatıcının korkularıyla karşılaşılır. Bu korkuların en büyük etkeni klinik günlerinde yaşadığı olaylardır. Bunun nedeni ise, özgürlüğünün elinden alınması ve klinik günlerinde gördüğü işkencelerdir. Öyle ki Özlü, romanında bunları çok açık bir şekilde ifade etmiştir. İlk okunduğunda ve yazılanlar hayal edildiğinde dehşete düşürücü olayların anlatıcının birebir yaşamış olması onda bu korkunun oluşmasındaki haklılık payını gösterir niteliktedir.

“Akşamları, şişman hemşirenin sevgilileri geliyor hastaneye. Beni de odasına çağırıyor. Kendisi, masanın gerisinde oturuyor. Sigara içiyor. Güzel bir çay

---

¹⁶⁹ A.g.e., 38.

hazırlatmış. Lacivert önlüğünü, kepini çıkarmış, günlük bir giysi, ince topuklu yüksek ayakkabılar giymiş, dudaklarını yanaklarını kıpkırmızı boyamış. Karşısındaki mavi plastik koltukta sevgilisi oturuyor. Kara yüzü, bıyıklı, şişman, takım elbiseli, altın şövalye yüzüklü, kalın parmaklı, sesi sigaradan kalınlaşmış bir yabancı.

Hemşire:

— Bak, bu soyusun da gövdesini gör, çok güzel,
diyor.

(...)

Hiç istemiyorum.

— Haydi, soyun. Ne bekliyorsun?

diye bağıriyor hemşire. Adam bıyıklarını aralayıp, altın dişleriyle gülümsüyor.

Soyunmazsam ertesi gün doktorlara şikâyet eder. Çok hasta olduğumu, bana şok yapılması gerektiğini söyler. Bahçeye salmaz. Çay vermez. Üzerimdeki geceliği çıkarıyorum.

— Arkanı dön!

diyor.

Arkamı dönüyorum.

— Güzel, değil mi ?

diye adama soruyor.

— Onun önünde yavaş yavaş dön!

Diyor.

Utaniyorum. Buradan kurtulmanın en kısa yolunun çok iyi, çok yumuşak davranmak olduğunu, her sorulmuşta hiçbir şeyden yakınmamak olduğunu, uysallıkla iyimserlik göstermek gerektiğini biliyorum.¹⁷⁰

Korku unsurunun pekişmesinde anlatıcının elektroşok tedavisi görmesi de etkilidir. Elektroşok onun için bir tedavi yöntemi değil, aksine bir çeşit işkencedir. Onun için elektroşokun başı ve sonu yoktur. Kendini bu şokun tam ortasında hisseder. Şok tedavisi sadece klinik ortamında kalmaz. Kimi zaman evde de bu tedaviyi uygularlar. Bu da onun korkusunun klinik ortamıyla sınırlı kalmamasını, klinik dışında da aynı korkuyu yaşamasına neden olur.

“Ve işte şokun tam ortadayım. Elektroşok verilirken düşünüyorum ve duyuyorum: ‘... İşte şimdi olaylar o denli ileri gitti ki, bana elektroşok veriyorlar / belki de beni elektroşokla konuşturma yöntemine gidiyorlar / doktor eve gelmiş olmalı / üstelik elindeki şok gereci garip bir gereç / tahta bir boyacı sandığı gibi / kim bilir belki de 52 elektriği iyi ayarlayamadı / ya da kent cereyanı işte / yükselir alçalır / ve öldürür insanı / ve işte şimdi beni evimde şok komasına soktular / konuşturmak mı istiyorlar / kocam gerçekten aldatılıp aldatılmadığını öğrenmek mi istiyor / aldatılsa ne olur aldatılmasa ne olur / konuşturuyorlar mı / konuşuyor muyum / bunu bana yapmamalıydılar / bir gizlim yok ki / hepsine her zaman hastayken de iyi davrandım / kimseye bağırmadım / kimseye saldırmadım / acıları kendim çektim her zaman / öleceğim de ne olacak / ölsem ne olur / ama şokun derecesini çok kaçırdılar / işte elektriğin dişlerimdeki metal dolgulardaki titreşimini duyuyorum / dayanılır gibi değil / böyle şoklar altında ölenler olduğunu biliyorum / bunları

¹⁷⁰ A.g.e., 47.

bana anlatmışlardı / hastanelerde dersleri dinlerken duymuştum / öğrenmiştim / başımda Süm var mı / olamaz / annem erkek kardeşim kocam / şok içinde onların başımda olduğunu anlıyorum / doktorun da kim olduğunu biliyorum / biraz sonra gözlerimi kapayınca öleceğim / artık uğraşacak kimseleri kalmayacak / istedikleri ne / yaşamımı elektrikle bitirecek kadar / kızmıyorum / salt iyiliğimi istiyorlar / doğal bir olay mı bu / yaşayarak düşünerek yaşanacak olay mı bu / belki de doğal' ”¹⁷¹

Özlu, bu korkuyu o kadar derinden hisseder ki hiçbir zaman kliniğe dönmek istemez. Yaşamı boyunca verdiği uğraşı budur. Kapalı kapılar arkasında yapılanlar onu derinden sarsar. Bu yüzden “Direnmeliyim. Beni iyileştiren ne çok. Ne de ilaçlar. Beni iyileştiren, bu kliniklere bir kez daha kilitleme olasılığının verdiği büyük ve derin korku.”¹⁷² diyerek kliniğe dönmek için verdiği mücadeleyi ve direnmeyi dile getirir.

Romanın en başından beri var olan bunalımlı ruh hâli “Yeniden Akdeniz” başlıklı bölümde yerini yaşama sevincine bırakır. “Doyumsuz yaşamı kucaklamak istiyorum.”¹⁷³ diyen Özlu, yaşamı severek ölüme alışacağını da düşünür.

“Yaşam, mutlak tutkularla dolu. Yaşamı sevmekle birlikte ölüme alışmak da büyüyor, geliyor. Güzellikler kazanıyor. Bu sevgiyi nasıl rahatlıkla uğurluyorsam, yaşamı da o denli rahat, o denli güzel uğurlamalı. Sevdiğilerimi doyumla devretmeliyim.”¹⁷⁴

Tezer Özlu romanın başından itibaren sürekli depresif, karamsar, bitkin, çökkün ruh hâlini yansıtırken artık son bölümde coşkun, yaşama doyasıya bağlı bir ruh hâline bürünür. Bu onun ömrü boyunca peşini bırakmayacak manik depresif nöbetlerinin bir neticesidir. Burada mani dönemi denilen dönem, duygu durumunun yükselip yayılmasını ve kolay bir şekilde uyarılmasını ifade eder. Depresif denilen dönem ise mani döneminin tam tersidir. Her iki dönemin de kendine has özellikleri vardır. Bu iki dönemin yansımaları Özlu’de rahatlıkla görülür. Eserlerinde bunları yansıtması da şaşırtıcı değildir. “Depresyon ve mani belirtileri aynı anda görülebilir. Bir kişinin aynı anda hem coşkun hem de çökkün olması oldukça anlaşılabilir ama bu durum sanıldığı kadar karmaşık değildir.”¹⁷⁵ Onun kliniğe yatışının yapılması, intihar girişiminde bulunması, ölmek istemesi, gitmek istemesi, uyku bozuklukları, düşüncelerinin bir bütünlük sağlayamaması bölük bölük zihninden geçmesi manik

---

¹⁷¹ A.g.e.,52.

¹⁷² A.g.e., 56.

¹⁷³ A.g.e., 60.

¹⁷⁴ A.g.e., 61.

¹⁷⁵ Oğuz Tan, *Depresyon: Önemli Bilgiler, Çıkış Yolları* (İstanbul: Timaş Yayınları: 2008), s. 151.

depresif bozukluğun birer neticesidir. Özlü'nün şu cümleleri ise depresyondan manide geçişini gösterir niteliktedir:

“(...) Sonraki günler yıldırım gibi hızlı bir gelişme oluyor. Dünya çok güzelleşiyor. Gerçekdışı bir güzellikte yaşadığımı algılıyor, uykularımı kısaltıyorum. Sanki yeteneklerim gelişiyor. Her şeyi daha iyi anlıyorum. Kısa uykular beni daha diri, daha canlı kılıyor. Yorulmadan çalışıyorum. İnsanları her zamankinden daha çok seviyorum. Sanki onlar da beni daha çok seviyor, daha çok arıyor. Yaşamın doğal akışı hızlanıyor. Düşünce akışım hızlanıyor.”¹⁷⁶

Anlatıcının cinsel hayatının aktif olması, geleneklere, toplumsal kalıplara sığmayışı ve birlikteliklerinde cinsel isteğinin fazla oluşu yine mani dönemi ile ilişkilendirilebilir. “Manide cinsel istek durdurulamaz. Manide cinsel istekte artış olur. Manik hastanın kolaylıkla evlilik dışı ilişkilere kayma tehlikesi vardır.”¹⁷⁷ diyen Tan'ın sözleri Özlü'nün cinselliğe düşkünlüğünü yaşadığı rahatsızlık ile ilişkilendirmemiz açısından önemlidir.

Freud Topografik Kişilik Kuramı'nı ortaya koyduğu zaman bilinci ve onun yansımalarını izler. Bunlardan biri olan ve insanın en karmaşık zihinsel sürecini oluşturan bilinç dışı denilen süreç, her insanda görülür. Toplum, aile, çevre nedeniyle bastırılan çoğu istek, düşünce burada kendine bir yer edinir. Hiçbir zaman yok olmaz. Kimi durumlarda yüzeye çıkarılan bu istekler genellikle savunma mekanizmalarından biri olan bastırma mekanizmasıyla göz ardı edilir ve bastırılır. Tezer Özlü'de de bunun yansımaları görülür. Onun sol kesime yakın düşünceler içerisinde olduğu bilinir fakat hiçbir zaman aktif olarak siyasi çalışmalarda bulunmaz. Bunu sürekli bastırır. Şok tedavisi uygulandığı bir gün ise ağzından şu sözler dökülür: “Ölüyorum, devrimci mücadeleyi bensiz sürdürün, diyorum.”¹⁷⁸ Bu esnada ağzından çıkan bu sözler onun bu konuyu bilinç dışı bölgesinde bastırdığını ve fırsatını bulduğu an ortaya çıkardığını gösterir.

Sonuç olarak, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* Özlü'nün anılarından, yaşadıklarından yola çıkarak yazdığı, araştırmacıların da okurken ve incelerken psikanalizin verilerinden rahatlıkla faydalandığı, sorgulamaya çocukluğundan başlayan ve acı çeken, özgürlüğünün belli dönemlerde baskı altına alındığı anlatıcının, topluma ve ailesine karşı başkaldırısının bir anlatısıdır. Anne baba ilgisinden yoksun, sevgisizliğin bolca

¹⁷⁶ Tezer Özlü, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 36.

¹⁷⁷ Oğuz Tan, *Depresyon: Önemli Bilgiler, Çıkış Yolları* (İstanbul: Timaş Yayınları: 2008), s. 150.

¹⁷⁸ Tezer Özlü, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 52.

olduğu bir ortamda büyüyen anlatıcının yaşadığı travmalar ve olaylar onun karakterini etkiler. Bunun neticesinde yaşadığı manik depresif bozukluklara da anlatısından ulaşılabilir.

3.2. ÖYKÜ İNCELEMELERİ

Tezer Özlü'nün öykü türündeki tek eseri çalışmada da yer verilen *Eski Bahçe-Eski Sevgi*'dir. Öyküleri ilk başlarda dergilerde yayımlanır ve daha sonra kitap haline getirilir. Öykülerinde yer verilen imgeler ve kapalı anlatımlar, bu metinlerin çok yönlü okunmasını gerektirir. Aynı zamanda yazarın duygu durumunun birer yansıması olan bu metinler, romanında olduğu gibi hayatından kesitler sunması açısından da önemlidir.

3.2.1. Eski Bahçe- Eski Sevgi¹⁷⁹

Tezer Özlü'nün tüm öyküleri 1987 yılında *Eski Bahçe- Eski Sevgi* adlı kitapta toplanır. İki bölüme ayrılan bu kitapta toplam yirmi üç öykü bulunur. *Çocukluğun Soğuk Geceleri* romanında olduğu gibi bu kitapta da yazarın hayatından izler bulunur. Bu yüzden öyküleri de otobiyografik izler taşır. Bu öykülerde çoğunlukla birinci kişi anlatıcı kullanılır. Öykülerin klasik öykülerden farklı olması, serim-düğüm-çözüm planlarına uyararak yazılmaması, zamanların belirsizliği, mekanların kişi üzerindeki etkileri, kapalı anlatımın tercih edilmesi, imgelere başvurulması anlatıcının ruh hâlinin yansımalarının birer göstergesi olarak görülebilir.

Öykülerinde de yazarın psikolojisi hakkında yorum yapmaya kaynaklık edebilecek birçok temaya yer verilir. Yaşam, ölüm, cinsellik, aşk, varoluş, gitmek, yabancılaşma, çocukluk dönemi bunlardan bazılarıdır.

Tezer Özlü'nün yayımlanan ilk öyküsü “Fortuna” Mart 1963 sayılı Yeni İnsan dergisinde yer alır. Bu öykü, Özlü'nün tüm öykülerinin toplandığı *Eski Bahçe-Eski Sevgi* adlı eserde yer almaz.

Eski Bahçe adıyla 1978 yılında birinci baskı olarak yayımlanan kitap hakkında Hilmi Yavuz şunları dile getirir:

“Tezer Özlü'nün, sevgili Tezer'in, ‘Hilmi Yavuz için içtenlikle’ diye imzalayarak verdiği *Eski Bahçe*'nin sunuş tarihi, 28 Eylül 1978'dir.

¹⁷⁹ Tezer Özlü, *Eski Bahçe-Eski Sevgi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018).

Tezer'in o kitabı Türk yazınında benzersiz bir yapıttır belki de bir başyapıt!.."¹⁸⁰

Özlu'nün hikâyeleri hakkında dikkat çekici bir diğer yorum ise Doğan Hızlan'a aittir. O, bu hikayelere olan beğenisini şöyle dile getirir:

*"Tezer Özlü Kıral, hikâyelerini yayımlarken tarih koymakla gerçekten yerinde bir iş yapmış. Bir hikâyecinin nasıl bir gelişme çizgisini boyladığını izleme olanağını bize de veriyor. Tezer Özlü Kıral, esinlere ya da olayların akışına kaleminin verdiği ürünlerden sonra, hikâye sanatının kurallarına özen gösteren, toplumsal konumumuzu irdeleyen yapıtlarıyla daha bir sağlamlık kazanmış."*¹⁸¹

Özlu'nün hikâyeleri hakkında pek çok yorum bulunur. O, ilk kez hikâye yazıyor olmasına rağmen başarılı olarak değerlendirilir. Bu da onun kaleminin ne kadar güçlü olduğunu gösterir. Aynı zamanda yazdıklarında kendinden izler bulunması da onun kalemini güçlendiren, metinlerine samimilik ve canlılık katan özellikler olarak değerlendirilebilir.

Eski Bahçe bölümünde yer alan öykülerin içeriği şu şekilde özetlenebilir:

*"İstanbul Psikanaliz Derneği'nin kurucu üyelerinden Elda Abrevaya, Kadınlığın Uzun ve Dolambaçlı Yolu adlı kitabında bir kadının, kadın olabilmesi için defalarca ödipal nesnelere dair çatışmaları aşması gerektiğini belirtir. Bu dönemleri âdet görme, bekâretini kaybetme ve ilk cinsel ilişki, gebelik, doğum, annelik, menopoz olarak özetler. Eski Bahçe'deki öyküler de ergen dilin altında ödipal çatışmaları işler."*¹⁸²

Bu bölümde Özlu'nün öyküleri incelenip psikanalitik çıkarımlarda bulunulacaktır. Kitabın elimizdeki baskısında yer almamasına rağmen çalışmaya bir bütünlük kazandırması için ve ilk öyküsü olması açısından değerlendirilmesi gereken "Fortuna" adlı öykü de incelenecektir.

Fortuna, kelime anlamı olarak "Roma inanç sisteminde talih ya da kısmet tanrıçası"¹⁸³ anlamlarına gelir. Bu öyküde genç bir kız olduğu düşünülen anlatıcının korku ve kaygı duygularını derinden hissetmesi ve bunlar karşısında verdiği tepkiler konu edinilir.

Öykü, anlatıcının çamların ardından gelen aydınlıktan korkmasıyla başlar. Burada özellikle üzerinde durulması gereken kelime metin içerisinde sıkça tekrarlanan *korku*'dur. Korku, psikolojide fobi olarak da adlandırılan bir tür anksiyete bozukluğu olarak görülür. Freud tarafından da iki grupta toplanır.

¹⁸⁰ Sezer Duru, haz. *Tezer Özlü 'ye Armağan* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), s. 25.

¹⁸¹ A.g.e., s. 28.

¹⁸² Feryal Saygılıgil / Beyhan Uygun Aytemiz, der. "*Gülebilir miyiz Dersin?*" *Tezer Özlü Kitabı* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), s. 126.

¹⁸³ <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-fortuna-10724/> [Erişim 02.02.2022]

“(1) Gece, yalnızlık, ölüm, hastalık, fare, yılan gibi belli bir oranda herkesi ürkütebilen durum ya da objelere karşı geliştirilen abartılmış tepkileri kapsayan evrensel fobiler ve (2) açık alanlar ve sokak gibi normal insanda hiçbir tepki oluşturmayan durumlara karşı geliştirilen spesifik fobiler.”¹⁸⁴

Anlatıcı iki tür korkuya da sahiptir. Metnin geneline hâkim olan hava korku, kaygı, yalnızlık duygusudur. Anlatıcının yapmak istediği şey ise savunma mekanizmalarından bastırmayı kullanarak bu duyguları bilinç dışına itmektir. Kalabalıkların içinde kendine bir yer edinmeye çalışan anlatıcı çevresi tarafından fark edilmez. Baksalar da görmeyeceklerini düşünür.

Anlatıcı için zaman, mekân ve çevresindeki insanlar da önemsizdir. Öyle ki, bugün günlerden ne diye soracak olsak ne diyeceğini dahi bilemez. O, dünyaya insanların arasına bırakılmıştır fakat ne yapacağını bilemez bir haldedir. Sürekli bir arayış içerisinde savrulup durur.

Metnin içerisinde yer alan ifadeler aklımıza varoluşçuluğu getirir. Anlatıcının kendini belli bir yerde konumlandıramaması, korku duyması, güvenlik hissinden uzak olması, bunaltıdan bahsetmesi onun varoluşsal sıkıntılar yaşadığını gösterir niteliktedir. Özlü, bunu bilinçli olarak kullanan bir yazardır. Anlatıcı burada kendi içsel çatışmalarını yaşar. Bireyler arasında yaşanan bir çatışma söz konusu değildir. Anlatıcının karamsar ruh hâli onu ölüme ve intihara yakınlaştırır. Ölümü, her yeri, her şeyi bir hiç olarak görmesi onun yaşadığı psikolojik sıkıntılarının birer göstergesidir.

“Dönüş” başlığını taşıyan ve kitapta yer alan ilk hikâye, anlatıcının çocukluk dönemine ait izleri taşır. Kitabın başlığından da anlaşılacağı üzere eskiye, eski yaşantıya, eski anılara dönüş vardır. 1964 yılında bu hikâyeyi yazdığı Özlü, henüz yirmi bir yaşındadır. Çocukluk dönemine ait hislerini, düşlerini anımsadığı kadar anlatır. Romanında olduğu gibi bu kitapta yer alan ilk hikayesinde de babasına yer vermesi “baba saplantısı” düşüncesini akla getirir. Anlatıcının babası ile yaşadığı çatışmalar bu öyküde önemli bir yer kaplar. Onun babasından bu denli etkilenmiş olmasının nedeni ise çocukluğunda baba sevgisinden yoksun kalmasıdır. Bu yoksunluğu bir gün onunla beraber yürüyerek yok etmek ister. Bu saplantının son bulması için de öykünün sonunda anlatıcı kendini babasıyla beraber gömmek ister.

---

¹⁸⁴ Engin Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997), s. 187.

Öyküde dikkat edilmesi gereken bir nokta babanın yapmış olduğu masadır. Masa burada bir simgedir. Çocuğuna yeterli sevgiyi veremeyen babanın yaptığı tek şey olarak masa gösterilir. “Bir zamanlar babam büyük bir masa yapmıştı. Onun yaptığı tek şey bu büyük masa. Eline bir kitap aldı. Oturdu -Kalkmayacağım artık- dedi. – Kımıldamayacağım.”¹⁸⁵ Anlatıcı babasının bu davranışı ile zayıf olan bağlarının tamamen koptuğunu düşünür ve elindekileri dahi okumadığına inanır. Anlatıcı bir süre sonra kendi ile masa arasında bağlantı kurar. Babanın, masanın ve anlatıcının aynı cümle içerisinde yer alması anlatıcının babasına yakınlaşma isteği olarak yorumlanabilir: “Masa duruyor. Babam da duruyor. Ben. Masa. Babam. Baba. Ma-Be-Ba.”¹⁸⁶

Anlatıda yer alan ifadelerin bir düzen içerisinde verilmemesi, anlatıcının hatırladığı şekilde art arda düşüncelerini sıralaması onun ruh hâli hakkında da ipucu verir. Zihin ve ruh dünyasının karmaşık olduğunu ve aslında anlatıcının bunun bilincinde olduğunu da söylenebilir.

Anlatıda yer alan bazı ifadeler Freud’un Elektra Kompleksi diye adlandırdığı babayı sevgi nesnesi yerine koyma durumunu hatırlatır. Anlatıcının bu düşüncelerinden dolayı suçluluk duygusuna kapıldığı da hissedilir. Ayrıca öyküde anne figürüne hiç yer verilmemesi babanın ön planda olması görüşümüzü destekler niteliktedir.

“İnce bacaklarım açıldı. Babamı bekledik. Geldi.”

“Hep onun iniltileri. Bir kere sarılmayı denedim ona. Tüm etleri koptu. Yalnız iskelet kaldı kollarımda.”

“Kucağıma alacağım babamı.”¹⁸⁷

Ayla Gökmen, alıntıda yer alan babanın bir simge olduğunu dile getirir. Gökmen’e göre, ince bacakların açık olması, cinsek ilişkiye hazır durumda olmayı, ölüm ise yaşanan orgazmı temsil eder. Gökmen görüşlerini şu şekilde aktarır:

“Burada ‘baba’ bir simgedir. Doğumumuzla taşıdığımız libido (yaşamsal enerji), karşılaştığı ilk aşk nesnesi ile kendilerini gerçekleştirmek ister: bu da Anne-baba olur. Ancak bu durum bir tabudur ve bastırılır. Doğal olarak, kız çocuğu için baba (simgesel ve imgelem düzeyde bile olsa) duyduğu enest arzu onda bir çeşit suçluluk duygusuna itecektir.”¹⁸⁸

¹⁸⁵ Tezer Özlü, *Eski Bahçe-Eski Sevgi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), s. 10.

¹⁸⁶ A.g.e., 11.

¹⁸⁷ A.g.e., 9-12.

¹⁸⁸ Ayla Gökmen, “Bir Ruh Çözümsel Okuma: Tezer Özlü ‘nün İçsel Dünyasına Öyküleriyle Yaklaşım”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5 (Balıkesir 2001), s. 118.

Bahsedilen ensest ilişki özellikle baba kız ilişkisinden yola çıkılarak ortaya konmuş bir sorundur. Bu tür ilişkiler herkes tarafından bilinse de dile getirilmesi zor durumlardır. Özlü ve babası arasındaki ilişkinin bu türden olduğunu kesin olarak söylemek zor olsa da anlatılarında babaya bu denli yer verilmesi akıllarda soru işaretleri bırakır. Bu konu psikanalizin çalışma alanına da girmiş ve Freud tarafından nevroza neden olacak bir sorun olarak yorumlanmıştır. Freud, bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle açıklar:

“Psikanaliz denemeleri ensest ilişkilerine karşı doğuştan bir tikslenme olduğunu kabul etme olanağını ortadan kaldırmıştır. Tersine, bu denemeler gençlerin ilk cinsel içtepilerinin daima ensest yapmaya eğilimli olduğunu ve bu edinilmiş içtepilerin, daha sonraki nevrozların nedeni olarak kabul edebileceğimiz bir rol oynadığını göstermiştir.”¹⁸⁹

Anlatıcının düş kurması yaşadığı olayları bir bastırma olarak yorumlanabilir. “Kafamı yorganın altından çıkaramıyorum. Çıkarırsam düşlerim yok oluyorlar.”¹⁹⁰ Yorganın altında kendine bir düş dünyası kuran anlatıcı, kafasını oradan çıkardığı takdirde dış dünyanın gerçekleri ile karşılaşır. Bu dünyada onu rahatsız eden şeyler yaşanır. O düş kurmayı bir savunma mekanizması olarak kullanır ve kötü düşünceleri bu mekanizma ile bastırır.

Özlü’nün anlatılarında yer alan ölüm imgesiyle yine karşılaşılır. Anlatıcı daha ilk sayfada kendini ve babasını ölmüş olarak sayar. Oysa onun ölmek gibi bir arzusu yoktur. “Bense ölümleri tatmak istemiyorum.”¹⁹¹ ifadesi bu yorumun yapılmasına imkân sağlar.

Anlatıcının düşünde gördükleri de dikkate değerdir. Cinsellik konusunda hiçbir zaman sınır tanımayan Özlü, bunu metinlerinde açık açık okuyucuya yansıtır. Düşünde cinsel organ görmesi onun bilinç dışının yansımaları şeklinde yorumlanabilir. “Uyumayı denesem erkek organlı kadınlar görüyorum düşümde. Hepsi oralarını tutuyorlar. Boşalırken bağıyorlar ölürcesine.”¹⁹² Bir kadının bedeninde erkeğin cinsel organını görmek bize iğdiş edilmeyi yani kastrasyonu hatırlatır. Oedipus Kompleksini yaşayan erkek çocuk iğdiş edilme korkusu ile annesinden uzaklaşır. Kız çocuk ise zaten doğuştan böyle bir organa sahip değildir. Burada erkek organı bize babayı dolayısıyla

¹⁸⁹ Sigmund Freud, *Totem ve Tabu* (Ankara: MEB Yayınları, 1998), s. 78.

¹⁹⁰ Tezer Özlü, *Eski Bahçe-Eski Sevgi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), s. 9.

¹⁹¹ A.g.e., 10.

¹⁹² A.g.e., 11.

da kız çocuğunun kendinde olmayan bir organa sahip olan bireye yönelimini, gücü ve sevgiyi onda arayışını gösterir niteliktedir.

Anlatıda bir ihtiyar ve köpeği de yer alır. İhtiyar ile köpek arasında yaşananlar da onu etkiler. Anlatıcı, gördüklerini bilinçli bir şekilde okuyucuya aktarır: “O ihtiyar belirdi bilincimde. Onu bir kere köpeği ile sevişirken görmüştüm. Tahta, yıkık bir evde. İhtiyar inliyor, köpeği sıçrayarak yanında geziniyordu. Sonra ihtiyarın şeyini yalıyordu.”¹⁹³ Yine aynı sayfa yer alan “Karanlık. İçeride bir ihtiyar köpeği ile.”¹⁹⁴ ifadesi bize Özlü’nün bilinç dışında cinsel ilişkinin yattığını gösterir denilebilir. Ayrıca öyküde ihtiyara yer verilmesi de ölüm düşüncesine götürür. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*’nde karşımıza Bunni ile ilişkilendirilen ölüm kavramı, yine burada aynı şekilde yorumlanabilir.

“Eski Bahçe” başlığını taşıyan hikâyede de anlatıcı çocukluğundan bahsetmeye devam eder. Metnin girişinde yer alan “Korkum ninemin kaybolması ile başladı.”¹⁹⁵ ifadesi bize anlatıcının yaşadığı anksiyetenin devam ettiğini gösterir. Öykünün bir saklambaç oyunu ile başlaması da dikkat çekicidir. Buradaki saklambaç oyunu bize, anlatıcının ego savunma mekanizmalarından biri olan bastırmayı kullandığını gösterir niteliktedir. O, kimi duygu ve düşüncelerden tıpkı saklambaç oyununda olduğu gibi saklanır. Onları bastırır ve bilinç dışının derinliklerinde saklar.

Öyküde baba figürünün yanı sıra bir de nine figürü dahil edilir. Özlü’nün aynı ev içerisinde babaannesiyile yaşadığı daha önce belirtilmişti. Bu durum onun metinlerinde de karşılaşılan bir unsurdur. Babaanne ona yaşlılığı ve dolayısıyla da ölümü çağrıştırır. Yani bir nevi nine ölümü simgeler.

Özlü’nün gitme isteği, diğer bir deyişle kaçma isteği devam eder. “Uzun süredir gitmek istiyordum.”¹⁹⁶ diyen anlatıcı için nereye gideceğinin de bir önemi yoktur. Bulunduğu yerde hiçbir şey yapmadan, kıpırdamadan ölmek istemez. Yıllarca gitmenin, uzaklaşmanın hayalini kurar. Kimi zaman gittiğini düşünür fakat gidemediğinin de bilincindedir. O, bedeni olduğu yerde dururken bile zihninde sürekli dolaşır. “(...) Kaç kez buralardan bir daha dönmek için uzaklara gittim (belki de

---

¹⁹³ A.y.

¹⁹⁴ A.y.

¹⁹⁵ A.g.e., 13.

¹⁹⁶ A.y.

hiç gitmedim). Hiçbir şey değişmedi.”¹⁹⁷ diyen Özlü, gidememenin sancısını içinde taşır.

Ölüm dürtüsü metnin geneline hâkim olan bir duygu olarak ortaya çıkar. Freud’un daha önce ölüm içgüdüğü olarak bahsettiği ve *Çocukluğun Soğuk Geceleri* romanında karşılaşılan ölümün yıkıcı, yok edici özelliği ile bir kez daha karşılaşılır. “Korku veriyor bana. Hep düşünceler. Bir gün boşalırken ölmek istiyorum. Ya da onu öldürmek.”¹⁹⁸ ve “Yatıyoruz. O istemiyor. Ben de. Kimin kimi öldürdüğünü bilemiyorum. Ortada bir ölü var. Ya o. Ya ben.”¹⁹⁹ ifadeleri anlatıcının ya kendine zarar vermek istediği ya da karşısındaki insanı yok etme, zarar verme isteği olarak yorumlanabilir.

Özlü’nün, “Çişim gelince ninem beni bahçeye götürüyor. Çünkü yalnız başıma gitmekten korkuyorum.”²⁰⁰ ifadesi aklımıza onun açık alanlara karşı geliştirdiği spesifik fobileri getirir. Freud tarafından bu korkular bir anksiyetenin varlığı olarak yorumlanır.

Bir önceki hikâyede de karşılaşılan kadınlık organının içinde erkeklik organı görme imgesi yine belirir. Bu durum Elektra Kompleksini hatırlatır. Anlatıcının erkeklik organının eksikliğini hissettiği düşünülür. Metinde anne figürünün yer almaması, anne yerine ninenin yer alması bu düşünceyi destekler. Saklambaç oynarken ninesini ve babasını arayan küçük kız, babasını çimenlerin üzerinde uyurken bulur. O esnada elinin cinsel organının üzerinde olması anlatıcının bu organının eksikliğini hissettiğini bunun neticesinde organa sahip olan babayı sevgi nesnesi hâline getirdiğinin bir kanıtıdır. Babası ile beraber ninesini aramaları ve küçük kızın bunu hiç istemiyor oluşu, onun babasını bir kadından (Burada nine yerine anne de olabilirdi.) kıskandığını ve erkeklerde görülen Oedipus Kompleksinin karşıtı olan Elektra Kompleksinin bir neticesi olduğunu gösterir. Daha önce ölüm içgüdüğüne ya kendine ya da karşısındaki insana zarar vermek şeklinde ortaya çıkan yıkıcı etkisi bu sefer iki tarafın da zarar görmesi, yıkıma uğraması şeklinde ortaya çıkar. “Düşümde onun kadınlık organının

---

¹⁹⁷ A.g.e., 14.

¹⁹⁸ A.g.e., 13.

¹⁹⁹ A.g.e., 14.

²⁰⁰ A.y.

içinde bir de erkeklik organı olduğunu gördüm. Uyanır uyanmaz seviştik. Ortada iki ölü vardı. Hem o. Hem ben.”²⁰¹

“Kar” başlığını taşıyan öyküde anlatıcının düşünde fareden korkması Freud’un yaptığı sınıflandırmayı bir kez daha hatırlatıyor. Bu sefer bir hayvan olan fareden korkması ve korkusunun giderek artması, çocukluğunda da fareden korktuğunu hatırlaması anksiyetenin kökeninin çocukluğuna kadar dayandığını gösterir. Freud bu durumu çocuk yaşlarda görülen en sık psikonevrotik durumlardan biri olduğunu söyler. Bu durum Freud’un psikoseksüel gelişim kuramı içerisinde yer alan dönemlerle de bağlantılı olabilir.

“(…) Bu sallantı arasında birden bir fare beliriyor. Ben çok korkarım farelerden. Çocukluğumdan beri. (Birden bu geliyor aklıma.) fare kafasını bana kaldırmış hareketsiz sıçramakta.

Kafasının iki yanında siyah gözleri var. (Birden bunun eskiden, çocukluğumda görmüş olduğum farelerden çok başka olduğu geçiyor aklımdan.) Bu grilikte, kafasından büyük gözlü fare görmemişim hiç. Ve ben bunu düşünürken gözümü oynattığım her yer farelerle doluyor. Sayısız yanan karanlık mumlar ve her yanda sayısız siyah gözlü gri fareler. Ve ben bunların arasında sallanarak dönmekteyim. Çok korkuyorum. Arkamda bir kapı olduğunu hatırlıyorum. Hemen geri dönüyorum. Açıp kapıyı sokağa çıkacağım. Tam o anda kapının ortasında durmakta olan, görülmemiş irilikte, benim başım kadar büyüklükte kara gözlü bir fare, göğsüme sıçramaz mı? Üstelik pençelerini geçiriyor göğsüme ve ben onu çözmeye çalıştıkça, o daha derin gömülüyor içime.”²⁰²

Özlu’nün eserlerine hâkim duygulardan biri olan ölüm burada da yinelenir. Nine figürü yine ölümü temsil eder. “Ninem ölüm döşeğinde uzun süre yattı. Yatağı benimkinin tam karşısındaydı. Ben büyüyordum. O ölüyordu.”²⁰³ Her insanın içerisinde yer alan ölüm duygusunun bu denli Özlu’ye etki etmiş olması onun aynı evin içerisinde Bunni ile yaşamasından kaynaklıdır. Ninesi ile aynı evin içerisinde uzun süre yaşamamış olsaydı belki de Özlu’nün bu duygudan bir nebze uzak olmasına dolayısıyla da çocuk yaşlarda bunları düşünmeyip daha sağlam psikolojiyle yaşamına devam etmesine neden olacaktı.

Özlu’nün eve dair anlarından biridir yaşadığı *bunaltı*. Bunaltı, varoluşçuluğa götüren önemli bir kavramdır. “(…) Bu büyük evde, sabah insanın uyanır uyanmaz karşılaştığı bunaltının insanı ağlatabileceğini düşünmüştüm. Ve gece yatmadan önceki korku.”²⁰⁴

---

²⁰¹ A.g.e., 15.

²⁰² A.g.e., 18.

²⁰³ A.y.

²⁰⁴ A.y.

Evin boğucu, sıkıcı havası onu, varoluşçuların da sık sık yaşadığı bunaltı durumuna sürükler. Evin içinde yaşadığı korkular da görmezden gelinmemelidir. Bu korkunun önemli kaynaklarından biri de ninesidir. Onun hareketleri, yavaş adımlarla ölüme yaklaşıyor olması çocuk yaştaki Özlü için travma yaşatacak olaylardır.

Öyküde anne figürüyle karşılaşılması da önemli bir detaydır. Özlü'nün annesi ile arasında bir iletişimsizliğin olduğu, sağlıklı bir anne-kız ilişkisinin yaşanmadığı bilinir. Buna rağmen kendini korumak, korkularından kaçmak için metinlerinde annesine sığınır. Annenin yokluğunda boşluğun dolayısıyla da bu boşlukla beraber bir ölüm, intihar düşüncesinin ortaya çıkacağı açıktır. “Uyandıgımda kendimi annemin koinunda mı bulacağım? Yoksa bambaşka bir boşlukta mı?”²⁰⁵

“Navona Alanı” öyküsünde anlatıcı kimlik karmaşası sebebiyle bir bunalım içerisindedir. Anlatıcı, yabancı bir şehirde yaşlı bir kadınla aynı evde kalır. Kadının fiziksel özelliklerinden etkilendiği gibi yaşlılığından kaynaklı olarak ölüme yakın oluşundan da etkilenir. Öykünün başında kendi kimliği ile yer alan anlatıcı sonlara doğru yaklaştıkça yaşlı ev sahibinin kimliğine bürünür. Anlatıcının kendini birçok bedende gördüğü söylenebilir. Yaşlılık ve ölüm imgesinin bir arada bulunup metinde yoğun şekilde işlenmesi Özlü'nün bilinç dışında yer alan düşünceleri gösterir. Ev sahibinin yaşlı olmasından dolayı onun ölüme yakın olduğunu düşünen anlatıcı kendini onunla özdeşleştirir:

*“İhtiyar ev sahibesi öksürmüyor. Belki de çoktan öldü. Gözlüklerim gözümde. Onu görüyorum işte. Aralık kapıdan içeri giriyorum. Sirtında, kamburunun üstünde siyah şalı. Emekleyerek birbirimize yanaşyoruz. Kuş yemlerini birbirimizin ağzına vermeye çalışıyoruz.”*²⁰⁶

“Gabuzzi” başlıklı öykü yaşamına intihar ederek son veren Can İren'e ithaf edilerek yazılmıştır. Bir öyküden çok şiire benzemesi ve kalıplaşmış öykü kurallarına bağlı kalınarak yazılmaması Özlü'nün bir başkaldırı içerisinde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu öyküde, Özlü'nün yıllarca peşini bırakmayan ve tedavi görmek zorunda olduğu hastalığın izlerine rastlanır.

Öyküsüne Gabuzzi adını veren anlatıcı, onun kim ya da ne olduğuna dair bir şey bilmez. Hatta onu tanıyıp tanımadığından bile haberi yoktur. Biz de gerçekte onun kim

---

²⁰⁵ A.g.e., 20.

²⁰⁶ A.g.e., 25.

olduğunu bilmeyiz. Anlatıcının yarattığı bir öykü kahramanı olarak yorumlanır. Öykünün yazıldığı dönemlerde manik depresif teşhisi alan Özlü'nün, “Manik depressivler kendilerini değil başkalarını öldürürler”²⁰⁷ diyen kardeşinin bu düşüncesini kimi öldürdüğünü düşünerek sorguladığı görülür. Öykülerinde yer alan ölüm teması burada da görülür.

Öyküde birbirinden bağımsız ve aralarında mantıklı bağ kurulamayan cümlelere yer verilir. Bu da manik depresif dönemde Özlü'nün yaşamış olduğu zihin karmaşasını, düşünceler arasında bağlantılı bağ kuramamasını gösterir. Yazılanlar adeta akla gelen kopuk düşüncelerin sıralanmasıdır. Özlü, “artık sözcüklere inanmıyorum sözcükler yanıltıyor / beni”²⁰⁸ diyerek bunun bilincinde olduğunu bize anlatmaya çalışır. Anlatıcı gerçekliğe olan inancını yitirdiği gibi insanların kendilerini en iyi ifade ettiği dilsel ürünler olan sözcüklere olan inancını da yitirir. Bu da onun hastalığının etkileri olarak yorumlanabilir.

Özlü'nün kitabında yer verdiği “Eski Bahçe” başlıklı ikinci öyküde bir top simgesi vardır. Ayla Gökmen'e göre bu top simgesi cinselliği temsil eder. “(...) baba bahçede top oynamaktadır. Bu top oyunu imgesine ruhçözümleyimsel yaklaşırsak, ‘top’un cinselliğin bir simgesi olduğunu ve top’u tutmanın, cinsel sevişmedeki devinim hareketlerinin, istem dışı eğretilenlikle, çağrıştırdığım belirlemektedir.”²⁰⁹ Aynı imgeye Gabuzzi adlı öyküde de denk gelinir. “anne / baba / çocuklar top da oynuyorlar”²¹⁰ ifadesi anlatıcının zihninde bir yandan da cinselliğin olduğunu düşündürür.

“Amerikalı Komşum Willy” başlıklı öyküsü de Gabuzzi ile benzer biçim ve içeriğe sahiptir. Öykü anlatıcısının içerisinde bulunduğu ruh hâlinin karmaşıklığını gösteren bir öyküdür. Gabuzzi öyküsünden farklı olarak bu kez Willy gerçek bir kişidir. Bu Özlü'nün Ferit Edgü'ye yazdığı 3 Mart 1967 tarihli mektuptan anlaşılır. “Gelince sana o Amerikalı Willy ile geçen olayları anlatacağım, absürdün böylesini sen bile yaşamamışsındır. Korku verici bir adam ve sessiz ve deli ve akıllı. Korkunç- bir tek

---

²⁰⁷ A.g.e., 26.

²⁰⁸ A.y.

²⁰⁹ Ayla Gökmen, “Bir Ruh Çözümleyimsel Okuma: Tezer Özlü'nün İçsel Dünyasına Öyküleriyle Yaklaşım”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5 (Balıkesir 2001), s. 120.

²¹⁰ Tezer Özlü, *Eski Bahçe-Eski Sevgi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), s.28.

sözcükle.”²¹¹ Burada Willy her ne kadar gerçek birini temsil etse de öykünün merkezinde anlatılanlar bizi Özlü’nün yaşadıklarına ve dolayısıyla da ruh hâline götürür.

Öykünün anlatıcısı, delirdiği ve intihar etmek istediği hâlde iyi edilen, yazı yazmaya çalıştığı hâlde bunu beceremeyen, kendini uzaya fırlatılmış gibi hisseden, iyileşmek diye bir şeyin olup olmadığını sorgulayan, uyku problemi yaşayan, ölmek isteyen, bir şeyler söylemesi gerektiği hâlde sadece evet veya hayır diyerek iletişimi reddeden biridir.

Öykünün genelinde intihar, ölüm isteği açıktır. Bu istek anlatıcıya göre bir hastalık değildir. “ölüm isteği bir hastalık değil / can iren öldü / benim ninem ölmüyor”²¹² söyleriyle intiharı ve yaşlılığı dolayısıyla da ölümü vurgular. Onu bu yoldan döndüren herkese karşı gizliden gizliye bir isyan, başkaldırı hissedilir.

*“bir kanepede oturarak öleceğim
ve hiçbir yere kaldıramayacaklar beni
ölüme giden yol çok uzun
yoruyor beni
hastalık hiçbir şeyi değiştirmede
intihar etmek istedim iyi ettiler
delirdim gene iyi ettiler
artık yapılacak bir şey kalmadı”²¹³*

Öyküde anne figürüne de verilir. Anlatıcı için annenin köfte getirip çocuğuna yedirdikten sonra gidecek olması başlayacak bir yalnızlığın sebebidir. Bu aslında anne-kız ilişkisini yaşayamayan Özlü için bir serzeniştir. Anne onun yalnızlığını dolduracak, onu iyi edecek bir etmendir. Var olduğu hâlde hissettirdiği yokluğu onarılmaz hasarlara neden olur. Annesi ile babası arasındaki sevgisizliğe çok defa şahit olan Özlü, “fatih’teki evimiz üç odalıydı ve üçüncü kattaydı / babamla annem hiç sevişmediler”²¹⁴ diyerek bunu açık şekilde belirtir.

---

²¹¹ Burak Fidan, haz. *Her Şeyin Somundayım Tezer Özlü-Ferit Edgü Mektuplaşmaları* (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2016), s. 29-30.

²¹² Tezer Özlü, *Eski Bahçe-Eski Sevgi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), s.33.

²¹³ A.g.e., 31.

²¹⁴ A.g.e., 35.

Psikanalizin önde gelen temsilcilerinden biri olan Carl Gustav Jung, arketiplerle ilgili çalışmalar yapması bakımından değerli biridir. O, her kadının içinde bir anne arketipinin olduğunu söyler. Yani annelik, kadının yaşamında sonradan edindiği bir detay değildir, doğuştan içerisinde bulunan buna şartlanmış bilinçli bir yanıdır. Özlü'nün içinde de bu arketipin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. “ve ben / b a b a m ı doğurdum”²¹⁵ cümleleri bize kendini babaannesiyile yani bir kadınla özdeşleştirdiğini dolayısıyla da bilinç dışında yer alan Elektra Kompleksini annelik arketipi ile bilinçli bir şekilde kullandığını gösterir.

“Motorcu İbrahim'in Bahçeli Evleri” başlıklı öykü ise, anlatıcı ile ablası Süm'ün İstanbul'da yaşayan dostları İbrahim'i ziyaret etmelerini konu edinir. Öyküde, İbrahim'in tükenişi ve kendi benliğini zamanla nasıl kaybettiği üzerinde durulur. İbrahim öykünün başında dinç ve mutluyken öykünün sonlarına doğru o mutluluğunu yitirir. Bir evlilik yapan İbrahim'in hayatı zamanla ıstıraba döner. Yaşadığı evin içinde fazlalık gibidir. Bütün bunlara katlanma sebebi ise çocuğudur. Öykü baştan sona karamsarlık ve hüznün içerisinde geçer.

Bu öykü bireyin zamanla yaşadığı çevreye yabancılaşmasını gösterir. Bulunduğu ortamın hem fiziksel şartlarına hem de ruhuna adapte olamayan bireyin zamanla kendini oradan nasıl soyutladığını anlatır. Özlü'nün hayatına da aynı bakış açısıyla yaklaşılabılır. O da aile evinde benzer yabancılaşmayı yaşamıştı.

Öyküde dikkati çeken bir husus ise farenin tekrar kullanılmasıdır. İbrahim'in üzerinden fareler sıçradığını söylemesi üzerine Süm'ün verdiği tepkiden sonra anlatıcının şunları söylemesi önemlidir: “Ama bir insan gece kuyruğundan fare yakalıyorsa, elbette yakalıyor demektir.”²¹⁶ Özlü'nün metinlerinde karşımıza çıkan bir unsurdur fare. Düşünde fare görmesi, çocukluğundan beri farelerden korkması bu hayvana karşı geliştirilen bir fobinin sonucudur. Korku diğer adıyla fobi, Özlü'nün hayatına egemen olan bir duygudur. Fareyi çok sık kullanması da bu korkusunu destekler niteliktedir.

“Eski Liman” başlığını taşıyan öykü, anlatıcının bir sonbahar döneminde yaşadığı fiziksel rahatsızlığı ve Zeynep adındaki arkadaşıyla ilkbaharda çıktığı yolculuğun ona

---

²¹⁵ A.g.e., 34.

²¹⁶ A.g.e., 41.

hissettirdiklerini konu edinir. Öykü, sonbaharda ağrı çekmeye başlayan anlatıcının bundan yakınmasıyla başlar. Özlü'nün hayatı boyunca bu tür ağrılarla mücadele ettiği bilinir. Bunu öyküsünde de aktaran anlatıcı bu ağrılardan dolayı ne kitap okuyabilir ne de gezebilir. İlbahara doğru arkadaşı Zeynep ile beraber Akdeniz kıyılarına gider. Anlatıcı gezdiği yerleri tasvir eder ve onda uyandırdığı hisleri anlatır.

Ağrılı ve hastalıklı dönemlerde depresifliğin etkileri açık bir şekilde ortaya çıkar. Ağrılıların azaldığı dönemlerde ise anlatıcı manik dönemine geçer. Bu durumda da hasta kendini güçlü ve mutlu hisseder. Öyküde bu durumla da karşılaşılır. İlbahara doğru anlatıcı kendini daha enerjik hisseder.

“İçim coşkuyla dolu, inançlarım daha bir güçlü, sapa sağlamım. Her konuda sanki en doğru düşünceye ulaşmışım. Böyle anlarda insan hem güçlü hem de mutlu oluyor. Gene her ayrıntıya dek bakmak, uzakta kıyı şeritlerini, denizin yüzeyini ve bununla birlikte dünyanın tüm zamanlarını düşünmek istiyorum.”²¹⁷

Özlü, her zaman bağımsız davranan, bağımsız düşünen bunu bir yaşam tarzı hâline getiren biridir. Bunun da farkındadır. Metinlerinde bu özelliğini bilinçli bir şekilde kullanır. “...Belki de insanların birbirlerine salt duygularını anlatmaları olanaksız. Ben çok açık konuşmaya çalışıyorum. Sonsuz bir bağımsızlık, sonsuz bir özgürlük duyduğum için. Bu duygularım, zamanları da, ülkeleri de, kentleri de aşıyor.”²¹⁸ Özlü'nün açık konuşmasının yansımalarını metinlerinde çok sık kullandığı cinsellik temasında görürüz. O, her zaman kadınlığının ve cinselliğinin farkındadır. Bunu da doyasıya yaşamak ister. Herhangi bir siyasi ideolojinin veya dayatmanın gölgesinde kalarak ona göre şekil almaktan kaçınır. Başka insanlarla olan ilişkilerin insanı halk sevgisine de götüreceğine inanan Özlü, sevginin sevişmenin (cinselliğin) insanı insan yapan davranışlara yönelteceğini ve sevgiyi çoğaltacağına inanır. Yine burada söylediği sözler bizi onun id'in gölgesinde yatan düşüncelerine götürür:

“Devrimci inançları olan kadınların sert, militan bir dış görünüşe bürünmelerine karşıyım. Kadın, kadın olabilmeli. Bu da kolay değil. Halklara olan sevgisini, insan ancak bireylerle olan ilişkilerinde geliştirebilir. Çok sevmeyen, çok sevişmeyen birinin insancıl bile olabileceğine inanmıyorum, diyorum.”²¹⁹

---

²¹⁷ A.g.e., 53.

²¹⁸ A.g.e., 57.

²¹⁹ A.y.

“Bayram Günü” başlıklı öykü, sıcak bir cumartesi günü birkaç saat için Akdeniz kıyısında bir kente gelen anlatıcının yaşadığı olayları konu edinir. Öykü, anlatıcının minibüsten inip düşüncelerini açıklamasıyla başlar. Anlatıcı otogarların kendisinde uyandırdığı hisleri anlatır. Ardından biraz gezinir, İstanbul için bilet alır, yürür.

Esas olayların başladığı yer ise, bir lokantanın alt katındaki çardakta, lokantacının şişman oğlu ve yaşlı bir Alman kadının oturduğu kısımdır. Alman yaşlı kadınların cinsel bunalımlarından bahseder. Sonrasında lokantacının oğlu ve Alman kadın denizde gezintiye çıkar. Lokantacının şişman oğlunun cinsel açlık içerisinde olduğu bellidir. Alman kadın da bunun farkındadır.

— *Sizleri motorla gezdireyim, diyor loknatacının oğlu.*

— *Sen motorda bize saldırırsın, diyor kadın.*

— *Yok söz veriyorum, ikinize de el sürmem, diye yanıtlıyor adam.*

— *Sizleri bilirim ben.*²²⁰

Alman kadının bu sözleri aslında Türk toplumunda yaşayan insanlara yönelik bir ifadedir diyebiliriz. Burada bahsedilen gencin Türk olduğunu düşünürsek bir Almanın gözünden Türk toplumunda yaşayan gençlerin id dürtülerini süperegö nedeniyle bilinç dışına attığı ve bastırıldığı şeklinde yorumlanabilir. Freud bu bastırılan isteklerin herhangi bir olay veya durum karşısında bilinç yüzeyine çıkacağını ifade etmişti. Burada da gencin bu ilkel, kaba şekilde yorumlayabileceğimiz davranışları Freud’un söylediklerini kanıtlar niteliktedir. Diyalogların devamında genç kendisini tutamadığını belirtir ve kadınlara arkasını dönerek çok kısa sürede denize boşalır.

Öyküde dikkati çeken noktalardan birisi de yaşlı kadının grup rehberi hakkında söyledikleridir. Öyküde Alman kadının yaşlı olması grup rehberinin ise genç olması ve özellikle bunun vurgulanması akla yaşam içgüdüsünü getirir. Özellikle yaşlı olması Özlü’nün bu dönemi bilinçli olarak seçtiğini, ölümü hatırlatmak istediğini akla getirir. Ölüm yıkıcı etki yaparken yaşam denilen unsur canlılık katar. Yaşlı kadının karşısına genç bireyin çıkması içgüdü kuramında yer alan yaşam ve ölüm dürtülerini hatırlatır.

— *Dün gece bizim grubun rehberi zorla odama girmek istedi.*

— *Beğendiniz mi onu?*

— *Beğendim, çok genç, çocuğum olabilecek bir yaşta.*

— *Sizinle kalmasına izin verseydiniz, burada yalnızsınız, istediğiniz gibi davranabilirsiniz.*

---

²²⁰ A.g.e., 75.

— *Evet, ben de öyle yaptım, ama gene de bir burukluk duydum. Çok genç.*²²¹

“[Palmas]” başlığını taşıyan öykü, bir kış günü, İstanbul’da, bir kişinin Palmas adındaki viyolonselciyle beraber yaşadıklarını konu edinir. Öykü, anlatıcının Palmas’ı almak için büyük bir otele gelmesiyle başlar. Anlatıcı Palmas’ın odasına girer ve beraber çay içerler. Bu esnada anlatıcının gözü Palmas’ın ayakkabılarına takılır. Anlatıcının bu esnada zihninden geçenler ve bunların bir bağlantı göstermemesi onun zihninin karmaşıklığını ve o anki içinden çıkılmaz ruh hâlini gösterir. Art arda sıraladığı sözcükler onun zihninden fotoğraf karelerinin hızlıca geçtiğini düşündürür. Bu da Freud’un psikanaliz tekniğinde uyguladığı serbest çağrışım tekniğini hatırlatır.

*“(…) Oturur oturmaz viyolonselcinin özel rugan ayakkabılarına iliştiriyor gözlerim. Birden aklıma her şey geliyor. Ölenler, öldürenler, öldürülenler, ölmeyip yaralananlar, yerlerde yatan cesetler, patlayan silahlar, siyasal söylevler, sokaklarda ellerinde plastik bidonlarla dolaşan kentliler, araba depolarından emerek benzin çekenler; düşünmemek istedim, yeniden onun özel rugan ayakkabılarına baktım.”*²²²

“[Yaşayanlar. Ölenler.]” başlığını taşıyan öykü, anlatıcının büyük bir şehirde bir zamanlar tanıştığı madde bağımlısı bir gençle aralarında geçen olaylar konu edinir. Öykü, anlatıcının kendi duygu ve düşüncelerini anlatmasıyla başlar. Bu öyküde anlatıcının hem kendi içinde hem de iletişim kurduğu gençle çatışma içerisinde olduğu söylenebilir. Kendisiyle olan çatışmada, hayatını yaşamak yerine ona üçüncü bir gözle bakarak yazıya dökme isteği vardır. Ne olayların içine girip yaşama devam edebiliyor ne de üçüncü göz olup olanları yazıya dökabiliyor. Her ikisini de kabullenemeyen anlatıcı bir içsel çatışma yaşar:

*“(Beyaz yüksek tavanlı odada bir insan var. Zaman zaman bir şey yaşarken, olaya dışarıdan bakıp, o olayı yazmak için yaşadığım duygusuna kapılıyorum. O zaman içimden bir ses, ‘karşındakine haksızlık ediyorsun’, diyor. ‘Olmaz böyle bir şey’, diyor. Olayın içine tümüyle girmeye çalışıyorum. O anda da kendime haksızlık ediyordum gibi oluyor. Böylece kendim ve gözetimim arasında bölünüp, zamansızlığımıza dalıyorum.)”*²²³

Uçakta yan yana oturduğu genç hakkında da zihninden bir şeyler geçer. Kendi yaşamında hissettiği birtakım duyguları, yaşadığı olayları, bu gence duyurmanın olası olup olmadığını sorgular. Kendi var oluşunun, cinsel isteğinin, bağımsızlığının bilincinde olan anlatıcının şu sözleri dikkat çekicidir:

²²¹ A.g.e., 76.

²²² A.g.e., 80.

²²³ A.g.e. 84.

“(Hiçbir kadınla yatmamış bir erkeğin bu denli güçlü, bu denli de çekici olduğunu bilmiyordum. Senin doyumsuzlukla algıladığın duyguları, bağımsızlıkla başladığın sabahları ve gene doyumsuzlukla yaklaştığın geceleri, okşadığın tenleri, var oluşunu anımsadığından beri düşündüğün insan yaklaşımlarını, bütün duyguların ve tenlerin başlangıcındaki yirmi iki yaşında bir yeni/insana duyurmak olası mı?)”²²⁴

“Rotterdam’da” başlığını taşıyan öykü, anlatıcının aynı isimli şehirde bir sabah evden çıkıp dışarda gezinmesini ve gezinti esnasında hissettiklerini anlatmasını konu edinir. Anlatıcı yürüdüğü sokaklarda hep bir sorgulama içerisindedir. Bu öykü, anlatıcının kendini sorgulaması açısından önemlidir. Bu da Özlü’nün öyküye dönüşmüş bir biçimde aslında kendi içsel sorgulaması olduğunu hissettirir. Anlatıcının kendi içerisinde yaşadığı çatışmaları konu edinen öyküde, anlatıcının içerisinde bir başka ‘ben’ daha vardır. Bu ben kendini gözlemlemekten rahatsızlık duyar. İçsel çatışma öykü boyunca devam eder ve anlatıcı sorgulamasını herhangi bir sonuca bağlayamaz.

“Uzun caddelerde yaşamı o kitapta olduğu gibi yoğun yaşayıp yaşamadığımı düşündüm. Aşkı, duyguları, özlemleri? Yoksa ben yaşanan tüm olayların bir gözlemcisi, dünyanın, duyguların, özlemlerin, ülkelerin, alışkanlıkların bir seyircisi miyim? Belki de gövdenin öldürücü acılarını gözlemci olarak taşımak daha kolay olurdu. Peki ama sevinçler ve istekleri ne yaptım? Duyguların derinliğinden bir gözlemci olarak kaçtım mı, onların yarattığı akıntılarda Ben’im tümüyle yer almadı mı ve zaman dışı sessizliğimde yeterince içten değil miydim?”²²⁵

Özlü’nün eserlerinde gitme izleği ile sık sık karşılaştığı daha önce söylenmişti. O, gitmeyi bir tedavi şekli olarak görürdü. Bu öyküde ise artık karşımıza yollarda olmayı sorgulayan bir insanın çıktığı görülür. Hep bir yere yerleşmek istediğini söyleyen anlatıcı istemsizce kendini yollarda bulur. Bir süre sonra şehirdeki her şeyin birbirine benzediğini ve gittiği her yerde benzer caddelerle, sokaklarla, binalarla... karşılaştığını söyler. Onu ilgilendiren unsur artık insanlardır. Buna rağmen bulunduğu kentte ne bir bağlantı arar ne de konuşacak bir insan. Bu onun yaşadığı içsel ve ruhsal çatışmaların bir neticesidir. Yabancılık çekmediğini, özlem duymadığını, acıyı bulamadığını, derin bir sevgi ve ilişki içinde olmadığını ifade eden anlatıcı Ben’ini, yaşamını ve her türlü inişli çıkışlı zamanlarını gözlemleyen gözlemciyi ön plana çıkarır.

“1980 Yazı Güneşi A./” başlıklı öyküde, 1980 yılının Temmuz ayında anlatıcının İstanbul’da bir hastane odasında babasının yanında refakatçi olurken yaşadıkları, hissettikleri ve Zürih’e yolculuk eden anlatıcının oradaki gözlemleri anlatılır.

---

²²⁴ A.y.

²²⁵ A.g.e., 92.

Bu öyküde toplumun bir kargaşa içerisinde olduğu görülür. 1980 olaylarının neticesi toplumu kötü bir şekilde etkiler. Her yerde polis arabaları vardır. Hastaneye sürekli yaralı insanlar getirilir. Morgda kan yığını içinde gövdeler vardır. Ölülerin, yaralıların içerisinde anlatıcı korkuya kapılır. Bir tedirginlik içerisinde. Ömrü boyunca sevginin gücüne inanan Özlü, çatışmaların yaşandığı aile ortamından sonra bir de siyasi ve toplumsal meselelerden dolayı insanların birbirlerine kıymaları karşısında dehşete kapılır. Bu da psikanalizin temsilcilerinden biri olan Erich Fromm'u hatırlatır. O, zamanının bir kısmını Freud ile beraber geçirir. Daha sonra her türlü olayın altında libidonun aranmaması gerektiğini, bazı durumlarda da toplumun birey üzerinde etkili olabileceğini savunur. Aynı şekilde psikanalizin temsilcilerinden biri olan Wilhelm Reich, nevrozların kökeninde ekonomik ve sosyal şartları arar. Bu da bizi Özlü'nün anlatılarında yer bulan toplumsal olaylara yönelir. Özlü'nün de eserlerini ve yaşamını her ne kadar cinsellik şekillendirmiş olsa da toplumun bir parçası olduğu unutulmamalıdır ve doğal olarak bulunduğu toplumdan etkilenmiştir. Özlü düşüncelerini şu şekilde aktarır:

“Yaşamımın bazı kesimlerinde rahatlık da aradım. Biraz sakin, düzenli, belki biraz sevgi dolu günler belli süre kalsın, uzasın istedim. Yaşamımdaki tırmanışlar, huzursuzluklar durulduğu an, ailemin, yakın çevrem ve giderek yaşadığım toplumun huzursuzlukları, patlayışları büyüdü, yükseldi. Kavranılamayacak boyutlara erişti. Tedirginlik, güvensizlik, kuşku, zaman zaman umutsuzluk elimde olmayan nedenlerle gene gelip yüreğime, beynime, düşünceme oturdu.”²²⁶

Yaşanan birtakım olaylar sonucunda insanların belli durumlara alıştırılmasını ve şartlandırılmasını da eleştirir. Zamanla bazı durumlar olağan hâle gelir ve şaşırtıcılığını kaybeder. Özlü bunu yaşadığı toplum üzerinden eleştirel bir dille okuyucuya aktarır. Metnin devamında Zürih'teki izlenimleri anlatıyor olması da bilinçli bir zekanın ürünüdür. Bu şekilde iki toplum arasındaki farkı ortaya koymaya çalışır. Anlatıcının şu ifadeleri dikkate değerdir:

“Babamın bu gece yanımda ölmesi doğaldır. Ölmeyip, yeniden yaşama dönmesi de. Güncel bir olay. Bütün büyük olayları güncel olaylar gibi algılamaya koşullandırıldık. Evimizin kapısı kırılabilir. Silahlar üzerimize dayanabilir. Bunlar günlük olay. Neresinden tutacağız bu ülke üzerine kâbus gibi çöken yaşamı.”²²⁷

Anlatıcı gittiği ülkedeki izlenimlerini de dile getirir. Bütün insanların genç, iyi giyimli, bakımlı olduğunu, emin adımlarla yürüdüğünü vurgular. Her bakımdan daha iyi ve güzel yaşadıklarını vurgulayan anlatıcıya burada yaşam enerjisi tekrardan yüklenir. Öyle ki

---

²²⁶ A.g.e., 94-95.

²²⁷ A.g.e., 95.

öykünün sonunda yolumuz yeniden cinselliğe çıkar. “— Buralara genç bir erkekle gelip, bu dağ yamaçlarında sevişmeli, diyorum.”²²⁸

“1980 Yazı Güneşi B./” başlıklı öykü anlatıcının küçük bir otel odasında olduğunu belirterek başlar. Bu öyküde de bunaltı ve korku eşlik eder. “— Bunalıyorum. Burada akıl hastası olmaktan korkuyorum, dedi. Akıl hasta olmaktan korkmak, akıl hastası olmaktan daha güç bir durum. Çünkü korkular sürekli. Tedirginlikler sürekli.”²²⁹ İnsanı ömrü boyunca yoran duygulardan biridir korku. Bir olayın veya durumun gerçekleşmesi beklenirken ruhen yıpranma yaşanır. Özlü için de aynı şey geçerlidir. O, akıl hastası olmayı kabullenir ama akıl hastası olmaktan korkmayı kabullenemez. Korkunun, tedirginliğin yıkıcı etkisini ömrü boyunca her durumda hisseder. Bu korkuyu yaşamaktansa akıl hastasıym demeyi yeğler. Bu da onun bilinçli olduğunu gösterir.

Anlatıcı hayatında yaşadıklarını da sorgular. Bir içsel çatışmanın varlığı söz konusudur denilebilir. O, çok ülke gezmesini, çok insan, roman kahramanı tanınmasını, uçaklara, trenlere, otobüslere binmesini sorgular. Metnin devamında da karşımıza ölüm izleğini çıkarır. “Ölüm sonsuzluğu, ölüm uzantısı, ölüm ölümsüzlüğü var burada.”²³⁰ sözleri anlatıcının her an ölüm duygusunu içerisinde taşıdığını gösterir.

Anlatıcının cinsel bir birliktelik yaşadığı da görülür. Sadece bir kişinin varlığına da ihtiyaç duymaz. Onun için birçok insanın soluğu, sıcaklığı, teni gereklidir. Bu durum yalnızlığını, kaygılarını ve korkularını bu şekilde bastırıldığını, id’in isteklerine boyun eğerek varoluşsal sorunlarını bilinç dışına ittiğini gösterir. Öyle ki, yabancı bir adamla olduğu için kötü duyguların içini bürümediğini dahi dile getirir. Kendini anın akışına bırakır.

Öykünün devamında 1980 dönemi Türkiye’indeki siyasi ve sosyal meseleler anlatılmaya devam edilir. Anlatıcı bir önceki öyküde yer alan hastanededir. Kargaşa ortamı ve anlatıcının bu ortamdaki huzursuzluğu, tedirginliği devam eder. Her yerin ölüm koktuğunu, her yaşamamın zamansız ölümlerle yaşadığını ve temmuz sıcağının en çok ölüme benzediğini söyleyen anlatıcı, kendini güvende hissetmez. Anlatıcı yaşamı boyunca ölümlerle hesaplaşma içerisinde olduğundan dolayı bu hesaplaşmayı

---

²²⁸ A.g.e., 97.

²²⁹ A.g.e., 99.

²³⁰ A.g.e., 100.

yaşamayanları da eleştirir: “Yaşamlarında, yaşam ve ölümleriyle hesaplaşmayanlar, güç ölüyor, kendileri ile birlikte tüm dünya ölsün istiyorlar. Yaşamda kalanlara kızarak, öfkelenerek bakıyorlar.”²³¹ Yaşamın ve ölümün bu denli vurgulanması anlatıcının içgüdülerine sıkı sıkıya bağlı olduğunu gösterir. Bu yüzden de yaşamı cesurca, doyarak ve istekli bir biçimde yaşamının gerekliliğini, aile bağlarını zamanında yenmenin önemli bir mesele olduğunu belirtir. Ona göre, istekle yaşanmalı ki istekle ölmeli. Burada anlatıcının ölümün yıkıcı etkisinden kendini korumak istediği anlaşılabilir.

Anlatıcının olumlu olumsuz her şeyi bir kabulleniş içerisinde olduğu görülür. Öykünün 1980 yılında yazıldığından yola çıkarak Özlü’nün artık yaşının da vermiş olduğu bir olgunlukla hayatında durağan bir döneme girdiği söylenebilir. Bunda etkili olan unsurlar çocukluğundan başlayarak yaşadığı döneme kadarki var olan birtakım olaylardır. Dönemin verdiği bunaltı da her türlü şeyi kabul edip sakin olmasında etkilidir. “Doyumsuz dünyamı avucumun içine alıp sıkıyorum. Her şeye hazırım. Hastalığa. Yalnızlığa. Aşka. Gitmeye. Kalmaya.”²³²

“Öğleden Sonra” başlıklı öyküde, anlatıcının Berlin’de melankolik bir adama yardımcı olmak istediği görülür. Burada anlatıcının hayvanat bahçeleriyle ilgili duygu ve düşüncelerine de yer verilir. Öykü, anlatıcının melankoli içerisinde olduğunu düşündüğü bir adama dair izlenimlerini aktarmasıyla başlar. Bu melankolinin sebebinin cinsellik olduğunu düşünür. Adamın aylardır bir kadınla yatmadığını söyleyen anlatıcı, ona iyilik etmek ister ve onunla yatmayı düşünür. Sonrasında bu düşüncesinden vazgeçer ve hayvanat bahçesi ile ilgili olaylar anlatılmaya başlanır. Anlatıcı buradan hiç hoşlanmaz. Hayvanat bahçesi onun için hayvanların çaresiz bırakıldığı ve ürkütücü bir yerdir. Çocukluğuna dair izlenimleri de burada yer verilir. Onun hayvanat bahçesi hakkındaki olumsuz düşünceleri çocukluğuna dayanır. Anlatıcının sekiz yaşında hayvanat bahçesi gezisini deneyimlemesi bu noktada önemli bir olaydır. Freud’un psikoseksüel gelişim kuramı içerisinde yer alan Gizil (Latent) dönemine denk gelen bu gezide anlatıcı, tedirginlik duyar. Bu da ömrü boyunca hayvanat bahçelerine mesafeli durmasına neden olur.

“Ankara hayvanat bahçesinde ne kadar ürkmüştüm. Henüz sekiz yaşındaydım. Çok sıksa ve son derece sinirli olan büyükbannem beni elimden tutmuştu. O gece yatağıma

---

²³¹ A.g.e., 102.

²³² A.g.e., 103.

işemiştim. Ya İstanbul hayvanat bahçesi. Allah'tan oradaki hayvanlar o derece pis kokuyordu ki, dayanamayıp hemen çıkmıştık, böylece büyük ve olumsuz bir etkilenmeden kurtulmuştum."²³³

Anlatıcı sadece bir hayvana karşı olumlu duygular besler. Franz Kafka'ya ait olan "Değişim'deki Gregor Samsa'ya karşı."²³⁴ Ona göre, hayvanat bahçeleri insanı umutsuzluğa sürükler. Hatta öyle ki maymunlarla yeniden insanlığa başlayacakmış gibi hisseder. Yüz bin milyon yıl geriye gidip hayata yeniden başlamak ona korkutucu gelir.

Hayvanat bahçesinde karşılaştığı yaşlı Berlinli kadın ise dikkat çekicidir. Anlatıcı bu kadının tüm hayvanlar hakkında bilgi sahibi olduğunu düşünür. Geçmişlerini, neyi severek yediklerini, günde kaç kez tuvaletlerini yaptıklarını, ne zaman çiftleşme gereksinimi duyduklarını bildiğini varsayar. "Çiftleşmelerine ilgi duymuyor da olabilir. Artık kendisi çiftleşemeyen yaşlı bir Berlinli kadın hayvanların çiftleşmelerine neden ilgi duysun?"²³⁵ sözlerinden anlatıcının cinsellik ile ilgili düşüncelerinin sadece yaşam ve gençlik ile ilgili olduğunu bize gösterir. O yaşlanmayı ölüme yakın olmakla eşdeğer tutar ve yaşlanınca insanların cinsel hayatının biteceğini düşünür. Bu yüzden Özlü yaşam içgüdüsünün verdiği enerji ile cinsellik hayatını ömrü boyunca dolu dolu geçirir.

"Eski Sevgi" başlığını taşıyan öykü, Havel şosesi üzerinde bir tahta sırada oturan iki kişinin Eski Sevgi Meyhanesi'ne gitmek için otobüs beklediklerini, gelen otobüsün geçip gittiğini ve istedikleri yere varamamalarını konu edinir. Bu meyhane, ulaşılmak istenen sevgiyi, sevgilileri, aşkları, dostlukları temsil eder. Bunlara ulaşmanın imkânsızlığını bize aktarmaya çalışan anlatıcı bu imkânsızlığı ölüm ile özdeş hâle getirir. Anlatıcının bu öyküde de varoluşsal sorgulamalarının devam ettiği görülür. "Kimse düşünmüyor insan varoluşunun ne çok benzerlikler gösterdiğini. *Kader* demek istemem. Ne çok benzerlikler! Özlem! Acı! Öteki şeyleri anmak istemem. Büyük sözler."²³⁶ Anlatıcı burada her insanın varoluşunda benzer özelliklerin olduğunu söyler. Bunu söylerken herhangi bir kelimeye sığdırmaz düşüncelerini. Her insanın benzer özlemlerle acılarla dolu olduğunu söyler.

Özlü'nün metinlerinde yer alan gitme izleği ile tekrardan karşı karşıya kalınır. Tren raylarını, gitmeyi, hareket hâlinde olmayı seven anlatıcı, zihninden geçen kelimeleri

---

²³³ A.g.e., 107.

²³⁴ A.y.

²³⁵ A.g.e., 108.

²³⁶ A.g.e., 117.

sıralar. Peşi sıra söylediği şu sözcükler bile onun ruhunun, bedeninin özgür olma isteğini anlamak açısından değerlidir. “Hareket. Gidebilmek. Kalmak zorunda olmamak. Bağımsızlık. Özgürlük. Uyum sağlamak zorunda olmamak. Raylar bir çeşit sonsuzluk. Dünyasal.”²³⁷

Sonuç olarak Özlü, öykülerinde kendi hayatından detaylara yer vermiştir. O, bunu yaparken bilinçli davranır. Yazdıklarında kendini hissettirir, hiçbir zaman soyutlanmaz. Bu da onun ruhunun, psikolojisinin metinlerine yansımaya neden olur. Bu yüzden karşılaşılan izlekler birbirlerinden farklı görünse de bir bağlantı içerisindedirler.

3.3. SENARYO İNCELEMELERİ

Tezer Özlü, öykü ve roman türünden sonra kurmaca metinlerinin arasına bir de senaryo ekler. *Zaman Dışı Yaşam*, onun bu türdeki ilk ve son eseridir. *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adını verdiği eserinin senaryolaştırılmış şekli olarak da okunabilir. Kitap Almanca olarak yazılır ve daha sonra Türkçeleştirilir. Bu senaryo, Özlü’nün metinlerinin bir bütün halinde okunması gerektiğini gösterir.

3.3.1. Zaman Dışı Yaşam²³⁸

Sezer Duru tarafından Türkçeye çevrilen ve ilk kez 1998 yılında basılan bu kitap, Özlü’nün kurmaca metinleriyle yakından ilişkili bir senaryosudur. O, edebiyat hayatında çeşitli türlerle ilgilenir ve *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adlı kitabıyla doğrudan bağlantılı olan bir senaryo ortaya koyar. Bu da metinlerinin arasında bir bağlantı olduğuna ve bunları yorumlayabilmek için metinleri bir bütün olarak değerlendirmek gerektiğini gösterir.

Kitabın başlığının içerisinde “yaşam” ifadesinin geçiyor olması akla içgüdüler kuramında yer alan yaşam dürtüsünü getirir. Özlü, sürekli olarak yaşam ve ölüm dürtüsünü içerisinde hisseder. Hayatını ve eserlerini buna şekillendirir denilebilir.

Senaryo, beş yaşında bir kız çocuğunun babası ve erkek kardeşiyle birlikte kaybolan büyükannesini aramasıyla başlar. Burada parantez içerisinde çocuğun beş yaşında ve kız olması dikkat çekicidir. Çünkü beş yaş, Freud’un psikoseksüel gelişim kuramında yer alan Fallik döneme denk gelir. Bu dönemde de özellikle erkek çocuklarının ilgileri

---

²³⁷ A.g.e., 118.

²³⁸ Tezer Özlü, *Zaman Dışı Yaşam* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015).

anneye, kız çocuklarınınki ise babaya yönelir. Çocuğun kız olması ise akla Elektra Kompleksini getirir.

Özlu'nün metinlerinde önemini koruyan ve ölümü temsil eden büyükanneyle burada da karşılaşılır. “Yolunu şaşırın çocuk büyükanneyi ufak, derin olmayan bir çukurda bulur.”²³⁹ Babaanne ve çukur imgelerinin beraber kullanılması ölüm dürtüsünü hatırlatır. Metin içerisinde geriye dönüş ile babaannenin öldüğü güne gidilmesi anlatıcının bu olaydan ne kadar derin etkilendiğini gösterir.

Metinde karşılaşılan tren Özlu'nün içindeki gitme isteğinin hâlâ devam ettiğini gösterir. “Çocuk özlemle trene bakar.”²⁴⁰ ifadesi bu isteğin daha çocukluktan başladığı izlenimini verir. Gitmekteki esas amaç her şeyden kaçmaktır. Bu kaçmanın getirmiş olduğu mutluluk kadın için paha biçilemezdir. “(...) Benim en büyük mutluluğum her şeyden kaçmak. Her şeyden. Tüm çocuklardan. Tüm acılardan. Tüm sevgilerden. Tüm orgazmlardan. Tüm gecelerden. Tüm günlerden. Her hilal aydan, her ülkeden. Her sınırdan.”²⁴¹ Her dünyadan, öteki dünyadan ve her yaşamdan kaçır. Her gece ölür ve sabah yeniden canlanır. Yirmi dört saat içerisinde her iki dürtüyü de dolu dolu yaşır. “(...) En sonunda benim Ben'im ve benim Ben'im 'Ben' olacaklar.”²⁴²

Freud'un psikanaliz kuramında önem verdiği şeylerden biri düşler yani rüyalardır. Rüyalardan yola çıkarak bilinç dışımıza atmaya çalıştığımız gizli yanlarımızın keşfedilebilir olduğunu düşünmüş, bunun için de çalışmalarında rüyalara ağırlık vermiştir. Rüyaları pek çok neden etkiler. Bu yüzden sınırlı bir rüya analizine bağlı kalmamak için rüyaları etkileyen bir nedene değil birçok nedene odaklanılmalıdır.

Zaman Dışı Yaşam'da da karşımıza düş çıkar. Bu düşte babaanne görülmeye devam edilir. Bunun yanı sıra bir farenin görülmesi, giderek sayılarının çoğalması anlatıcının fobisinin büyüklüğünü gösterir.

“Düş.

Kadın ardında bir kapıyı kapatır. Girdiği mekân kapkaranlıktır. Hemen ardından binlerce mumun yandığını görür. Mum ışıkları çok küçüktür. Birden bir fare sıçırır. Sonra bir yığın fare. Bağırır. Düşünde çocuk haliyle büyükanne'nin yatağına girer.”²⁴³

---

²³⁹ A.g.e., 7.

²⁴⁰ A.y.

²⁴¹ A.g.e., 44.

²⁴² A.y.

²⁴³ A.g.e., 9.

Metinde küçük kızın büyümüş hâline de yer verilir. Trende yolculuk yapan ve kırk yaşlarında olan kadın, kitabın başında yer alan küçük kızdır. Burada dikkati çeken nokta ise kadının sevgilisidir. “Kadını görürüz. 40 yaşlarındadır. Rainer ise 20.”²⁴⁴ Rainer kadının sevgilisi olarak karşımıza çıkar. Kadının daha yaşlı, erkeğin daha genç olması ölüm-yaşam dürtüsünü hatırlatır. Yaşlı kadın genç adamda yaşam enerjisi, dirilik, canlılık, tazelik bulur. Bu da Özlü’nün beraberliklerinde yaşa önem vermediğini, ona yaşanılan hayatı hissettirecek ilişkilere önem verdiğini hatırlatır. Onun için yaşam önemlidir. Böyle düşünüyor olmasında ölümü temsil eden babaanne ile uzun yıllar beraber yaşamış olması etkilidir denilebilir.

Kadın, kendinden küçük olan sevgilisinde çocukluğu, yetişkinliği yani yaşamın kendisini bulur. Yaşamın olduğu yerde de ölümü bulmaması da olanaksızdır. Çünkü bu iki dürtü onun için birbirinden ayrılamaz.

“Seni seviyorum Rainer. Neden bilmiyorum. Seni ilk kez annenin kollarında on dört günlük bir bebekken gördüm. Konuştuğum dillerin hepsini biliyorsun. Benim için hem çocuk hem de yetişkinsin. Tıpkı kendimi de hissettiğim gibi... Sen yaşamın kendisisin. Ölümsün de. Tıpkı kendimi hissettiğim gibi,”²⁴⁵

Kadının bir Yunanlı ile karşılaşması ve onunla beraber vakit geçirmesi de dikkate değerdir. Aralarında geçen bir diyalog bizi yaşlı kadının tekrardan genç biriyle beraber olduğu, hatta onun gösterdiği ilginin de hoşuna gittiği çıkarımına götürür.

“(...) Yunanlı onu yumuşakça okşar. Kadın bu okşanmanın farkında değildir, rahatsız da olmaz. Çevresini saran bu tamamen yabancılik içinde, kendisine daha az yabancı olan bir elin yanında olması belki de iyidir.

Yunanlı: Selanik’e gittin mi hiç?

Kadın: bir kez.

Yunanlı: Ne zaman?

Kadın: Sen hangi yılda doğdun?

Yunanlı: 1962’de.

Kadın: İşte o yıl ordaydım.”²⁴⁶

Varoluşsal sıkıntıların getirdiği bunalım yinelenir. “Kendi varoluşu, dünyanın tüm varoluşu ile birlikte ona yük olmaktadır.”²⁴⁷Varoluş sancılarının bir yansıması olan yabancılik duygusu burada da devam eder. Kırk yaşındaki kadın sevgilisinden ayrıldıktan

---

²⁴⁴ A.g.e., 10.

²⁴⁵ A.g.e., 24.

²⁴⁶ A.g.e., 27.

²⁴⁷ A.g.e., 39.

sonra dilini bilmediği bir ülkede, Yugoslavya’da, yabancılık hissine kapılır. “(...) Öylece durur. Her insana yabancıdır. Her nesneye yabancıdır. Kendisine bile. Tek başına bir yere gitmeye gücü yoktur. Herhangi bir şeye dayanmayı dener. Ona daha az yabancı olan bir şeye. Bu kahredici yabancı dış dünyadan daha az yabancı olan bir şeye.”²⁴⁸ Kendisine dahi olan yabancılığı, iç dünyasını çorak hissetmesine neden olur.

Metinde yer alan kadının sürekli ağrılar çektiği görülür. Diş ağrısıyla başlayan sancılı sürece aşk ağrısı da eklenir. Kadın kendini yalnız ve terk edilmiş hisseder. Özlü’nün de yaşamında özellikle manik depresif dönemlerde artan veya azalan ağrılarla mücadele ettiği belirtilmişti. Bu ağrılara neden olan etkenlerden biri onun iç dünyası denilen ruhuyla alakalıdır.

Metinde cinsellikle ilgili unsurlara da yer verilir. Fakat bu savunma mekanizmalarından biri olan “hayal kurma” ile aktarılır. Bu mekanizmada birey gerçekleşmesini istediği hayaller, fanteziler, düşler kurar. Burada da kadın sevgilisi ile beraber olmak ister ve sevgilisinin genç tenini arzular. Bu yüzden onun “Organını ağzına alır. (...) Orgazm oluncaya kadar onu öper.”²⁴⁹ şeklinde kadının sevgilisi ile yaşamayı istediği sevişme hayal kurularak anlatılır. Bunun yanı sıra kadının başka bir erkekle seviştiği de görülür. Böyle yaparak Rainer’in aşkına, kendi aşk acısına karşı savaşaacağını umar. Böylece bastırma mekanizmasını kullanarak isteklerini, dürtülerini bastırma yolunu seçer.

Kadının Freud’un içgüdüler kuramında yer alan yaşam dürtüsüyle dolu olduğu görülür. Bunu doyumsuzluk olarak görür. Yaşama sıkı sıkıya bağlıdır. Yaşama ve yaşamaya dair bir özlem duyar. Bunu da çeşitli unsurlarla tamamlamaya çalışır. “Kadın doyumsuz özlemine düşünür. Bu bir aşk özlemi değil tıpkı onun gibi güçlü bir yaşam özlemidir. O bu özlemi o ana kadar, aşkla, tanıdığı ve tanımadığı insanlarla olan ilişkileriyle, edebiyata olan sevgisiyle doldurmaya çalışmıştır.”²⁵⁰ Kadın, edebiyatın yaşamdan daha canlı olduğuna inanır. Edebiyatın yaşam dolu olması, aşkı, duyguyu, ölümü yani birçok dürtüyü içinde bulundurması kadını yazmaya ve okumaya sevk eder.

---

²⁴⁸ A.g.e., 13.

²⁴⁹ A.g.e., 14.

²⁵⁰ A.g.e. 30-31.

3.4. MEKTUP İNCELEMELERİ

Tezer Özlü'nün en yalın hâli mektuplarında görülür. O, çok sevdiği iki arkadaşı olan Leylâ Erbil ve Ferit Edgü'ye mektuplar gönderir. Bu mektuplarında içinden geçenleri açık bir şekilde aktarır. Mektup türündeki eserleri iki tanedir. Bu mektuplar onun hakkında bilgi edinilmesini kolaylaştıran metinlerdir.

3.4.1. 'Her Şeyin Sonundayım' Tezer Özlü-Ferit Edgü Mektuplaşmaları²⁵¹

Ferit Edgü ile Tezer Özlü'nün mektuplarından oluşan bu kitap, ilk kez 2010 yılında basılır. İki arkadaşın birbirine samimiyet içerisinde gönderdiği bu mektuplarda Tezer Özlü hakkında pek çok bilgiye ulaşılabılır. Özlü'nün evliliklerinde yaşadıkları, kendine yabancılaştığı zamanlar, yakınlarıyla ilişkileri gibi kendi hayatına dair bilgilerin yanı sıra, dönemin edebiyat dünyası ile ilgili görüşleri, beğendiği ve beğenmediği yazarlar, yaptığı çalışmalar, yazdıklarının basım sürecinde yaşadığı zorluklar da bu mektuplarda yer alır. Kitabın ön sözünü yazan Ferit Edgü, bu ön sözde bize Özlü için yazmanın bir varoluş biçimi olduğundan, onun yazdıkları ile yaşadıklarının bağlantılı olduğundan bahseder.

Mektupların çoğu zaman Özlü'nün hastalığının depreştiği zor günlerde yazılmış olması da dikkat edilmesi gereken bir husustur. Edgü'nün bu mektuplarla ilgili önemle belirttiği bir nokta vardır: "Tezer, hastalığının düşüşe geçtiği dönemlerde (bazıları klinikte) yazdığı mektuplarda, yaşadıklarını dile getirdiği kadar, saplantılarını, (sözcüğü bağışlayın) sabuklamalarını da dile getiriyor."²⁵²Böyle zamanlar, onun psikolojisi hakkında birtakım bilgilere ulaşmayı kolaylaştıran şeyler yazmasına neden olur.

Kitapta, Özlü'nün 1966 yılının Eylül veya Ekim ayında Ankara'dan göndermiş olduğu ilk mektupta yer verdiği ifadeler önemlidir. Burada onun zihninin karmaşık olduğu görülür. Düşünceleri arasında bir kopukluk vardır. Kafasından geçenleri yazamayacağını söyler, çünkü artık kafasından bir şey geçmediğine inanır. "(...) Daha çok yitiriyorum düşüncelerimi. Olmayan düşüncelerimi. Uyuyabilmem için hiçbir neden yok."²⁵³ Uyuyabilmek için hiçbir neden bulamayan Özlü, uyanmak için de bir neden bulamaz. Bir belirsizlik içerisinde. Bu onun hastalığının bir yansımasıdır.

---

²⁵¹ Burak Fidan, haz. *Her Şeyin Sonundayım Tezer Özlü-Ferit Edgü Mektuplaşmaları* (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2016).

²⁵² A.g.e., 8.

²⁵³ A.g.e., 11.

Özrü, kendi içerisinde birçok Ben'in olduğuna inanır. "Bir gece. Diğerleri gibi. Bir Ben. Diğer Benler gibi. Bugün eski ben'lerimden biri olduğumu duydum. Karşılıklı gülsük."²⁵⁴ O, bu benlerinin bilincindedir. İçerisinde birçok ben olması hayatına inişlerle çıkışlarla devam etmesine neden olur. Bir yerden sonra artık gülmeyi arzular.

Ruh hâli kafasının içinde bir yandan her şeyi barındıracak kadar dolu bir yandan da hiçbir şeyin olmadığını hissedecek kadar karışıktır. O, bunun da bilincinde olarak davranır. Bu bilinç yani farkındalık durumu onun manik depresif dönemlerinde büründüğü ruh hâliyle de alakalıdır. "(...) Burada bir ben var. Belki de bana benzemek isteyen birisi. Kafamın içinde her şey bir arada. Çocukluđum. Taşra. Erkekler. Sıkıntı. Ama kafam bomboş. Hiç bu kadar yalnız ve rahat olmamıştım. Bomboş."²⁵⁵

Mektupta düşünme yer vermesi de aslında yaşadığı psikolojik sıkıntıların bir yansımasıdır. Bir çaresizliğin belirtisidir. Özlü, sanki anlattıklarıyla kurtarılmayı bekleyen bir insandır. Görülmeyi, hissedilmeyi ve belki de en önemlisi anlaşılmayı ister. Düşünde yine peşini bırakmayan ölüm gerçeği ile yüzleşir.

"Geçenlerde düşümde yüksek bir yapının camının altında, bir parmak kadar dar bir yere abanıp kalmıştım. İçeriye girsem, girmeye yeltensem, camdan odaya bir adımımı atsam, düşüp ölecektim. Ama o cam kenarına yapışıp, boşluğun üstünde kendimi tutacak gücüm kalmamıştı. Nasıl olsa çözülecekti ellerim. Ve ben düşecektim boşluğa."²⁵⁶

Özlü, hiçbir yerde olmak istemediği gibi her şeyin de sonunda hisseder kendini. Bu yüzden de korkar. Mektupta "korkuyorum" ifadesinin üç kez tekrarlanması da bize korkusunun büyüklüğünü gösterir. Bu korkusunu da yazarak geçirmeye çalışır. "Ben kendim için yazmak istiyorum."²⁵⁷ diyerek varoluşunu güçlendirmeye çalışır.

Depresif dönemde hastaların uyku ve yeme düzenlerinde birtakım bozukluklar olur. Bu dönemde ya iştah artar ya da azalır. Bu durumda kilo kayıpları ya da artışı olabilir. Aynı şekilde uyku güçlükleriyle de sık karşılaşılır. Uykuya dalmada güçlük, uyanıp tekrar uyuyamama veya erken uyanma gibi durumlar ortaya çıkabilir. Özlü'nün mektubunda da bu durumlarla karşılaşılır. Depresif bir dönemdeyken yazdığı düşünölen bir mektubunda şunları dile getirir:

---

²⁵⁴ A.y.

²⁵⁵ A.g.e., 14.

²⁵⁶ A.g.e., 11.

²⁵⁷ A.g.e., 13.

“Hiç yemek yemedim bugün. Öyle sanıyorum ki artık hiç yemek yemeyeceğim. Uyuyacağım. Çünkü uyuyan ve yemek yiyen ben değilim.

Ben beni bunaltıyor.

Ben’in yazdığı bu satırlar canımı sıkıyor benim.”²⁵⁸

1967 yılının mart ayında yazdığı bir mektupta ise uykularının iyi olduğundan ve bunun belki de almakta olduğu ilaçlardan kaynaklı olabileceğini düşünür. Yine de ölüm korkusu peşini bırakmaz. “Uykularım iyi. Uykulardan önce biraz ölüm korkusu geliyor. Uyuyunca geçiyor. Düşlerimi hiç hatırlamıyorum sabahları. Gündüzler biraz uzun geliyor bana. Bütün bunlar belki de hâlâ almakta olduğum ilaçların etkisi.”²⁵⁹

Özrü, her ne kadar depresif dönemlerden olumsuz etkilenmiş olsa da onun bu dönemlere alıştığı da söylenebilir. Onun bu durumunda egonun savunma mekanizmaları etkilidir. Çünkü başa gelen olumsuz durumlardan kaçınabilmek için bazen olumluymuş gibi davranmak yani başka bir deyişle bu durumu bastırmak gerekebilir. Özü de hastalık döneminden keyif almaya çalışır. “Bu hafif depresyon halini sevmiyorum diyemem, zevk verici, keyif verici bir hastalık bu.”²⁶⁰ O, artık hastalığının tam olarak ne olduğunu bilir ve bu durumu kabullenir. İnsanın kötü olay veya durum diye nitelendireceği şeyleri inkâr etmek yerine kabullenerek hayatına devam etmesi de bir tür savunma mekanizmasıdır denilebilir. “Artık, hastalığının düşüncesi de kafamdan sıyrılmaya başladı, üstelik bu durumun yararlı yönlerini bile bulmaya başladım, her zaman kafamı kurcalayan bir konu idi, şimdi hastalığının ne olduğunu da biliyorum. Bu bile bir yaşantı.”²⁶¹

Özü’nün yazdıklarında ölüm ve yaşam dürtülerinin çok sık işlendiği bilinmektedir. O, en çok ölüm dürtüsüyle karşılaşmış olsa da yaşam dürtüsüyle onu dengelemeye çalışır. 1984 yılında Ferit Edgü’ye yazdığı bir mektupta “(...) Ölmek isteğim yok. Yaşama isteğim olmadığı gibi.”²⁶² diyerek iki dürtüsünün de aynı durumda olduğundan söz eder. Yine aynı mektubunda mezarlıklarda en büyük huzuru bulduğunu söyleyen Özü’nün o günlerde duygularının çok durağan olduğunu söyleyebiliriz. Duygu durumundaki bu değişiklikler manik depresif dönemlerde yaşadıklarının bir sonucu olabilir.

---

²⁵⁸ A.g.e., 15.

²⁵⁹ A.g.e., 29.

²⁶⁰ A.g.e., 27.

²⁶¹ A.g.e., 33.

²⁶² A.g.e., 68.

Özlu bir mektubunda anjin geçirdiğinden bahseder. Anjin her ne kadar fiziksel bir rahatsızlık olsa da bu durum onun için ruhsal sıkıntılarının bir yansıması şeklinde gelişir. Özlu de bu durumun farkındadır. “(...) Hemen hemen haftada bir gün müthiş bir anjinle yatıyorum. Bu anjin tamamen psikosomatik.”²⁶³ Psikosomatik diye bahsedilen kavram, psikolojik kökenli fiziksel hastalıklar için kullanılır. Bazı durumlarda devreye giren savunma mekanizmaları istenmeyen düşünceleri, duyguları bastırır. Bu bastırma neticesinde ruhsal sıkıntılar ortaya çıkar. Bu sıkıntılar bir süre sonra fiziksel rahatsızlanmalara da neden olur. Kişi bu durumda bedenini kontrol altına alamaz. Özlu’de de bu durumun yansımaları görülür. Psikolojik kökenli rahatsızlıkları artık fiziksel rahatsızlanmalara neden olup günlük yaşamını etkilemeye başlar.

Özlu’nün metinlerinde yer alan fare fobisiyle tekrar karşılaşılır. “Fareler ve İnsanlar” filminin çekileceğine yönelik düşüncelerini açıklarken farelerden hoşlanmadığını belirtir. “Ben fareleri hiç sevmem. Adını bile duyamam.”²⁶⁴ Özlu’nün bunu her fırsatta dile getirişi de önemli bir noktadır. Günlük meselelerden söz ederken dahi korkusunu veya hoşlanmamasını belli etmeden geçemez.

3.4.2. Tezer Özlu’dan Leylâ Erbil’e Mektuplar²⁶⁵

Tezer Özlu’nün çok samimi olduğu arkadaşı Leylâ Erbil ile mektuplaşmalarını içeren bu kitap, Leylâ Erbil tarafından hazırlanmış olup 1995 yılında Yapı Kredi Yayınları’nca ilk baskısı yapılmıştır. Özlu ve Erbil günün birinde mektuplarını mutlaka yayımlayacaklarına dair birbirlerine söz verirler. Bu söz üzerine kitap Erbil tarafından hazırlanır. Kitap Erbil’in yazdığı bir ön söz ve iki ana bölümden oluşur. “Benim Gözümle Tezer Özlu” başlıklı birinci bölümde Erbil’in Özlu ve kitapları hakkındaki yazılarına yer verilir. İkinci bölümde ise mektuplar yer alır. Bu mektuplarda Özlu’nün yazma süreci, yaşadığı dönemdeki edebiyat dünyası, yurt dışındaki hayatı ve Türklerin durumu, özel yaşamı, hastalıkları ve gördüğü tedaviler ile ilgili bilgilere ulaşılır. Samimi bir dili tercih eden Özlu bu mektupları ile hem hayatı hakkında hem de bulunduğu ruh dünyası ile ilgili bilgiler sunar.

---

²⁶³ A.g.e., 73.

²⁶⁴ A.g.e., 90.

²⁶⁵ Leyla Erbil, haz. *Tezer Özlu ‘den Leyla Erbil’e Mektuplar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017).

Özlu, 1982 yılının Haziran ayında yazdığı bir mektubunda içerisinde bulunduğu ruh durumunu řu sözlerle özetliyor: “(...) Bazen hiçbir şeyden yılmayacak kadar gücüm oluyor. Bazen çok aciz oluyorum.”²⁶⁶ Çocukluğunda, gençliğinde, hatta orta yaşlara geldiğinde dahi peşini bırakmayan karmaşık ruh hâlinin yansımaları yine görünür. Bu manik depresif dönemlerde yaşadığı ikili ruh hâlinin bir kalıntısı gibidir. Kimi zaman dünyaları kucaklayacak gücü bulan Özlu, kimi zaman o dünyaların altında kalmış gibi hisseder. Erbil’de onun bu durumunu bilir. Kitabın ilk bölümünde onun hakkında yazdığı yazılardan birinde “öfori” kavramını kullanması bu yüzdendir. Öfori²⁶⁷ psikiyatri dünyasında sıkça kullanılan kavramlardan biridir. Kişinin coşku olmasına ve bundan dolayı da kendisini iyi hissettiği bir ruhsal durum olarak tanımlanır. Erbil’de Özlu’nün bu durumu yaşadığının farkındadır. Çevresi gibi o da bunu kabullenir fakat Özlu’nün hayatına yeni giren Hans Peter’in bu durumu nasıl karşılayacağına dair içinde şüpheler oluşur. Fakat Erbil, bu endişelerinin yersiz olduğunu çok geçmeden anlar. Çünkü Peter ile Özlu arasında çok güçlü bir sevgi bağı vardır. Bu sevgi Özlu ’ye hem iyi gelir hem de yıllarca eksikliğini hissettiği sevgi özleminin doyurulması açısından tatmin edici olur.

Özlu’de yansımaları görülen öfori durumu uzun sürmez. 16 Temmuz 1986 yılında yazdığı bir mektubunda yine karmaşık ruh hâli görülür. “Ben zaten yeryüzünün neresini benimsedim ki? Zaman zaman kendimi çok iyi, zaman zaman da kötü duyuyorum. İki durum da uzun sürmüyor, böylece bir denge kuruluyor.”²⁶⁸ O, yaşadığı karmaşanın bilincindedir. Bu yüzden de iki ruh durumu arasında bir denge kurmaya çalışması savunma mekanizmalarını aktif kullandığını gösterir niteliktedir.

Özlu’nün doğup büyüdüğü çevre ve aile yapısı düşünülürse birtakım isteklerinin özgürce yerine getirilemeyişinin nedeni olarak süperegonun varlığı görülür. O, özgürce hareket edememesinin nedeni olarak toplumu suçlar. Açık bir şekilde olmasa bile bilinç dışına işleyen toplum baskısı sebebiyle birtakım kurallara uymak zorunda hisseder. Bunun bilincinde olan Özlu, evlilik kurumunu bu açıdan değerlendirir. “Bizler belki de kendi

---

²⁶⁶ A.g.e. 32.

²⁶⁷ Öfori veya coşku, kişiye objektif koşullara karşılık gelmeyen bir refah duygusu, memnuniyet duygusu veren neşeli, yüksek bir ruh halidir. Küçük dozda alkol, morfin, diğer psikostimulan ve ilaçların etkisiyle artmış bir ruh hali ortaya çıkabilir. Oksijen açlığı (irtifa hastalığı) ve şiddetli somatik hastalıklar da öfori hissine neden olabilir. (Bkz. http://tr.housepsych.com/eyforiya_default.htm [Erişim 03.04.2022].)

²⁶⁸ Leyla Erbil, haz. *Tezer Özlu ‘den Leyla Erbil’e Mektuplar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), s.52.

kendilerine yaşaması gereken, ama belki de toplumumuz buna elvermediği için evlilikler yapan kadınlarız.”²⁶⁹

3.5. ANLATI İNCELEMELERİ

Tezer Özlü'nün roman, öykü, senaryo türündeki eserlerinden başka bir de “anlatı” denilebilecek türde eserleri vardır. Bu türdeki eserleri iki tanedir. Bunlardan biri *Yaşamın Ucuna Yolculuk* diğer ise *Kalanlar* adı verilen eseridir. *Yaşamın Ucuna Yolculuk* ilk olarak Almanca yazılır daha sonra Türkçeleştirilir. Bu metnin roman özelliği gösterip göstermediği tartışılır. Bu yüzden “anlatı” başlığı altında incelenir. *Kalanlar* adı verilen eserde ise yayımlanmak üzere yazılan ama daha önce yayımlanmayan metinler bir araya getirilir.

3.5.1. Yaşamın Ucuna Yolculuk²⁷⁰

Tezer Özlü'nün 1983 yılında *Auf den Spuren eines Selbsmords (Bir İntiharın İzinde)* adını verdiği ve Almanca olarak kaleme aldığı bu eser, Almanya'da aynı yıl ödül kazanır ve 1984 yılında Türkçeye *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adıyla yazarı tarafından çevrilir. Eser, anlatıcının çok sevdiği üç yazarın izini sürmek amacıyla yaptığı yolculuğu konu edinir. Bu üç yazar: Franz Kafka, Italo Stevo ve Cesare Pavese'dir. Özlü'nün Türk edebiyatının yanı sıra dünya edebiyatıyla da içli dışlı olduğu, yabancı yazarlarla henüz erken yaşlarda tanıştığı bilinir. Bunun yansımaları hem eserlerinde hem de hayatında görülür. O, bu üç yazarın hayatı ile kendi hayatı arasında benzerlikler olduğunu düşünür ve kendini onlara yakın hisseder. Bu yolculuğun temel nedeni bu dürtünün getirmiş olduğu merak duygusudur. Yolculuk sırasında edindiği izlenimler, ölüm/yaşam dürtüleri, hiçlik ve varoluş üzerine düşüncelerini aktaran Özlü, kimi zaman Cesare Pavese'nin metinlerine de göndermeler yapar.

Özlü'nün çoğu metnine hâkim olan karmaşık ruh yapısı bu metninde de yer alır. Bir yandan kendini diğer insanlarla kıyaslayarak güçlü bulurken bir yandan da bırakılmış duygusunu hisseder. Özlü daha önce bırakılmış gibi hissetmediğini ifade eder ve bu durumu garipser. O, kendi içerisinde bir benlik çatışması da yaşar. Freud'un yapısal

---

²⁶⁹ A.g.e., 60.

²⁷⁰ Tezer Özlü, *Yaşamın Ucuna Yolculuk* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018).

kişilik kuramında yer alan benlik sistemi Özlü’de bir savaş halindedir. O da bunun bilincindedir.

“(…) Zaman zaman kendimi tüm insanlıktan daha güçlü duyuyorum, ama kendimi aynı anda çıplaklıklarından sıyrılmaya çalışan ağaçlar kadar da bırakılmış duyuyorum. Özellikle ben’in, ben’i bıraktığı anlarda. Ya da ikisi bütünleştiğinde.”²⁷¹

Özlü, Freud’un içgüdüler kuramında yer alan ölüm ve yaşam dürtülerine de değinir. Yaşamı bir belirsizlik olarak gören ve yaşam özlemini doyurmanın mümkün olup olmadığını sorgulayan Özlü, onu ölümlle tanımlı olarak düşünür. İnsanların yaşamı ve ölümü farklı olgularmış gibi değerlendirmelerine karşı çıkar. Bu düşüncesinin neticesinde de kendini varoluşsal sorgulamaların içerisinde bulur. “Kendi var oluşum. Her var oluş kendisiyle birlikte ölümü getirmiyor mu.”²⁷²

Özgürlüğünü doyasıya yaşamak isteyen Özlü, gitmek eyleminin ona hissettirdiklerini bir kere daha dile getirir. “Tren raylarını severim. Bağımsızlığı, gidebilmeyi, kalmak zorunda olmamayı, uymak zorunda olmamayı anımsatır. Tren rayları bir tür bağımsızlıktır benim için.”²⁷³ diyen Özlü’nün bu sözleri kalıplara, kurallara tahammül edemeyen bir insanın haykırışı niteliğindedir. “Uymak zorunda olmama” ifadesi aklımıza toplumsal kuralları getirir. Bu da Özlü’nün daha önce de yaşamış olduğu ego ile süperegosunun çatışmasını hatırlatır. O, kendi sınırlarını kendi çizen ve bu sınırlar içerisinde de sınırsızlığını kurduğunu düşünen biridir. Yaşam dürtüsünü gitmek ile bağdaştıran Özlü, varoluşunun anlamını bu unsurlarla bir bütün hâline getirmeye çalışır.

Özlü’nün metinlerinden yola çıkarak manik depresif dönemlerde onun bir uyku problemi yaşadığı rahatlıkla söylenebilir. Öyle ki uyumak için büyük bir çaba gösterir. Bu durum genellikle depresif dönemlerde ortaya çıkar. “Yaşamım boyunca uykuyu beklediğim kadar hiçbir şeyi beklemedim. Ancak anlamsızlık ve acı sonsuz bir gelişigüzeğe vardığı günlerde derin derin, uzun uzun çok yorucu uykuları uyudum. Yorgun, isteksiz ve umutsuz uyanıncaya dek.”²⁷⁴

Özlü’nün yaşamış olduğu psikolojik rahatsızlıklar bir süre sonra fiziksel acıya dönüşür. Metinlerinde sürekli baş, bel, diş ağrısı çeken Özlü’nün yine bir diş ağrısı ile mücadele ettiği görülür. Özlü bu sefer bu ağrıyı bir savunma mekanizması olarak görür ve ağrıyı

---

²⁷¹ A.g.e., 9-10.

²⁷² A.g.e., 11.

²⁷³ A.g.e., 19.

²⁷⁴ A.g.e., 45.

istemediği, düşünmeyi tercih etmediği durumları, duyguları unutmak için kullanır. “(...) Bu diş ağrıları garip bünyemin bir başkaldırısı. Diğer duyguları bana unutturmak için, dişim ağrıyor. Artık ağrımasın. Hiçbir şey anımsamıyorum. Özlemiyorum. İstemiyorum.”²⁷⁵

3.5.2. Kalanlar²⁷⁶

Tezer Özlü'nün öykü, roman ve diğer metnlerinin dışında kalan yazılarının toplandığı bu eserde, Özlü'nün yayımlanmak amacıyla yazdığı, daha önce kitap hâline getirilmediği yazıları bulunur. Özlü'nün yakın arkadaşı olan Ferit Edgü kitaba bir ön söz yazar. Bu ön sözde kitabın yazılma amacı, Özlü'nün kişiliği, hayatı boyunca yaşadıkları, diğer metnlerinin oluşumları gibi konular ele alınır. Kalanlar, Özlü'nün yazınsal ve öğretici niteliğindeki metnlerinin bir arada bulunduğu bir kitaptır. Bu metinler yazarın diğer metinlerini anlama açısından da kolaylaştırıcı bir rol oynar. Yazarın farklı konulardaki görüşlerini yansıtır.

Kitabın içerisinde “Çağrı” başlığını taşıyan bölüm psikanalitik inceleme açısından önemlidir. Anlatıcının burada ‘ben’ dediği unsur ile çatışma hâlinde olduğunu ve bu ‘ben’lerin bölünmüşlüğü söz konusudur. Yazar bunun bilincindedir. Bize bunu gösterebilmek için kimi yerlerde BEN şeklinde yazması bu durumu kanıtlar niteliktedir. “Beni öldürdüm. Her insanı öldürmek kanısı ile öldürdüm. BEN BEN MİYİM? BEN HERKES MİYİM? BEN HER ŞEY MİYİM?”²⁷⁷ Burada kendi ben 'inini anlamlandıramayan bir insanın çılgılığı söz konusudur. Kendi ben 'inin varlığını göstermeye çalışan Özlü, bu ben 'in herkes gibi mi olduğunu yoksa herkesten ayrı bir ben mi taşıdığını sorgular.

Kendi Ben'i içerisinde o kadar çok bölünmüşlük yaşamıştır ki aynı anda birçok ben 'in farklı işlerle uğraştığı bile görülür. “(...) Ben gene iki BENLER oluyorlar bir BEN kaldırımda durmuş, yüksek yapıya bakıyor. İkinci ben tepeden ölümlere uçuyor. Diğer benler nerelerde? Bilemiyorum. Tüm benlerimi toplayıp uçmak.”²⁷⁸

Özlü'nün metinlerine hâkim olan ölüm ve yaşam dürtüleriyle yine karşılaşılır. İçinde bastıramadığı ölüm dürtüsünün nedeni olarak yaşam dürtüsünü görür. Freud'un içgüdüler

²⁷⁵ A.g.e., 62.

²⁷⁶ Tezer Özlü, *Kalanlar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017).

²⁷⁷ A.g.e., 16.

²⁷⁸ A.y.

kuramında yer alan bu iki dürtü Özlü’de dengesini bulmaya çalışır. “Berlin’de içimde büyük bir ölüm özlemi oluşuyor. Doğaldır, yaşam için bu kadar çok dürtünün olduğu yerde ölüm çoğalır.”²⁷⁹

Psikanalizin önemli temsilcilerinden biri olan Otto Rank, *Doğum Travması* adını verdiği kitabında “(...) doğum sonrası koşullara geçişin çocukta yarattığı dehşetin, sonraki yaşamda en sağlıklı insanlarda bile sürekli var olan birincil anksiyetin kökeni olduğu görüşünü savunmuştur.”²⁸⁰ Freud ise bu travmanın insanın yaşadığı ilk anksiyete (kaygı bozukluğu) olduğunu savunur ve yaşadığı anksiyetelerin kökeninde cinselliği arar. Rank ise daha çok ilk travmadaki ayrılık anksiyetesinin tekrarı olarak yorumlar. Bu doğum travması adı verilen ve bireyi ilerideki yaşlarda da bir şekilde etkileyen olay, insanların anne karnına dönme isteği şeklinde sonuçlanır. Özlü’nün metinleri dikkatle incelendiğinde de çevresine yabancılaşmasından dolayı içe kapanmanın getirmiş olduğu yalnızlık duygusu onda anne karnına dönüş isteği, anne karnını özleme şeklinde yorumlanabilir. “Kendi embriyonluğunu anımsayabilirsin, annenin karnında geçirdiğin ayları, orada kalıp gün ışığını görmek istemeyişini.”²⁸¹ Özlü’nün *Çocukluğun Soğuk Geceleri* adını verdiği kitabındaki şu ifadeleri de bu isteğini destekler niteliktedir: “Ana rahmine düşüşümü anımsar gibi oluyorum. İlaçların etkisiyle mi? Sonra ana karnındaki gibi, geçici, tedirgin bir uykuya düşüyorum.”²⁸² Özlü, doğmuş olmanın verdiği sıkıntı ile “Doğmamam gerektiğini düşünüyorum.”²⁸³ diyerek yine anne karnına dönme arzusunu dile getirmiştir denilebilir.

3.6. YAZILARININ İNCELEMELERİ

Tezer Özlü üretmeyi, yazmayı seven bir insandır. Kendini bir türle sınırlandırmayan farklı alanlarla da ilgilenen bir yazar olmayı başarır. Bu ilgilenmelerinin neticesi olarak çalışmada da yer verilen *Yeryüzüne Dayanabilmek İçin* başlıklı eser gösterilebilir. Bu eser onun edebî kimliğinin bir yansıması gibidir.

---

²⁷⁹ A.g.e., 36.

²⁸⁰ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis yayımları, 2017), s. 204.

²⁸¹ Tezer Özlü, *Kalanlar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), s.48.

²⁸² Tezer Özlü, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 39.

²⁸³ Tezer Özlü, *Kalanlar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), s. 18.

3.6.1. Yeryüzüne Dayanabilmek İçin²⁸⁴

Tezer Özlü, yurt dışında yaşadığı süre içerisinde Türkiye'deki dergilere yazılar göndermiş ve dünya edebiyatı ile kurduğu ilişkiler neticesinde sinema ve tiyatroyla da ilgilenmiş biridir. Bu kadar üretken ve verimli bir yaşamın sonucunda kendi edebiyatından da yola çıkarak birtakım yorumlarda bulunur. Yazarın *Yeryüzüne Dayanabilmek İçin* adını verdiği bu kitabında, kendi düşüncelerinden yola çıkarak yazdığı metinlere ulaşılır. Onun edebiyat, sinema, tiyatro, sanat gibi pek çok alanla ilgi görüşlerine ulaşmak açısından önemli bir kaynaktır.

Tezer Özlü, kitabın başlangıcında “Yaşamla ve Ölümle Hesaplaşmak İçin Yazıyorum” başlığını verdiği ilk yazısında Batı kültürünün bizi nasıl etkilediğine dair görüşlerini dile getirerek başlar. Bu noktada psikanalizin önemli temsilcilerinden biri olan Alfred Adler gibi düşünür. Adler, bireyin toplumdaki ayrı olamayacağını ve bireyin davranışlarının toplumun özellikleri ile değerlendirilebileceğini savunur. Özlü de benzer şekilde “bireyci” tavır takınır. “Her zaman olduğu gibi gene çok bireyi davranacağım. Başka türlü elimden gelmiyor. Toplumun oluşumunda en çok bireyin varlığına önem veren bir bireyciyim.”²⁸⁵

Bu yazısında dikkat çeken bir diğer nokta ise Özlü'nün metinlerinde çok sık karşılaşılan Freud'un İçgüdüler Kuramında yer alan yaşam ve ölüm dürtüsüdür. Bu iki dürtü onda birbirini tamamlayacak niteliktedir. Yaşamın olduğu yerde ölüm, ölümün olduğu yerde de yaşam arzusu duyar.

Yazma eylemi Özlü'nün hayatının merkezinde olan bir unsurdur. Onun yazmadığını, üretmediği hayal edilirse dünyanın gerçekleriyle, hayatın acılarıyla karşı karşıya kalacağını ve buna da tahammül edemeyeceği tahmin edilebilir. Edebiyat ve psikoloji arasındaki ilişki incelendiğinde birçok yazar için geçerli olan bu durum, Özlü'nün yazma eylemi ile psikoloji arasında nasıl bir ilişki kurduğunun da göstergesidir. “Ama kanımca yazı yazmak coşku, hafif melankoli, taşkınlık gibi psikolojik bir semptomdur.”²⁸⁶ Onun yazma eylemi hakkındaki görüşleri Freud ile benzerlik taşır. Freud da yazma eylemini bir tür nevroz (ruhsal hastalık) olarak görür. Özlü'nün düşüncesi ise manik depresif

---

²⁸⁴ Tezer Özlü, *Yeryüzüne Dayanabilmek İçin* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015).

²⁸⁵ A.g.e., 9.

²⁸⁶ A.y.

dönemlerde yaşanan coşku veya melankolinin bir dışa yansıması gibidir. İkisinin de bu eylemin psikolojik bir durum olması açısından yorumlaması önemlidir. Özlü bu durumu bir hastalık olarak değerlendirir. Topluma ve kendine yabancılaştığı durumlarda, değersiz hissettiği anlarda “yazma eylemi” ile hayata bağlanır. “İnsan yazarlık hastalığını -az da yazsa- sürekli olarak içinde taşır. Ben, bu hastalığa ancak dayanamayacak hale gelince, neredeyse psikoza girecek duruma geldiğimde yazabilen bir hastayım.”²⁸⁷

Her insanın doyurulmamış birtakım istekleri vardır. Kimi zaman bu isteklerini bastırmaya kimi zaman da bu isteklerini başka yollarla doyurmaya çalışır. Bunu yaparken de her bireyin farkında olmadan kullandığı, psikolojide önemli bir yer tutan savunma mekanizmalarını kullanır. Özlü’nün yazma eylemi, edebiyatla ilgilenmesi de de bu savunma mekanizmalarından biridir. Sözcüklerle kendine bir dünya kurar ve kendini korumaya çalışır. “(...) bir yıla yaklaşan sürenin sonunda vardığım çıkış yolu yalnız ve yalnız edebiyat. Sevdiğim kitapları yeniden okumak, sözcükler, dünyayı sözcüklere çevirerek algılamak. Bunun dışında her birey bana çözümlenmeyecek bir dünya gibi görünüyor.”²⁸⁸

Özlü, çocukluğundan bu yana dünyayla, insanlarla mücadele içindedir. Özgürlüğünü her şeyden üstün tutmaya çalışır ve baskılanmayı, sınırlandırılmayı kabul edemez. Düşüncelerini, isteklerini, sınırsızlığını anlatmaya çalışırken de edebiyatı kullanır. Kendini konumlandırımadığı toplumda, edebiyat sayesinde yüceltilir. Yaşamla ilgili konularda başarısızlığa uğrayan Özlü, edebiyat sayesinde ödünleme mekanizmasını kullanır. “Yazı yazmak isteğinin dış dünyaya karşı bir tür savunma olduğunu daha bir algılıyorum.”²⁸⁹ Özlü, yazmış ve okumuş olduğu kitaplarla iç dengesini ayakta tuttuğuna inanır. Ona yaşama gücü veren bu dengedir.

Edebiyat dünyasının kötümserlikten doğduğunu düşünen Özlü’nün en çok güvendiği dünya edebiyattır. Bünyesinde birçok duyguyu barındıran edebiyatın Özlü’ye hissettirdikleri şu şekildedir: “Edebiyatın aşk, çelişki, acı, gözyaşı, intihar dolu yaşamı.

---

²⁸⁷ A.Ş.

²⁸⁸ Leyla Erbil, haz. *Tezer Özlü ‘den Leyla Erbil’e Mektuplar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), s.33.

²⁸⁹ Tezer Özlü, *Kalanlar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), s. 65.

En güvendiğim duygum, en sadık dünyam.”²⁹⁰ O, bu dünya içerisinde kendine bir yer bulmuş ve yeryüzüne dayanabilmek için edebiyatı tercih etmiştir.

Özrü, insanın neden yazma eylemine ihtiyaç duyduğunu da sorgular. Bu sorgulamasına yine kendi içinden geldiği gibi cevap verir. Kendisinin neden yazma ihtiyacı duyduğunu dile getirir:

“Neden yazılır? Dünya acılı olduğu için yazılır. Duygular taşıdığı için yazılır. İnsanın kendi zavallılığundan sıyrılması çok güç bir işlemdir. Ama insan bir kez bu zavallılıktan sıyrılmaya görsün, o zaman yaşamı kendi egemenliği altına alabilir. İşte böylesi bir egemenliği bir iki kişiye daha anlatmak için yazı yazılır. (Ya da kendi kendine kanıtlamak için). Çünkü, insanın kişisel özgürlüğü, kendi dünyasına egemen olmasıyla başlar. Dünyasına egemen olan insan, acıları coşkuya, bunalım yaratmaya, sevgisizliği sürekli aşka dönüştürebilir. Ben dünyama egemen olmayı edebiyatla öğrendim.”²⁹¹

Özrü, bir yazarı tanımamız için onun sözcüklerinin yani metinlerinin gerekli olduğunu vurgular. Bu da psikanalitik alanda yapılan çalışmaların önemini gösterir. Çünkü bir yazarı anlamak, onun ruh dünyasına inebilmek ancak onun eserleriyle mümkündür. Bu eserler yazarın yaşamı ile ilişkilidir. Özrü’nün aşağıdaki sözleri eserlerinin incelenmesi yönünde bizleri yönlendirici bir nitelik taşır:

“Kafka için yüzlerce araştırma kitabı yazılmış, bunlardan birkaçını son aylarda karıştırdım. Ne can sıkıcı kitaplar (K. Wagenbach araştırması dışında.) bir kez daha şu yargıya vardım: Bir yazarı, ancak o yazarın kendi sözcükleriyle okumak gerek. O sözcükler her şeyi içeriyor.”²⁹²

---

²⁹⁰ Tezer Özrü, *Yaşamın Ucuna Yolculuk* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), s.65.

²⁹¹ Tezer Özrü, *Yeryüzüne Dayanabilmek İçin* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015), s.10-11.

²⁹² A.g.e., 19.

SONUÇ

Türk edebiyatının önemli kadın yazarlarından biri olan Tezer Özlü'nün eserleri üzerine psikanalitik bir incelemeyi içeren bu çalışmada yazarın roman, öykü, senaryo, mektup, anlatıları, yazıları tek tek incelendi. İnceleme neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışma kapsamında psikanalitik unsurlar çeşitli yönleriyle ele alınmış ve birçok kavrama yer verilmiştir. Bu durum yazarın kendini yansıtırken yer vermiş olduğu ifadelerdeki psikolojik ve psikanalitik unsurların neler olduğunun anlaşılmasına yardımcı olması açısından ortaya koyulmuştur. Yer verilen bu kavramların, Özlü'nün eserlerini inceleme sürecine ışık tutacak nitelikte olduğuna ve psikanalizle ilgili bilinmesi gereken kavramlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Psikanaliz alanındaki temsilciler ele alınarak psikanalizin gelişiminin nasıl yansıdığı gösterilmek amaçlanmıştır. Başta Freud olmak üzere bu alandaki psikanalistlere çalışmada yer verilmiştir.

Tezer Özlü'nün hayatı ve edebî kişiliği metinleri çözümlenmeden önce kaynaklar yardımıyla incelenmiştir. Hayatının metinlerine yansıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tezer Özlü'nün metinlerinde çok sık tekrar edilen cinsellik, sevgi, özgürlük, varoluş, yabancılaşma, yaşam, ölüm gibi temaların psikanaliz ile ilişkisi incelendiğinde, Freud etkisinin yoğun olduğu tespit edilebilir. Özlü'nün metinlerinde yer alan kimi kahramanların da bu temalar çerçevesinde işlendiği görülür.

Tezer Özlü'nün eserlerinde ve hayatında cinsellik önemli bir yer tutar. Freud'a göre bireyin davranışları cinsellik ve içgüdü denilen dürtülere dayanır. Özlü de eserlerinde cinselliğe sıkça değinerek toplumdaki kalıplaşmış cinsellik algısını kırmayı hedefler. Cinsellik alanında yaşamak istediği özgürlüğü metinlerine de yansıtmıştır.

Tezer Özlü'nün romanında yer alan ifadeler hayatı ile bağlantı kurulmasını kolaylaştırır. Metinde yer alan baba, gitme eylemi, ölüm, din, intihar, içgüdü, cinsellik, korku gibi temalar eseri psikanalitik kuramla incelemeyi kolaylaştıran unsurlardır. Özlü'nün ruh durumunun ve psikolojisinin yansımaları bu metinde görülür.

Özlu'nün öyküleri tıpkı romanında olduğu gibi ondan izler taşır. Öyküleri de aynı temalar etrafında meydana gelir. Bu yüzden gerek psikanalitik kuramla gerek Freud'un diğer kuramlarıyla incelemeye uygun metinlerdir.

Özlu'nün senaryo türündeki eseri cinsellik, içgüdü, varoluşsal sıkıntılar açısından psikanalitik kuramla irdelenmeye uygun bir metindir. Bu metinde yer alan ifadeler diğer eserlerinde olduğu gibi Freud'u akla getirir. Freud'un içgüdüler kuramında yer alan yaşam ve ölüm dürtülerinin ağırlıklı olduğu görülür.

Özlu'nün mektup türündeki eserleri okuyucu ile arasındaki duvarın tamamen kalktığı metinlerdir. Mektuplarda yazarın hayatı ve ruh dünyası hiçbir engele takılmadan gözler önüne serilir. Bu da psikolojik unsurların yorumlanmasını kolaylaştırır. Ferit Edgü'ye yazdığı mektubunda düşünce yer vermesi, korkularını aktarması, ölüm ve yaşam dürtülerine yer vermesi Freud'u akla getirir. Leylâ Erbil'e yazdığı mektuplarda da ruh durumunu özetleyen ifadeler yer vermesi ve Erbil'in "öfori" kavramını vurgulaması psikanalitik açıdan önemli bir husustur.

Anlatılarında yer alan ifadeler "ben" çatışması yaşadığını, ölüm ve yaşam dürtülerinin aralıksız devam ettiğini, psikolojik rahatsızlıkların bir süre sonra fiziksel acıya dönüştüğünü gösterir. Bunlar da psikolojinin dehlizlerinde dolaşmayı kolaylaştıran unsurlardır.

Özlu'nün yazıları onun psikanalizde yer alan savunma mekanizmalarını kullandığını gösterir. Özlu gitmeyi ve yazmayı prensip haline getiren bir yazardır. Bu yolla istemediği düşüncelerini, duygularını bastırır. Bu metinler onun edebiyat dünyasına ulaşmayı kolaylaştırır.

Özlu, yaşamının her detayını metinlerinin içinde eritmiş bir yazardır. Onun eserleri psikanalizle incelemeye elverişli metinlerdir. Eserlerini nitelikli kılan unsurun günlük hayatta da takındığı samimi tavrı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hayatı ve eserleri arasındaki duvarı yıkmış olması onu psikanalitik kuramla incelemeye imkân sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Adler, Alfred. *Bireysel Psikoloji*. Çeviren Halis Özgü. İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2002.

Aristoteles. *Poetika*. Çeviren İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987.

Bakırcıoğlu, Rasim. *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2012.

Berger, Louis. *Freud*. Çeviren Aslı Biçen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.

Cebeci, Oğuz. *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları, 2015.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 1999.

Craib, Ian. *Psikanaliz Nedir?*. Çeviren Ali Kılıçlıoğlu. İstanbul: Say Yayınları, 2011.

Duru, Sezer, Haz. *Tezer Özlü'ye Armağan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Eagleton, Terry. *Edebiyat Kuramı*. Çeviren Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

Emre, İsmet. *Edebiyat ve Psikoloji*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2006.

Erbil, Leyla, Haz. *Tezer Özlü'den Leyla Erbil'e Mektuplar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Ersevimi, İsmail. *Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri*. İstanbul: Assos Yayınları, 2008.

Fidan, Burak, Haz. *Her Şeyin Sonundayım Tezer Özlü- Ferit Edgü Mektuplaşmaları*. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2016.

Freud, Sigmund. *Totem ve Tabu*. Ankara: MEB yayınları, 1998.

Freud, Sigmund. *Psikanaliz Üzerine*. Çeviren Kâmuran Şipal. İstanbul: Cem Yayınları, 2000.

Freud, Sigmund. *Otobiyografi*. Çeviren Ayşegül Demir. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016.

Freud, Sigmund. *Sanat ve Edebiyat*. Çeviren Dr. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2016.

Freud, Sigmund. *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*. Çeviren Kâmuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları, 2018.

Freud, Sigmund. *Yaşamım ve Psikanaliz*. Çeviren Kâmuran Şipal (İstanbul: Say Yayınları, 2019.

Freud, Sigmund. *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*. Çeviren Ali Babaoğlu. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

Freud, Sigmund. *Cinsellik Üzerine*. Çeviren A. Avni Öneş. İstanbul: Say Yayınları, 2020.

Freud, Sigmund. *Amatör Psikanalizi*. Çeviren Kâmuran Şipal (İstanbul: Say Yayınları, 2020.

Freud, Anna. *Ben ve Savunma Mekanizmaları*. Çeviren Yeşim Erim. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

Fordham, Frieda. *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*. Çeviren Aslan Yalçın. İstanbul: Say Yayınları, 2019.

Fromm, Erich. *Hayatı Sevmek*. Çeviren Ali Köse. İstanbul: Arıtan Yayınları, 2004.

Fromm, Erich. *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*. Çeviren Aydın Arıtan. İstanbul: Say Yayınları, 2019.

Geçtan, Engin. *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997.

Geçtan, Engin. *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.

Geçtan, Engin. *Varoluşçu Psikiyatri*. İstanbul: Metis Yayınları, 2019.

Gökmen, Ayla. "Bir Ruh Çözümsel Okuma: Tezer Özlü'nün İçsel Dünyasına Öyküleriyle Yaklaşım." *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5, (2001): 118.

Gürün, O.A. *Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1991.

Hilav, Selahattin, "Lacan Üzerine." *Yazko Felsefe Yazıları 1*, (1982): 141.

Jung, Carl Gustav. *Analitik Psikoloji*. Çeviren Ender Gürol. İstanbul: Payel Yayınevi, 2006.

Jung, Carl Gustav. *Freud ve Psikanaliz*. Çeviren İsmail Hakkı Yılmaz. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020.

Jung, Carl Gustav. *İnsan Ruhuna Yöneliş*. Çeviren Engin Büyükinal. İstanbul: Say Yayınları, 2018.

Jung, Carl Gustav. *Jung Psikolojisi*. Haz. Murat Ukray. İstanbul: E-kitap Yayıncılık, 2020.

Kaplan, Mehmet. *Nesillerin Ruhu*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Karakoç, Sezai. *Edebiyat Yazıları- 1*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2012.

Lacan, Jacques. *Psikanalizin Temel İlkeleri*. Çeviren Mutluhan İzmir. Ankara: Çolpan Kitap, 2020.

Masaroğulları, Güncel ve Koçakgöl, Muhammet. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011.

MEPEV. *Psikanalitik Kurama Giriş*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2019.

Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınevi, 2013.

Özlu, Tezer. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.

Özlu, Tezer. *Yaşamın Ucuna Yolculuk*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.

Özlu, Tezer. *Zaman Dışı Yaşam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.

Özlu, Tezer. *Kalanlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Özlu, Tezer. *Yeryüzüne Dayanabilmek İçin*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.

Özlu, Tezer. *Eski Bahçe-Eski Sevgi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.

Öztürk, Nurettin. "Psikanaliz ve Edebiyat." *İnsan Bilimleri Araştırmaları 1 (4)*, (1993): 6-27.

Phillips, Adam. *Freud Olmak: Bir Psikanalistin Gelişimi*. Çeviren Şahika Tokel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Reich, Wilhelm. *Reich Freud'u Anlatıyor*. Çeviren Bertan Onaran. İstanbul: Payel Yayınevi, 1997.

Roudinesco, Elisabeth. *Her Şeye ve Herkese Karşı Lacan*. Çeviren Nami Başer. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

Sarı, Ahmet. *Psikanaliz ve Edebiyat*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2008.

Sartre, Jean Paul. *Varoluşçuluk*. Çeviren Asım Bezirci. İstanbul: Say Yayınları, 2020.

Saygılıgil, Feryal ve Uygun, Beyhan, Der. *Gülebilir Miyiz Dersin? Tezer Özlu Kitabı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Tokuçoğlu, Levent. “Varoluşçuluk ve Varoluşçu Psikoterapi Üzerine Bir Değini.” *Düşünbil Dergisi* 81, (2019): 49.

Tura, Saffet Murat. *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Kanat Kitap, 2010.

Wahl, Jean. *Varoluşçuluğun Tarihçesi*. Çeviren Bertan Onaran. İstanbul: Payel Yayıncılık, 1999.

<https://www.yumpu.com/tr/document/read/15781232/gelisim-psikolojisi> [Erişim 16.12.2020].

<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-fortuna-10724/> [Erişim 02.02.2022].

http://tr.housepsych.com/eyforiya_default.htm [Erişim 03.04.2022].

<https://turuz.com/book/title/freud-ve-psikanaliz> [Erişim 11.04.2022].

EK: 1

FORTUNA²⁹³

---

²⁹³ 'Fortuna', Tezer Özlü'nün şu an Yapı Kredi Yayınları'na basılan ve tüm öykülerinin bulunduğu Eski Bahçe-Eski Sevgi adlı kitapta bulunmamaktadır. Bu öykü, yazarın yayımlanan ilk öyküsüdür. Öykü, Celal Sılay'ın 1963-1971 yılları arasında 105 sayı olarak çıkardığı Yeni İnsan dergisinin Mart 1963 tarihli 3. Sayısında yer almaktadır. Derginin sayıları İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesinde yer almaktadır.

FORTUNA

Tüm korkularım çamların ardındaki aydınlıktan geliyordu. Aydınlık olmasa gene korkacaktım. Urkek kollarımı büzdüm. Bacaklarımı tuttum. Duydum. Kırmızı. Şiş gözlerim. Camın ardına bir bakabilseydim. Duvarlar yeterdi bana. Pis duvarları severdim. Gözlerimi onlara dikip, bomboş içlerine salıverirdim kendimi duvarların. Başımı çıkardım yavaşça. Bir sııttım kendi kendime. Duvarlara baktım ardından. Gülüyorlar mı bana diye. Sessizlik bile durmuştu. İçime çekecek hada da yoktu. Öylesine bir durgunluk. Ne var? Rey mi umuyorsun? Haa.. Isırdım elimi. Duydum gene işte. Uzattım boynumu. Tüm gök gözlerle dolmuştu. Görmez bunlar. Bakarlar. Saklandım köşeye. Kaygı bu. Gene uzattım boynumu. Bakıyorlardı. Tuttular beni artık yalnızlığımda. Yapıştılar enseme. Ne halt edeceğim şimdi? Şurada ben. Güldüm. Şşşt. Sustum. Anlamıştım.

Yeni bir kent. Indim. Ayaklarıma dek baktım. Yerden bir ufak taş aldım. Attım cebime. Kaçtım trenlerinin yanından istasyonun. Dağınık bir kalabalık var demirlerin gerisinde. Karnımı şişirircesine soludum. Yorgunluğumu severim. Uğultular arttı. Cebimdeki taş baktım. Yerindeydi. Taşı tuttum. Gene duydum. Taşın taş oluşunu duydum. Attım taşı. Dayanamadım.

Döndüm. Eğildim. Gene aldım. Severim istasyonları. Akşama değin istasyonun yanındaki merdivenleri indim. Çıktım. Gene indim. Gene çıktım. Gün boşluğunu sundu geceye. Bakamadılar bana. Baksalar da görmeyeceklerdi beni. Sıkıldım merdivenlerden... İstasyonun meyhanesine girdim. Bir uğultu. Aynı uğultu gene. Gözler dolu. Hep gözsüz bir adam aradım. Buldum. Geçtim karşısına. Oturdum. Yok mu gözleriniz? Var. Nerede? Cebimde. Bana versene diyecektim. Kaygan gözlerin etime vereceği bulantıyı andım. Boş verdim. Yolcular ve yolsuzlar bira içti. Ben içtim. Gözsüz adam içti. Ne haber? Birşey söylemek istedim ona. Ağzımı oynattım. Söz çıkmadı. Adam gözlerini taktı. Para ödedi. Gitti.

Dört ayak korkutuyordu beni. Tanımadığım şeyleri seviyordum. Her kösede belirtisiz süreler kalmak istiyordum. Bu etten bir köse idi. Kimsin sen? Saçlarımı tuttu. Uzun değil geceler. Yabancı kent atıverecekti beni. Parmaklarımla gözlerini aradım. Hiç kapamaz mısın bunları? Geceleri hayır. Sen de camların ardındaki aydınlıktan korkar mısın? Hiçbir seyden korkmam.' Neden kapamazsın öyleyse gözlerini? Camın üzerinde burunumun yarısı yara. Gözümün de yarısı. Kollarım. Ayaklarım benim değil artık. Gün doğmadan kaçtım.

Merdivenleri indim. Kapı açık. Kilisenin önü ağaçlık. Her yol yeni. Her yol yabancı. Kendimi koyuverdim ortalarına. Hiçbir yerde değildim. Kirpiklerimi camın içinde icice geçirdim. Sinek kanatları. Korkuyorum. Kirpiklerim olmasa gene korkacağım. Bir süre önce tutmuşlardı küçük odamı. Eğik tavanlı. İlk girmem içine. Camı açtım. Sıcak. Duvarların üzerine bos havadan yağmurlara koşacaklar. Biliyorum bunu. Yatağa uzandım. Kapasam gözlerimi düşeceğim uykuya. Kalktım hemen. Anahtarı aldım. Aynayı aldım. Gözlere baktım. Aynayı koydum. Çıktım. İki adım attım. Geri döndüm. Birkaç merdiven çıktım. Odayı istemedim. Gene indim.

Sokağa çıktım. Her yöne adımlar attım. Kazmışlar. Toprak yığınlarının üzerlerinden atladım. Hiçbir yerde değildim. Yürüdüm.

Camlara baktım. Görünümlerime sııttım. Gazete satanlar belirdi. Diğerleri uyuyorlar eski evlerinde kentin. Pazar olsa gerek. Bir gazetecinin peşine takıldım. Birkac köşe döndük. Adam baktı bana. Ne geliyorsun ardımdan demedi. Gittim. Sıkıldım. Birahaneler kapalı. Salt pazar bunaltısı. Otele döndüm. Aynayı aldım. Para verdim. İstasyona geldim. Gitmeliydim. Yersiz yerlere. Cam yanına sindim. Evler yürüdü. Uyuyanlar yürüdü. Tren de..

İstasyona büyük bir bavulla indim. Korkumu koymuştum içine. Akşamüstü. Yorgun insanlar dolu. Herkes geliyor. Gidiyor. Tez davranışlı kişiler bunlar. Perondan aşağıya merdivenler iniyor. Tek tek indim onları. Telefon kulübelerine baktım. Kapalıydı hepsi. İstasyonun önüne çıktım. Bavulumu yere koydum. Üzerine ben oturdum. Kırmızı bir istasyon bu. Güneş girdi yüzüme. İstasyona akan onlar baktılar bana. Hiçbirinin böylesine aval aval oturarak geçirecek süreleri yoktu. Bu kente geleli ben üç dakika olmuştu. Karşımda çiçek satan kadından başka kimseyi tanımıyorum. Onu yabancıdan saymıyorum artık. Üç dakikadır bağıyor orada. Soluk almaktan başka yapılacak şey yok. Kalktım. Bavulu aldım. Bir tane de çiçek alıp bavula armağan ettim çiçeği. Yolun ortasındaki tramvay durağına geçtim. Sağa da, sola da giren tramvaylar var. Hangi yöne gidenlere binsem? Boş verdim. Döndüm istasyona. Korkumu çıkardım. Bavulu bıraktım. Koşarak çıktım dışarı. Diğerleri gibi. İşim varmış gibi. Para kazanıyormuşum gibi. Karşıya geçtim. Ana caddede yürümeye koyuldum. Yorgun vitrinleri önünde durdum bir mağazanın. Beni ilgilendiren giysili bebeklerdi. Onlara baktım. Ölümsü duruyorlardı. Karanlık geliyordu. Kapkaranlık olsun diye bekledim.

Gece. Yollardayım ben. İşte burada bulunuyorum. Beni sırtmaları ile bağlı kılmaya yeltenen kişilerden çok iraktayım. Unuttum onları. Yatağıma yatıp uykunun ardından koştuktan da yorulmayacağım bu gece. Bomboşum. Iraklığımın mutluluğu, akıyor. Tüm etimden akıyor.

Trafik ışığının altında durdum. Tam karşıda bir tane daha var. Sarı. Beyaza. Siyah yanıp duruyor. Diğerleri onlara bağlamışlar kendilerini. Bir arabalar akıyor. Küçük. Küçük. Bir insanlar akıyor. Küçük. Küçük. Adamın biri bana bakıyor karşıdan. Işığa bakmıyor. Ben geçersen o da geçecek karşıya. Böyleleri çok. Işığa bakacaklarına karşı kaldırımda bekleyenlere bakıyorlar. İki kaldırım da birden davranıyor. Ortada içiçe giriyorlar. Bir an sonra değişmiş oluyorlar kaldırımları. Herkes gidiyor yoluna. İşte o adam da bana bakıyor. Ben değişmek istemiyorum ki kaldırımımı. Köşe kapmaca da oynamak gelmiyor içimden. Adam dalgın. Bir süre sonra çaktı işi. Yüzüme doğru bir sövdü. Geçti benim kaldırıma. Benim kaldırım da üfledi onu.

Daracık sokaklar var. Yapıların camlarının önleri çiçeklik. Aralarında avlular var. Havagazı fenerleri sönmük. Sinemaların önleri sönmük. Her dar sokak karamsı birahanelerle dolu. Sarhoşlar var. Birinin kapısından içeri kafamı soktum. Tahta masalar ve sandalyeler. Zenciler çalışıyorlar. Simsiyah gözleri. Simsiyah gözleri var.

Baska bir birahaneye girdim ben. İnsanlarla doluydu her kösesi. Duvarlara dayanmışlar. Ortada ayakta kiler havaya dayanmışlar. Yan masalardan birine ilistim. Herkesin elinde bir bira bardağı. Tümünü ters döndürdüm. Avaklarına taktım bira bardaklarını.

Diğeri: Nedir bu bunaltı?

Bunaltım öldürsün istiyorum beni.

Güldü. Atmıstım bile sokağa kendimi. Yan alanda uyuyan arabalar var. Onların çevresini döndüm. Hep döndüm. Ardından van yola saptım. Duvar kıyısına in-

dim. Aşağıya baktım. Limana benzer bir yer. Gerimde ağaçlar, yollar. Arabalar. Diğerleri. Karamsı, büyük, korkular. Aşağıya atlarsam. Yaşarsam çalınmış bir ölümle yaşarım. Yarın diğer bir kente gitsem birşey değişmez. Bir tren durmadan kaydırsa beni raylarda gene aynı. Birahaneye koştum. Yabancıların birine: öylesine anlamsız. Soluğum korku. Ölüm de bir hiç. Her şey. Her yer.

Elimi tuttu. Yürüdük yollarda. Benim elim yoktu. Yanımda o yoktu. Duvar vardı. Gene yapayalnızdım. Konuşmadık hiç. Bir ara: mırıldandı o. Duydum. Duymadım. Uzun süre sonra ona: korkuyu tanır mısın? sorusunu yönelttim. Baktım. Gitmiş yanımdan. Kaçışı düşündürmedi beni. Bos kalan elimi öteki elimle tuttum. Yürüdüm. Gece günle yer değiştirmeye koyuldu. İlk tramvay görüldü karşıdan. Önünde eğlence geldi. —Günaydın— dedim ona. Kırıtaraktan kaydı rayların üstünden. Gitti. Ben de karşıya geçtim. Kösedeki bir cafe var. Yol kenarına çekmişler masalarını. Sandalyeleri üzerlerine yığmışlar. Bir sandalye indirdim. Sırtımı dayayacağım yere göğsümü dayadım. Dudaklarımı büzdüm. Ellerimi ceplerime koydum. Oturdum.

● *Yeni İnsan*, Mart 1963
(Aylık dergi)